

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΔΡΑ: ΑΘΗΝΑΙ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ: Ξενοφώντος 15α τ.τ. 118

ΤΗΛΕΦ. 3236.547 - 3221.316 - 3245.375

ΕΤΟΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ 1922

Ένωσις

των άπανταχοϋ τοϋ Κράτους
νομίμως ύφισταμένων Διδασκαλικών Συλλόγων
και των Διδασκαλικών Συλλόγων
των εν τη Άλλοδαπή Έλληνικών Κοινοτήτων

Άνεγνωρισμένη

ϋπό τοϋ Πρωτοδικείου Άθηνων
διά της ϋπ' αριθ. 754/1946 Άποφάσεως του
ως αϋτη έτροποποιήθη
διά των ϋπ' αριθ. 7363/46, 10508/48, 3716/51,
4711/66, 570/69 και 3213/72 αποφάσεων

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Πρόεδρος	Α. Ντόγκας
Α'. Άντιπρόεδρος	Χ. Λουκόπουλος
Β'. »	Θ. Κυριακίδης
Γεν. Γραμματεϋς	Δ. Καρέτσης
ΕΙΔ. »	Γ. Κουτσαυτάκης
Ταμίας	Ι. Τυράσκης
Σύμβουλος	Μ. Γαλετζάς
»	Γ. Στουρνάρας
»	Π. Λαμπρόπουλος

Επιστημονικὴν Βῆμα τοῦ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

Περιεχόμενα

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

•
Ἀριθμὸς ἀδείας Κυκλοφορίας
18764/Γ τοῦ 1954
Ὑπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως

•
ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ
ΥΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΕΚ ΜΕΛΩΝ
ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ

1973

•
ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΕΥΧΟΥΣ 1
ΕΤΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

•
ΓΡΑΦΕΙΑ

Ξενοφώντος 15α - ΑΘΗΝΑΙ (118)
ΤΗΛΕΦΩΝΑ

Διεύθυνσις - Σύνταξις 3236.547
Διαχείρισις - Διεκπαιραίωσις 3221.316

•
Ἔργασίαι δημοσιεύμεναι ἢ μὴ
δὲν ἐπιστρέφονται

•
ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Ἔτήσιαι προκληρωτάι

ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ..... Δρχ. 80
ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΦΟΡΕΙΩΝ ..... » 130
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ..... Δολ. 3,50
Δι' αεροπορικὴν ἀποστολὴν
προστίθενται διὰ τέλη ..... » 1
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ..... Δρχ. 5

σελ.

ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ

1. Τὸ Μέγα Πρόβλημα 2

ΕΥΡ. ΣΟΥΡΛΑ

2. Προβλήματα Νεωτέρας Διδακτικῆς
Ἡ ἐλεύθερη πνευματικὴ ἐργασία κα-
τὰ τὰς ὁψεις τῆς Σχολῆς τοῦ
HUGO GAUDIE 4

ΚΩΝ. ΠΕΝΛΙΔΗ

3. Τὸ Μῶθημα τῶν Φυσιογνωστικῶν
εἰς τὸ Δημ. Σχολεῖον... .. 6

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΑΚΑΤΣΑΝΗ

4. Αἱ εἰσιτήριαι ἐξετάσεις τοῦ Γυμνα-
σίου 9

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΡΙΜΠΑ

5. Περί Συγκρητισμοῦ 17

ΓΕΩΡΓΙΤΣΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

6. Ἡ πολὺπλευρος προπαρασκευὴ τοῦ
διδασκάλου 20

ΚΩΝ. Ν. ΠΑΠΑΜΑΝΩΛΗ

7. Τὰ Βοηθητικὰ Μέσα Διδασκαλίας
στὸ μῶθημα τῆς Γεωγραφίας 25

8. Βιβλιοκρισία 32

LA TRIBUNE
PROFESSIONNELLE
DE L'INSTITUTEUR

Publication
mensuelle
de la Fédération
Grecque des
Instituteurs

rue Xénophonos 15a (118) Athènes - Grèce

ΤΟ ΜΕΓΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ὅποιος εἰς τὴν χώραν αὐτὴν ζῇ τὸν χρόνον ὡς συγκεκριμένην δι-
άρκειαν, ὡς ἀδιάκοπον ροήν, ὡς διαρκῇ μεταβολήν, ὡς συνεχῇ ἐγρή-
γορσιν μὲ ἀδιάλειπτον προβληματισμὸν διὰ τῆς διεισδύσεως εἰς τὸν πυ-
ρῆνα τῶν πραγμάτων καὶ καταστάσεων καὶ τῶν διαστάσεων τούτων, ἀ-
σφαλῶς συνειδοτοποιεῖ τὸ μέγεθος τοῦ θλιβεροῦ γεγονότος, ὅτι ἡ πα-
ρεχομένη σήμερον εἰς τὸν λαὸν μας Παιδεία δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς
τὴν Ἑλληνικὴν πραγματικότητα καί, κατὰ συνέπειαν, τοὺς κινδύνους
τοὺς ὁποίους τοῦτο ἐγκυμονεῖ καὶ διὰ τὸν λαὸν καὶ διὰ τὸ Ἔθνος καὶ
διὰ τὴν Πολιτείαν, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξίν μας.

Τοῦτο, διότι εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χώρον δροῦν σήμερον δύο ἀντίρρο-
ποι δυνάμεις, διεκδικοῦσαι ἐκάστη δι' ἑαυτὴν τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς
ζωῆς μας. Αἱ δυνάμεις αὗται εἶναι ἀφ' ἑνὸς ἡ πλουσιωτάτῃ καὶ γονιμω-
τάτῃ Ἑλληνοχριστιανικῇ κληρονομίᾳ καὶ παράδοσις, μὲ τὸν αἰώνιον δυ-
ναμισμόν διὰ τὴν συνεχῇ ἀνανέωσιν καὶ κατάφασιν τοῦ ἀνθρωπίνου
«προσώπου» καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ μαινομένη καὶ κορυθαντιῶσα διὰ τὰς
καταπληκτικὰς καὶ ἐν πολλοῖς ἀσυλλήπτους κατακτήσεις καὶ ἐπιτεύ-
ξεις τῆς, κόρη τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐργαστηρίου, ἡ Τεχνολογία, ἡ ὁποία
ἀνεστάτωσε τὸν ρυθμὸν καὶ τὴν ἁρμονίαν τῆς ζωῆς μας, ἀνέτρεφε ὅλας
τὰς προοπτικὰς μας καὶ διαφοροποίησε τὴν ἱστορικὴν μας κατάστασιν,
θραύσασα καὶ κατακερματίσασα τὴν συνοχὴν τοῦ «κοσμοειδώλου» μας
εἰς δέσμας ἐξακτινουμενὰς εἰς πιθανότητας καὶ δυνατότητας.

Ἡ συνεχὴς ἐξωστρέφεια καὶ ἡ προοδευτικὴ ταύτισις τοῦ ἀνθρώπου
μὲ τὰ πράγματα τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἡ ὁποία παρατηρεῖται καὶ
εἰς τὴν Χώραν μας, ἀφίνει ὁσημέραι πολὺ ὀπίσω τὴν «γνησίαν μέριμναν»,
συνισταμένην εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κατάφασιν τῆς ὑπάρξεως διὰ τῆς ἐνα-
τενίσεως τῶν αἰώνιων ἀξιῶν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ αὐτὸν τοῦτον τὸν σκο-
πὸν τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας μας.

Ὁδυνηρὰ καὶ τραγικὴ ἡ σύσπασις τῆς συνειδήσεώς μας ἐμπρὸς εἰς
τὴν ὀριακὴν αὐτὴν κατάστασιν! Καὶ ἡ εὐθύνη ἀπαντήσεως βαρύνει ὀχι
μόνον τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἔθνους, ἀλλὰ καὶ
αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν λαὸν μας, διότι αὐτοῦ εἶναι ἱερὰ ὑπόθεσις.

Καὶ δὲν βλέπομεν ἄλλην ἀπάντησιν ἀπὸ τὴν ὅσον τὸ δυνατόν συν-
τομωτέραν οὕζευσιν τῶν δύο τούτων δυνάμεων διὰ τῆς Παιδείας μὲ
προβάδιον τὴν Ἑλληνοχριστιανικὴν παράδοσιν. Καὶ λέγομεν τὸ συν-
τομώτερον δυνατόν, διότι κινδυνεύομεν νὰ ἀφανισθῶμεν ἢ νὰ ἀπορρο-
φηθῶμεν οἰκονομικῶς ἀπὸ τὰς μεγάλας διεθνικὰς οἰκονομικὰς ἐνώσεις
καὶ νὰ καταποντισθῶμεν εἰς λήθην τῆς ἱστορίας ἢ νὰ μεταβληθῶμεν εἰς
πτωχοὺς παρίας ἀξίους πάσης περιφρονήσεως.

Ὅθεν καιρὶα ἀνακύπτει ἡ ἀνάγκη ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς Παιδείας.
μας. Διότι εἶναι ἀπαράδεκτον νὰ ἀναγνωρίζωμεν κατὰ τὴν δημοσίαν
συζήτησιν, ὅτι ἡ Παιδεία μας εἶναι «ὁ μέγας ἀσθενής» καὶ ὅτι ὁ φόρ-
τος τοῦ προγράμματος εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας εἶναι τοιοῦτος, ὥστε νὰ
προκαλῇ πραγματικὴν πλύσιν ἐγκεφάλου εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς
σπουδαστὰς καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἓνα εἶδος γενοκτονίας, διὰ τὴν ὁποίαν
αἱ μέλλουσαι γενεαὶ τῶν Ἑλλήνων, ἐὰν ἀποκτήσουν ἐκπαιδευτικὴν συν-
είδησιν, θὰ μᾶς καταρῶνται, καὶ νὰ μὴ χωροῦμεν εἰς τὴν λήψιν ἀποφα-
σιστικῶν μέτρων». Εἶναι ὡς νὰ ἀρκούμεθα, ὡς ἄλλοι Ἄμλετ, εἰς τὴν δια-

πίστωσιν καὶ μόνον ὅτι «κάτι σάπιο ὑπάρχει εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Δανίας», χωρὶς νὰ κινούμεν οὐδὲ κὰν τὸν δάκτυλόν μας πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν.

Καὶ δὲν εἶναι ἐπιτρεπτόν τὸ ἐκπονηθὲν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Παιδείας σχέδιον νέας δομῆς τῆς Ἐθνικῆς μας Παιδείας βάσει τῶν κατ' αὐτὴν ἐξαχθέντων πορισμάτων καὶ τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἤδη εἰς χεῖρας τῶν ἀποφασιστικῶν παραγόντων, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ βάσει τούτου ἐκπονηθὲν ὑπὸ τοῦ Τμήματος Προγράμματος καὶ Μελετῶν τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας σχέδιον Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος τοῦ 8/ταξίου Δημοτικοῦ Σχολείου, τὸ ὁποῖον ἐτέθη ἤδη ὑπὸ κρίσιν, νὰ μὴ ἀξιούνται ἔστω καὶ διὰ μιᾶς εἰς μικρὰν κλίμακα δοκιμασίας ἀπὸ τοῦ ἐπομένου σχολικοῦ ἔτους, πρὸς ἐξαγωγὴν ἀναμφισβητήτων συμπερασμάτων, ἐνῶ ὁ χρόνος ἐργάζεται ἀμειλίκτως ἐναντίον μας.

Πολὺ φοβούμεθα ὅτι τὰ σχέδια αὐτὰ θὰ μείνουν μόνον σχέδια καὶ τόσοι κόποι καὶ μόχθοι, γιατί ὅχι καὶ θυσίαι, θὰ ἀποδειχθοῦν σπατάλη χρόνου καὶ φαιᾶς οὐσίας.

Ἐνισχυτικὰ τοῦ φόβου μας, φεῦ! εἶναι πρῶτον ἡ πείρα τοῦ παρελθόντος, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὸ παρελθὸν φιλότιμοι προσπάθειαι πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς κειμένων τῆς Παιδείας μας διὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους λόγους ἄλλαι ἐξ αὐτῶν ἐναυάγησαν καὶ ἄλλαι παρέμειναν ἡμιτελεῖς καὶ δεύτερον ἡ ὑπ' ἀριθ. 118337/16-11-73 ἀπόφασις τοῦ τ. Ὑπουργοῦ κ. Κορρέ εἰς τὴν ὁποίαν χαρακτηριστικῶς διαλαμβάνεται ὅτι «διὰ τεχνικοὺς λόγους, καθίσταται σήμερον πάντῃ ἀδύνατος ἡ ἐπέκτασις τῶν ἐτῶν ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρω ἔτους (1974-75) ...». Καὶ πότε αὐτό; Εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν οὐδὲν Εὐρωπαϊκὸν Κράτος ἔχει μείνει εἰς τὰ 6 ἔτη ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως!

Ἡ διάρθρωσις τῆς Παιδείας μας καὶ τὰ προγράμματα ὅλων τῶν βαθμίδων τῆς ἐκπαιδεύσεως ὡς ἔχουν σήμερον δὲν ὑπηρετοῦν καὶ δὲν προάγουν τὸ προοπτικὸν ἀναπτυξιακὸν πρόγραμμα, δὲν ἱκανοποιοῦν καὶ δὲν θεραπεύουν τοὺς βασικοὺς σκοποὺς τῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ δὲν παρέχουν τὰς ἀναγκαίαις πρὸς τὴν Πολιτείαν ὑπηρεσίας. Οὐδεὶς στόχος ἐπιτυγχάνεται κατὰ τρόπον ἱκανοποιητικόν. Ἡ προσχολικὴ ἀγωγὴ, ἡ ὑποχρεωτικὴ ἐκπαίδευσις, ἡ Μέση γενικὴ, ἡ Μέση Ἐπαγγελματικὴ καὶ αὐτὴ ἡ Ἀνωτέρα καὶ Ἀνωτάτη, μόλις καὶ θεραπεύουν τὰς ἀνάγκας καὶ ἀπαιτήσεις τῆς Ἑλληνικῆς πραγματικότητος. Τὰ πράγματα ὁμιλοῦν ἀφ' ἑαυτῶν.

Χρειάζεται, λοιπόν, μία ἄμεσος ποιοτικὴ θελτίωσις τῆς Παιδείας μας ἀπὸ τῆς Δημοτικῆς μέχρι καὶ τῆς Ἀνωτάτης Ἐκπαιδεύσεως, ἥτοι ἐπέκτασις τῶν ἐτῶν ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως, προσαρμογὴ τῶν προγραμμάτων πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν πραγματικότητα καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα, διάρθρωσις καὶ ὀργάνωσις τῆς διοικήσεως ἐπὶ τῶν συγχρόνων δεδομένων, μόρφωσις καὶ συνεχὴς ἐπιμόρφωσις τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ σύγχρονα διδακτήρια μὲ πλήρη ἐξοπλισμόν.

Δι' ὅλα αὐτὰ χρειάζεται μία γενναία ἀπόφασις. Ἀπαιτοῦν τόλμην καὶ πάνω ἀπ' ὅλα πίστιν, αὐτὰ τὰ προβλήματα. Ἀρκετὸν χρόνον ἀπωλέσαμεν. Οἱ καιροὶ ἐπείγουν. Δὲν δικαιολογεῖται ἄλλη καθυστέρησις. Τὸ πρόβλημα εἶναι ἄμεσον, ζωτικόν. Ἀνάλογοι πρέπει νὰ εἶναι καὶ αἱ λύσεις καὶ αἱ ἀποφάσεις. «Ἴδου στάδιον δόξης λαμπρόν» διὰ τοὺς ἰθύνοντας. Χωρήσατε εἰς τὴν λήψιν τῶν προσηκουσῶν μέτρων. Καὶ θὰ λένε τότε δικαίως γιὰ σᾶς: «Τέτοιους θγάζει τὸ Ἔθνος μας!» Ἐτοι θαυμάσιος θὰ εἶναι ὁ ἐπαινος.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Ἡ ἐλεύθερη πνευματικὴ ἐργασία κατὰ τὰς ἀπόψεις τῆς Σχολῆς τοῦ HUGO GAUDIG

ὑπὸ ΕΥΡ. ΣΟΥΡΛΑ, Παιδαγωγοῦ

Μονάχα διὰ τῆς μετατροπῆς τῆς τάξεως σὲ Κοινότητα Ζωῆς καὶ ἐργασίας εἶναι δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῇ πραγματικὴ μόρφωσις καὶ ἀγωγή.
Σούρλας

I

Τὰ ἀνωτέρα μορφωτικὰ ἀποτελέσματα, διὰ τῆς μετατροπῆς τῆς τάξεως σὲ Κοινότητα Ζωῆς καὶ ἐργασίας — τονίζει ὁ διακεκριμένος Γερμανὸς Ἐκπαιδευτικὸς Ernst Otto. «Ernst otto, Wert unt Wirklichkeit Berlin 1941, σελ. 220» ἀποτελοῦν μίαν ἀνευ προηγουμένου ἀπόδοσιν μορφωτικῇ, ἰδίως ὑπὸ ἔποψιν ἀγωγῆς.

Γιὰ τοὺς ἀσθενετέρους μάλιστα ὑπὸ ἔποψιν πνευματικῆς ἐπιδόσεως μαθητῆς, εἶναι ἄκρως ἐποικοδομητικὴ ἐπιωφελής, ἡ μετατροπὴ τῆς τάξεως σὲ Κοινότητα Ζωῆς καὶ ἐργασίας.

Παρετηρήθη μάλιστα εἰς πλείστας περιπτώσεις ὅτι ὁ σύνδεσμος ὁ Σχολικὸς ποὺ ἐκαλλιεργήθη ὑπὸ τὴν ὡς ἄνω μορφήν, διατηρεῖται καὶ εἰς ὅλην τὴν μετέπειτα Κοινωνικὴν Ζωὴν τῶν μαθητῶν, ὡς πολιτῶν.

Ὅλες οἱ διδακτικὲς Μορφές — ἐπιλέγει ὁ ὡς ἄνω διακεκριμένος ἐκπαιδευτικὸς — ἐξυπηρετοῦν τὸν περιληπτικὸν σκοπὸν πρὸς μίαν συνειδητὴν ἐξυπηρέτησιν, ὠπλισμένην μὲ τὸ αἶσθημα τῆς εὐθύνης διὰ τῆς κατὰ τὸ δυνατόν αὐθορμητοῦ ἐνεργείας πρὸ Ἀγωγῆς.

Τὸ νεώτερον δηλαδὴ Σχολεῖον μορφώνει καὶ καὶ συνδέει ἐν ἐξελίξει προσωπικότητας εἰς μίαν Κοινότητα Ζωῆς καὶ ἔργου, ἡ ὁποία κατόπιν ὁποῖαν ὅλες οἱ πράξεις, οἱ ἐνέργειες καὶ οἱ δημιουργικὲς προσπάθειες στέκονται ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ἐλικορνεῖας καὶ τῆς εὐθύνης.

II

Καὶ τώρα, κατόπιν τοῦ ὡς ἄνω γενικωτάτου παιδαγωγικοῦ ἐντοπισμοῦ, τίθεται τὸ κάτωθι ἐρώτημα.

Τί κληροδοτεῖ τὸ νεώτερον Σχολεῖον εἰς τοὺς μαθητὲς του;

Καὶ ἀπαντοῦν ἐπὶ τοῦ ὡς ἄνω ἐρωτήματος οἱ συνεργάται τῆς Σχολῆς τοῦ Hugo gaudig προερχοῦσης τῆς διακεκριμένης διδασκαλίας Lottie Muller.

Παραθέτομεν χαρακτηριστικὰς ἀπαντήσεις μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ χρησιμεύσουν

ὡς ἐρέθισμα παιδαγωγικὸν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν καὶ ἀπὸ τοὺς δασκάλους καὶ δασκάλες τῶν λαϊκῶν Σχολείων τῆς Πατρίδος μας.

A'

«Τὸ νεώτερον Σχολεῖον κληροδοτεῖ εἰς τοὺς μαθητὲς τοῦ γνώσεις ποὺ ἀποκτοῦν ὄχι διὰ ξηρᾶς ἀπομνημονεύσεως ἐκ τῶν βιβλίων καὶ ἐγχειριδίων, ἀλλὰ διὰ αὐτενεργῶν ἐπιζητήσεων.

Μιὰν ὀργανικὴν συνειδησιν διὰ τὴν ἐργασίαν, ντυμένην μὲ τὴν μορφήν τῆς προσωπικῆς πνευματικῆς εὐκινήσεως, τῆς πνευματικῆς διεισδυτικῆς κατανοήσεως καὶ τῆς καλλιέργειας:

Τοῦ Κοινοτικοῦ πνεύματος τῆς Ἀγωγῆς, διὰ τῆς μετατροπῆς τῆς τάξεως σὲ Κοινότητα Ζωῆς καὶ ἐργασίας.

Ἐξασφαλίζει δηλαδὴ τὸ νεώτερον Σχολεῖον ἓνα ψυχικὸν ὅπλισμόν ἀφαντάστου ἀξίας, διὰ τὸν μετέπειτα ἀγῶνα τῆς ζωῆς τῶν μαθητῶν.

III

Παρακολουθήσαντες, κατὰ τὸν χρόνον τῶν σπουδῶν μας εἰς τὴν Ἑσπερίαν, τὴν ἐργασίαν τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου, τοῦ προσηρτημένου εἰς τὸ Ἀνώτερον Παρθαναγωγεῖον τῆς Σχολῆς τοῦ Hugo gaudig εἰς τὴν Λειψίαν τῆς Γερμανίας, Παραθέτομεν καὶ ἀναγράφομεν μερικὰ —Μοτίβα— τὰ ὁποῖα ἀνέγραψαν οἱ μαθητρίες τῶν ἀνωτέρω τάξεων τοῦ 8 χρονου λαϊκοῦ Σχολείου, εἰς τὰ τετράδιά των, ὡς ἐρεθίσματα γύρω ἀπὸ τὴν ἐργασίαν των, τὴν προσωπικὴν καὶ τῆς τάξεώς των, ἡ ὁποία κατόπιν μακροχρονίων ἀγώνων καὶ προσπαθειῶν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν καὶ ἐμπνευσιν τῶν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν τοῦ Hugo gaudig εἶγεν μετατραπεί εἰς Κοινότητα Ζωῆς καὶ ἐργασίας.

Ἰδοὺ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀναγεγραμμένα εἰς τὰ τετράδια τῶν Ἐκθέσεων των:

A'

«Δὲν ἐργάζομαι γιὰ βαθμοὺς — ἢ, γιὰ τὴν δασκάλα μου — ἀλλὰ γιὰ τὴν ἰδική μου πραγματικὴν μόρφωσιν, μέσα εἰς τὴν Κοινότητα τῆς τάξεώς μας».

B'

«Ὅχι ἡ λέξις εἶναι κάτι τι ἱερὸν, ἀλλὰ ἱερὸν εἶναι ἡ Ζωήν». (Nicht das Wort ist heiligs heiligsaberis xads Lelous).

Γ'

«Μονάχα ή πάλη του ήγώ μου με τά πράγματα και με τίς έννοιες, που θρίσκονται εις τό βάθος των λέξεων, μου εξασφαλίζει μόρφωσιν πραγματικήν».

Δ'

«Μονάχα με την προσωπικήν ελευθέραν πνευματικήν μου εργασία, εξασφαλίζεται όλος ό πλούτος, που ήγκλείεται εις την έννοιαν των επί μέρους λέξεων».

IV

Μή έκπλαγείς, 'Αναγνώστα μου και 'Αναγνώστριά μου για τίς ως άνω παρατεθείσες απόψεις, τίς αναγεγραμμένες εις την προμετωπίδα των τετραδίων 'Εκθέσεων των μαθητριών του όχρονου λαϊκού Σχολείου του προσηρημένου εις τό Πειραματικό Σχολείον του Hugo gauig έχοντας ύπ' όψει ότι εις τό Παλιό Σχολειό Δ—άπαγορεύεται ό διάλογος μεταξύ των μαθητών της τάξεως — και είναι έντοπισμένος εις την έρώτησιν και απόκρισιν έκάστου μαθητού με τον δάσκαλον ή την δασκάλαν του.

Πρός κατανόησιν όμως της ήγκαινασθείσης καινοτόμου Παιδαγωγικο-Μορφωτικής απόψεως, παραθέτομεν απόψεις της Lotte Muller ως βασικάς προϋποθέσεις διά την εξασφάλισιν της μορφής του ελευθέρου διαλόγου εις την τάξιν.

'Ιδού οι προϋποθέσεις αυτές — που πρέπει να έχει ύπ' όψει ό διδάσκων — κατά τάς απόψεις της Lotte Muller και εις τάς όποιās πρέπει να δοθ ή απάντησις έκ μέρους του διδάσκοντος, εις τά αναγραφόμενα κάτωθι έρωτήματα.

Α

1) «Πρός εξασφάλισιν ποίου τελικού σκοπού, πρέπει να οδηγ ή ελευθερος διάλογος εις την τάξιν;

1) Ποιον σκεπτικιστικόν αγαθόν *gödan Kønget* πρέπει να καλλιεργείται κατά την πορείαν του διαλόγου, όστις συνάπτεται και διεξάγεται μεταξύ των μαθητών ή των μαθητριών της τάξεως;

3) 'Επί τη θάσει ποίων γνώσεων μπορεί ή τάξις να εξασφάλισ ή να έποικοδομήσ ήνα ελευθερον διάλογον;

4) Ποίαι δυνατότητες είναι ως άπαραίτητες προϋποθέσεις γύρω από την έπεξεργασία της ύλης, εις τον διάλογον των μαθητών, ή των μαθητριών της τάξεως μεταξύ των;» Lotte Muller.

(Αυτόθι σελ. 79)

V

'Ιδού... υπό μορφήν Πυθαγορείου τετρατίδος εξασφάλισις των άπαραιτήτων εκείνων προϋποθέσεων εις τον ελευθερον διάλογον των μαθητών της τάξεως — ως την συνήθη διδακτικήν μορφήν εις τό Σχολείον — όπου καλλιεργείται ή ελευθερη πνευματική εργασία, ώστε να άποφευχ ή ό κίνδυνος της μετατροπής της

τάξεως εις διεσπαρμένην και άγονον διαλεκτικήν συζήτησιν, ιδίως κατά τά πρώτα στάδια της μυήσεως της τάξεως εις την ελευθερην μορφήν της εργασίας.

Γύρω όμως — έν προκαταρκτική απόψει της καλλιεργείας της ελευθέρης μορφής εργασίας, και της καθοδηγήσεως των μαθητών και των μαθητριών εις τον ελευθερον διάλογον, πρέπει να εξασφαλισθουν αι κάτωθι βασικά προϋποθέσεις, κατά τάς απόψεις της Σχολής του Hugo gang.

Τις αναγράφομεν προς πειραματισμόν και έκ μέρους των διδασκαλισσών και των διδασκάλων της λαϊκής Παιδείας μας.

VI

1) «'Η καλλιέργεια της παρατηρήσεως έκ μέρους των μαθητών.

2) 'Η καλλιέργεια της όμιλίας εις την γλωσσικήν της προβολήν.

3) 'Η διάρθρωσις της μάξης των διαφόρων επί μέρους ίδεών.

4) 'Η καλλιέργεια της συναρμολογικής σκέψεως έκ μέρους των μαθητών.

Αυτές — υπό μορφήν Πυθαγορείου τετρακτίδος — αι βασικές προϋποθέσεις για την εξασφάλισιν ελευθέρου διαλόγου, μεταξύ των μελών της τάξεως, εις περίπτωσιν κατά την όποιαν θα έπεχειρείτο και εις την Σχολικήν μας πραγματικότητα, ένας μακροχρόνιος Πειραματισμός των διδασκάλων και διδασκαλισσών της αίωνίας 'Ελλάδος μας, προς εξασφάλισιν της ελευθέρης μορφής της εργασίας εις την τάξιν των και έκδίωξιν της άγόνου διαλεκτικής και μονομερούς απόψεως, μεταξύ μαθητού και διδάσκοντος, ή όποια κυριαρχεί εις τό πνεύμα του παλιού Σχολείου.

VII

Και τώρα... έν τελειωτική κατακλείδι — γεννάται τό έρώτημα:

Μέχρι ποίου βαθμού μπορούμε να άνθέξωμεν σε τέτοιου είδους Παιδαγωγικές έξορμήσεις, με ένα έπιβεβλημένον πειραματισμόν, ώστε να δικαιούμεθα να όμιλούμεν και περί Μεταρρυθμιστικής απόψεως εις τον Σχολικόν μας όργανισμόν;

Όμιλούμεν και περί Μετεκπαιδεύσεως των δασκάλων μας.

Γεννάται όμως τό έρώτημα:

'Εξασφαλίζει άραγε ή καθιερωμένη μορφή μετεκπαιδεύσεως, τίς ως άνω διακηρύξεις περί εξασφάλισεως ελευθέρας μορφής εργασίας πνευματικής και μετατροπής της τάξεως εις Κοινότητα Ζωής και εργασίας;

'Η απάντησις δέν είναι δύσκολος, δεδομένου ότι όλοι παροικούμεν έν 'Ιερουσαλήμ, και γινώσκομεν τά γινόμενα.

ΕΥΡ. ΣΟΥΡΛΑΣ

Παιδαγωγός

ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΦΥΣΙΟΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΔΗΜ. ΣΧΟΛΕΙΟΝ

Υπό ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΕΝΑΙΔΗ,
Νομαρχιακοῦ Ε.Δ.Ε. Ν. Ἡμαθίας-Πιερίας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἐχοντες βαθύ τὸ αἶσθημα τοῦ χρέους ἔναντι τῆς Πατρίδος, τῆς Παιδείας τοῦ τόπου μας καὶ τῶν τροφίμων μας, ἐπιθυμοῦμεν νὰ καταστήσωμεν εἰς ἅπαντας τοὺς κ.κ. συναδέλφους ἡμῶν γνωστὰς ὠρισμένας ἀπόψεις μας ἐπὶ τῆς ἐν ταῖς δημοτικαῖς σχολαῖς τῆς Πατρίδος ἡμῶν ἀσκουμένης διδακτικῆς πράξεως. Αἱ ἀπόψεις μας αὗται χωρὶς νὰ εἶναι ἀπόλυτοι, οὐδὲ νὰ ἀποτελοῦν πανάκειαν τῆς ἐν τῇ σχολαίᾳ ἐργασίας, πιστεύομεν, ὅτι θὰ ὠφελήσουν ἔστω καὶ ἐν τινὶ μέτρῳ, τοὺς καθ' οἷονδήποτε τρόπον προβληματιζομένους ἐκπαιδευτικοὺς μας. Θὰ θεωρήσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας εὐτυχῆ, ἐὰν κατορθώσωμεν νὰ βοηθήσωμεν τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς μας εἰς τὸ πράγματι λαὸν ἐπίπονον, ἀλλ' ἱερὸν καὶ ἐθνικὸν των ἔργον.

Τὸ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 702/16-10-69 καθιερωθὲν νέον ἀναλυτικὸν πρόγραμμα συνεχρῶνισε τὴν εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου διδασκομένην ὕλην καὶ εἰσαήγαγε νέας σημαντικωτάτας μεθοδικὰς ἀρχὰς ἐν τῇ διδ/λίᾳ τῶν διαφόρων μαθημάτων.

Ἀκόλουθοι τῶν ἀρχῶν τούτων εἶναι καὶ αἱ ἀπόψεις ἡμῶν, αἱ ὁποῖαι θέλουσι διαληφθῇ κατωτέρω:

ΣΚΟΠΟΣ — ΜΕΘΟΔΟΣ — ΜΕΣΑ

Ἐὰν ἀναγνώσωμεν μετὰ προσοχῆς τὸ εἰς τὸ μάθημα τοῦτο ἀφορῶν κεφάλαιον τοῦ νέου Ἀναλ. Προγράμματος, ἐὰν ἀνακαλέσωμεν εἰς τὴν μνήμην μας τὰς συζητήσεις, αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν χώραν εἰς ἐπιστημονικὰς συναντήσεις διαπρεπῶν παιδαγωγῶν τοῦ κόσμου, ἐὰν ἀναφερθῶμεν εἰς κείμενα παιδαγωγῶν τῶν τελευταίων ἐτῶν, δι' ὧν οὗτοι καταδικάζουν τὸν θερμολισμὸν εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ ὑποδεικνύουν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναστροφῆς τοῦ μαθητοῦ μὲ τὰ ἀντικείμενα τοῦ περιβάλλοντός των, ἐὰν πράξωμεν οὕτω, θὰ σχηματίσωμεν ὅπωςδήποτε τὴν γνώμην, ὅτι τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, ὡς ἐμφανίζεται ἑστηριγμένον εἰς τὴν ἄμεσον ἔρευναν τῶν πραγμάτων, εἶναι οὐχὶ ὁπλῶς ἐν μάθημα ἐκ τῶν πολλῶν, τῶν ἀπαρτιζόντων τὸ πρόγραμμα παροχῆς γνώσεων εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, ἀλλὰ μία *π λ ή ρ η σ δι δ ο κ τ ι κ ή μ έ θ ο δ ο ς*, τῆς ὁποίας ἡ ἀσάλευτος θάσις εἶναι ἡ *π α ρ α τ ή ρ η σ ι ς*.

Φυσικὴ Ἱστορία ἢ φυσιογνωμία σημαίνει: θέσις τοῦ παιδιοῦ τῆς σχολ. ἡλικίας εἰς ἀμε-

σον σχέσιν μὲ τὰ πράγματα καὶ μὲ τὰ λειτουργικὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς τῶν ὄντων—ζῶων καὶ φυτῶν — διὰ νὰ κατορθώσῃ τοῦτο νὰ ἀποκτήσῃ ἀμέσους γνώσεις διὰ τῶν αἰσθήσεων του *τ.έ. διὰ τῆς π α ρ α τ ή ρ ή σ ε ω ς*. (Ἡ γεωγραφία γίνεται πραγματολογικὸν μάθημα, ὅταν ἐπιτοπίως ἐξετάζωμεν ἓνα ὕδατοφράκτην, ἐν ὕδατινον ρεῦμα ὁμοῦ μὲ τὰ λαὸν ἐνδιαφέροντα φαινόμενα, τὰ ὁποῖα παρὰγονται ἐξ αὐτοῦ ὡς λ.χ. σχηματισμὸς μαϊάνδρων, διάθρωσις τοῦ ἐδάφους, ἀπόθεσις ἱλύος κλπ. Ὡσαύτως τὸ μάθημα τῆς Ἀναγνώσεως συγκεκριμενοποιεῖται, ὅταν ὁ διδάσκων, ἀντὶ νὰ καθορίζῃ ἢ νὰ περιγράψῃ τὰ πράγματα, δεικνύῃ ταῦτα εἰς τοὺς μαθητὰς, ἀναπαρ'στὰ πράξεις δρῶντων προσώπων κλπ. Παντοῦ ὅπου ἡ ὄρασις, ἡ ὁσφησις, ἡ γεῦσις, ἡ ἀφή τίθενται εἰς ἐνέργειαν καὶ κινητοποιοῦν τὸ πνεῦμα ἔχομεν πραγματολογικὸν μάθημα).

Εἰς ἕκαστον μάθημα — τονίζουν οἱ σύγχρονοι διδακτικοὶ — ὁ ρέκτης καὶ εὐμέθοδος διδάσκαλος μεταχειρίζεται αἰσθητὰ πράγματα, καλεῖ τοὺς μαθητὰς του νὰ ἴδουν καὶ νὰ συλλάβουν ταῦτα, θέτει τούτους ἐνώπιον συγκεκριμένων καταστάσεων καὶ βοηθεῖ τούτους, ἵνα διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς ἐποπτείας ἐν γένει, καταλήξουν εἰς μίαν ἀφρημένην ἰδέαν, ἵνα συγκρίνουν γενικεύσουν, σκεφθοῦν ἄνευ τῆς βοηθείας ὑλικῶν παραδειγμάτων. Πλέον τούτου, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι τις φιλόσοφος ἢ παιδαγωγός, διὰ νὰ ἀντληθῇ, ὅτι ἡ γνώσις εἶναι περυσότερον ἀκριβὲς, περυσότερον ἐλκυστικὴ, ὅταν ἀντὶ νὰ θγαίνῃ ἀπὸ τὰς λέξεις — τῶν ὁποίων ἡ πρὸς αὐτενέργειαν παρωθητικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν μαθητῶν εἶναι μακρὰ — θγαίνῃ ἀπὸ αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα.

Ὁ διδ/λος, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει οὕτω τὴν ἐργασίαν του *τ.έ. διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς χρήσεως ὄλων, εἰ δυνατόν, τῶν αἰσθήσεων τῶν μαθητῶν του, ὁδηγεῖ τούτους εἰς τὸ νὰ κατακτήσουν μόνοι των δυναμικῶς καὶ δημιουργικῶς, τὴν μόρφωσίν των. Ὁ μαθητῆς καθοδηγούμενος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διατηρεῖ τὴν ζωηρὰν περιέργειάν του — ἥτις κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, εἶναι τὸ κριτήριον τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου — ἀναγκάζων αὐτὴν, ὅπως πειθαρχῇ πρὸς ὠρισμένους σκοπούς. Ἡ περιέργεια τοῦ παιδιοῦ ἀσκεῖται, ὅταν αὐτὸ προσηλώνεται κάπου, διευθύνεται καταλλήλως, ἐξετάζῃ γιὰ νὰ μάθῃ οὐχὶ ἐπιπολαιῶς, ἀλλὰ μὲ πᾶσαν ἀνεσίαν, διότι θέλει νὰ γνωρίσῃ τι τελείωσ. Τοῦτο εἶναι ἀντίθετον τῆς τάσεως, ἡ ὁποία δυστυχῶς καὶ σήμερον χαρακτηρίζει πλείστους ἐκπαιδευτικούς*

μας, οι οποίοι, κυριαρχούνται από την Εηράν λογοκοπία.

Μεγίστη είναι ή ωφέλεια, ή προκύπτουσα εκ της διδ)λίας του μαθήματος τούτου, εάν, θεβαίως, ίδωμεν τούτο ως μάθημα πραγματολογικόν, ως μάθημα δηλαδή παρατηρήσεως.

Θεμελιοί ισχυρώς, μόνιμως και άμετακινήτως την γνώσιν. Πραγματοποιεί άποτελεσματικώς, θετικώς την άγωγήν του πνεύματος. Λεπτομερέστερον: Άσκει τας αισθήσεις και γυμνάζει την παρατηρητικότητα. Πλουτίζει τον παραστατικόν κύκλον και την μνήμην των μαθητών. Παρέχει εύγενή τροφήν εις την φαντασίαν του. Όξύνει την λογικήν σκέψιν του διά του σχηματισμού όρθών κρίσεων. Πλουτίζει τό γλωσσικόν του όργανον. Έξευγενίζει την καρδίαν του. Καλλιεργεί τό καλαισθητικόν του συναισθημα και βαθύνει την θρησκευτικότητά του, τον σεβασμόν και θαυμασμόν του προς τον Πάνσοφον Δημιουργόν. Αύξάνει τέλος τό γνωστικόν του φορτίον. Έν βραχεί έξυπηρετεί τον διηλούν σκοπόν της παιδαγωγούσης διδασκαλίας, κατά τον άείμνηστον Έξορχόπουλον: Τόν ύλικόν και τον ειδολογικόν.

Έκ των δυνατοτήτων αύτών του μαθήματος της Φυσικής Ιστορίας, εκ της πολυπλεύρου δήλον ότι σημασίας του, προκύπτει και ό σκοπός αύτου: Ή άφύπνισις και ή διατήρησις της περιεργείας του μαθητού και ή διά της περιεργείας ταύτης διαμόρφωσις της διανοίας του άφ' ενός και άφ' έτέρου ό έφοδιασμός του διά πρακτικών και χρησίμων γνώσεων ως και ή αύξησης της άποδόσεως της παραγωγικής του δραστηριότητας.

Ό άνωτέρω γενόμενος καθορισμός της σημασίας και του σκοπού του μαθήματος της Φυσικής Ιστορίας, οδηγεί ήμās εις την διαπίστωσιν, ότι την μέθοδον διδ)λίας τούτου δεόν, όπως χαρακτηρίζουν αι εξής δύο βασικαί άρχαί: 1) Ή διδ)λία νά στηρίζεται και θεμελιούται εις την παρατήρησιν των έξεταζομένων όντων και εις την προσωπικήν έμπειρίαν των μαθητών. Ό ρόλος του διδ)λίου έμφανίζεται έν προκειμένω ως δευτερεύων, συμπληρωματικός. 2) Ή διδ)λία πρέπει νά προσαρμόζεται εις τε τό περιβάλλον και εις τās άνάγκας των μαθητών: Γεωργικός, βιομηχανικός, ναυτικός, οικιακός κλπ.

Είναι πράγματι τό μάθημα τούτο μύσεις του παιδιού εις τās έπιστήμας της φύσεως. Ός εκ τούτου άπαιτεί, περισσότερον παντός άλλου μαθήματος, την άμεσον χρ)σιν των προς έξέτασιν πραγμάτων, την μετ' αύτών άναστροφήν των μαθητών, δεδομένου ότι αι έπιστήμαι της φύσεως είναι επαγωγικά έπιστήμαι, ή δε άξία των εύρίσκεται εις την διαμόρφωσιν του πνεύματος του παιδιού κατά τρόπον διευκολύνοντα τούτο, όπως χρησιμοποϊή την επαγωγικήν μέθοδον έρεύνης. Της μεθόδου ταύτης διδ)λίας της Φυσικής Ιστορίας χαρακτηριστικά θά είναι ή έ π ο η τ ε ι α και ή αύτενεργός, ή εκ του προσωπικού διαφέροντος του σπουδάζοντος παι-

διού προερχόμενη παρατήρησις των έξεταζομένων.

Ή ένοπτεία θά είναι τελεία, θά άποκτάται, δηλαδή, δι' άπασών των αισθήσεων ει δυνατόν. Τούτο έπιτυγχάνεται, όταν τό προς έξέτασιν ζών ή φυτόν εύρίσκεται πρό των μαθητών ζών ή εις την φυσικήν του θέσιν. Όπως παρατηρεί ένας Γερμανός διδακτικός (ό HARNISCH): «Τό νεκρόν ζών δέν έχει τόσην σημασίαν διά την γένεσιν μās ένοπτείας, όσην έχει τό ζωντανόν, διότι τό σπουδαιότερον δι' αύτήν δέν είναι ή μορφή του ζώου, αλλά πολύ περισσότερον ό τρόπος κατά τον όποιον τούτο κινείται, όρδ και άντι-όρδ εις τās έξωτερικά έρεθίσματα».

Άπαραίτητος προϋπόθεσις ένοπτικής διδασκαλίας της Φυσικής Ιστορίας είναι αι καλώς οργανούμεναι έκδρομαί διά την έπιτυχίαν των όποιων ό διδάσκαλος δεόν νά κινηθή έγκαιρως, έχων ύπ' όψιν όσα χρ)σιμα περί αύτών γράφουν ήμέτεροι και ξένοι Παιδαγωγοί.

Σοβαρόν εις την προκειμένην περίπτωσηιν ρόλον παίζουν ό σχολικός κήπος, τό σχολικόν ζωοτροφείον, αι συλλογαί ταριχευμένων ζώων και φυτών, αι όποιαί ύστερούν μέν κατά την ενάργειαν και την παραστατικότητα των ένοπτικών μέσων περί ών άνωτέρω, δεόν όμως νά προτιμώνται των πολλών και κουραστικών λόγων του διδάσκοντος. Πολλάκις και εκεί όπου δύνανται ό μαθητής νά άντλήση γνώσεις από την άμεσον πραγματικότητα, πολλά συμπληροί ή εικών. Είναι δυνατόν λ.χ. πολλά μέρη φυτών νά μήν ύάρχουν εις την φύσιν ή νά μή καθίστανται όρατά (άνθη, καρποί). Ταύτα συμπληροί ή εικών.

Πιστοτέραν των εικώνων άπόδοσιν παρέχουν αι κινηματογραφικαί προβολαί. Είναι αυτόνόητος ή άποτελεσματικότης των μορφωτικότης των μορφωτικών λεγομένων κινηματογραφικών ταινιών, των άναφερομένων εις την άνάπτυξιν των φυτών ή την ζωή των ζώων. Πάντα ταύτα έμφανίζονται εις τό φυσικόν των περιβάλλον και την καθημερινήν ζωή των και παρέχουν ύπό λίαν εύνοϊκούς όρους πλήθος φυσιογνωστικών γνώσεων.

Ή αύτενεργός παρατήρησις του άντικειμένου της διδ)λίας εις τό μάθημα της Φυσικής Ιστορίας είναι τό έτερον σκέλος της προσήκούσης επαγωγικής διδακτικής μεθόδου. Την τοιαύτην «παρατηρούσαν αύτενεργειαν» εύνοεί και ή ηλικία των παιδιών των μεσαίων και άνωτέρων τάξεων, τό όποιο ενδιαφέρονται πλέον, διά την συγκεκριμένην, την άντικειμενικήν πραγματικότητα και προσπαθούν νά γνωρίσουν τός άντικειμενικάς ιδιότητας αύτης διά των αισθήσεων των. Την παρατήρησιν συνοδεύει και σχετική δραστηριότης του παιδιού εις τό ζωοτροφείον ή εις τον σχολικόν κήπον και άλλαχού, ως έπίσης και διά της τηρήσεως φυτολογίου ή ήμερολογίου παρακολούθησεως της ζωής ενός ζώου. Εις τό ήμερολόγιον τούτο ό μαθητής γράφει πε-

ρί του τρόπου ζωής και ανάπτυξεως του ζώου, περί της τροφής, των ψυχικών ιδιοτήτων, του τρόπου πολλαπλασιασμού του, των μέσων άμύνης κατά των έχθρων του, των σχέσεών του προς τόν λοιπόν ενόργανον κόσμον και προς τόν άνθρωπον.

Ούτω — διά να επαναλάβωμεν τό σημαντικόν τούτο μέρος της μεθόδου διδ)λίας της Φυσικής Ιστορίας — τό μάθημα τούτο καθίσταται μία σειρά άσκήσεων παρατηρήσεως φυτών και ζώων, τά όποία είναι οικεία εις τούς μαθητάς: Προϊόντα εδάφους και βιομηχανικά τοιαύτα, έχοντα ως πρώτος ύλας ζωικά ή φυτικά παράγωγα, ζώα, φυτά.

Της παρατηρήσεως έπεται μία άπλή μονογραφία περί ενός ζώου ή φυτού, έν τώ παιδί έκδηλώση σχετικών ενδιαφέρον και διαθέτη εις την οίκίαν του βοηθήματα, τά όποία δυνατόν να του χορηγήση και τό σχολείον.

Σκόπιμον θα είναι να προσθέσωμεν, ότι τό σχολικόν μουσειόν ζώων και φυτών πρέπει να είναι έργον του μαθητού, υπό την καθοδήγησιν του διδ)λου, όσάκις αύτη κρίνεται χρήσιμος.

ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ο καθορισμός της σημασίας του μαθήματος της Φυσικής Ιστορίας, συνεσχετίσθη με την εισαγωγήν εις τό προκείμενον θέμα. Έκ της σημασίας του υπέρρευσεν ό σκοπός της διδασκαλίας του, έκ δέ της πραγματολογικής φύσεώς του ή επαγωγική μέθοδος κατά την εξέλιξιν ταύτης.

Η πορεία της διδακτικής εργασίας στηρίζεται επί όσων ελέχθησαν και ανεπύχθησαν μέχρι τούδε. Οί μαθηταί, διά της, κατά τά άνωτέρω υποδειχθέντα, συλλογής παρατηρήσεων προβληματίζονται, έφ' όσων αι παρατηρήσεις των γίνονται αντικείμενα χρήσιμων και καρποφόρων συζητήσεων έν τη αίθούσῃ και εις τό ύπαιθρον.

Κατά την συζήτησιν συγκεκριμενοποιείται ή άγνοια των μαθητών και ή αναζήτησις της γνώσεως συνεχίζεται. Τίθενται έρωτήματα και δίδονται άπαντήσεις. Ο διδ)λος, έν χρειασθῇ, διασαφηνίζει ή διορθώνει. Άκολουθεί ή επεξεργασία των γνώσεων και ή συστηματοποίησις των, ή όλη δέ εργασία κλείει δι' έκφραστικών προσπαθειών των μαθητών, κατά τό πλείστον κατ' οίκον, ως ίχνογράφαις, μεταφορά εις διάλογον, σύνθεσις μύθου, σύνταξις έκθέσεως κ.ά.

Είναι ίσως περιττόν να είπωμεν, ότι δέν άρκει να δύναται τις να παρουσιάζη ένώπιον των μαθητών τά πράγματα, διά να καθιστῇ επιτυχῇ και καρποφόρον την διδασκαλίαν του. Η ώφέλεια, ήν όπεκόμισαν οί μαθηταί, θα έκτιμηθῇ διά του αριθμού και της έκτάσεως των ενδιαφερουσών παρατηρήσεων, ός ήδυνήθησαν να κάμουν επί του προς εξέτασιν ζώου ή φυτού και διά του ποιού των νέων γνώσεων, τάς όποιās άπε-

κόμισαν, ως κάρησιν της όλης εργασίας.

«Οί μαθηταί μου θα όποκομίσουν νέας γνώσεις διά της διδακτικής εργασίας, ήτις πρόκειται να λάβη χώραν; Η διάνοιά των θα ώθηθῇ προς έρευναν; Ίδου τά έρωτήματα, τά όποία δέον να θέτῃ εις έκαστον διδάσκαλον τό μάθημα της Φυσικής Ιστορίας, ως άλλωστε, και πάντα τά λοιπά μαθήματα, άτινα, αντί γνώσεων κάμουν τούς μαθητάς να όποκτούν άρετάς ή να άσκούν δεξιότηας. Έάν τό μάθημα — πάν μάθημα — δέν θέτῃ τά έρωτήματα ταύτα, ή μηχανή της μαθήσεως, ή — έν τῷ διδακτηρίῳ λειτουργούσα, έργγάζεται εις τό κενόν.

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΙΝΑ, ΑΠΤΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

1. Ίνα μή έξασθενῇ τό διαφέρον των μαθητών και ίνα μή μειοῦται τό γνωστικόν κέρδος αὐτών, φρόνιμον είναι να μή άσχολούμεθα διά πολλών περί πραγμάτων, τά όποία και δευτερευούσης σημασίας είναι, αλλά και άπησχόλησαν τούς μαθητάς εις τάς προηγουμένας τάξεις. Συμβαίνει πολλάκις εις τά σχολεία των πόλεων να έχουν διδαχθῇ οί μαθηταί περί ενός θέματος (περί ζώου, φυτού ή όρυκτοῦ τινός) κατά τό προλαβόν έτος και έν τούτοις να έμφανίζονται πτωχοί από πλευράς συγγενών προς τό θέμα τούτο γνώσεων κατά την έπομένην διδασκαλίαν. Έν προκειμένῳ έλλείπει τό διαφέρον.

Επιβάλλεται επίσης να ανακοινούται από τόν διδ)λον της προηγούμενης τάξεως εις τόν διδάσκαλον του έπομένου σχολικοῦ έτους ό κατάλογος των εις τό μάθημα της Φυσικής Ιστορίας διδασθέντων αντικειμένων, έε οὔ θα κατατοπίζεται οὔτος, έν συνδυασμῷ με την ενημέρωσιν του βιβλίου διδασκομένης ύλης.

Είναι, ίσως, περιττόν να λεχθῇ και ή μεγάλη, ή αναμιφισθήτητος αλήθεια, την όποιαν έπιθεβαιοί συνεχώς ή καθημερινή πείρα όλων μας, ότι ή επιτυχία του μορφωτικοῦ και όδηγητικοῦ έργου εις τά σχολεία όργανικότητος 2)θεσίῳ και άνω έξαρτάται έκ του βαθμοῦ της μεταξύ των έν αὐτοίς εργαζομένων διδ)λων συνεργασίας και από την επιτυχῇ ή μή και τόν πρόθυμον ή μή συντονισμόν των παιδευτικών προσπαθειών αὐτών.

2. Έκαστον φυσικόν δν πρέπει να εξέτάζεται έν φυσικῇ έκδηλώσει και έν συναρτήσῃ προς την όλην βιολογικὴν κοινότητα, προς την όλην κατασκευήν του σώματος και προς την άνόργανον φύσιν. Διότι τά φυσικά όντα έπιδροῦν επ' άλλαλα, όρίζουν άλλαλα και παρὰ τάς μεταξύ των άτιθέσεις, παρὰ την ποιικιλίαν αὐτών όποτελοῦν σύνολον άρμονικόν και τείνουν προς σκοπούς κοινούς.

Διά της τοιαύτης εξέτάσεως των φυσικῶν όντων επιτυγχάνεται τελεία γνώσις, διδύσκεται ό μαθητής να αναζητῇ εις την φύσιν την σκοπιμότητα, να κατανοῇ την αίτίαν και τό άποτέλεσμα και να άνευρίσκη τούς φυσικούς

ΑΙ ΕΙΣΙΤΗΡΙΟΙ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

- Τά άποτελέσματα μιās έμπειρικῆς έρεύνης -

Υπό ΓΕΩΡΓΙΟΥ Θ. ΚΑΡΑΚΑΤΣΑΝΗ, μετεκπ/ντος διδ/λου
έν τῷ Πανεπισμίῳ Ἀθηνῶν, Διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας
τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου (München Δ. Γερμανίας).

Τυγχάνει άναμφισβήτητον γεγονός, ὅτι κατὰ τὰ τελευταία ἔτη παρατηρεῖται ἡ-
ξημένον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν γονέων νά
προσφέρουν καλύτεραν μόρφωσιν εἰς τὰ
τέκνα των. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο ἐκδη-
λοῦται διὰ τῆς ὁλοέν αὐξανομένης συρ-
ροῆς ἀποφοίτων τοῦ Δημοτικοῦ Σχο-
λείου εἰς τὰς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις τοῦ
Γυμνασίου, μαρτυρεῖ δὲ συγχρόνως Κοι-
νωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνοδὸν τοῦ
λαοῦ μας. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως αἷτιον
αὐτῆς τῆς τάσεως διὰ περαιτέρω μόρφω-
σιν πρέπει νά ἀναζητηθῇ, ἰδίᾳ εἰς τὸν χῶ-
ρον τῶν βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένον χῶ-
ρῶν, εἰς τὴν διάρθρωσιν τῶν ἐπαγγελμά-
των τοῦ σημερινοῦ κόσμου.

Ἡ βιομηχανικὴ Κοινωνία ἐπιδιώκει
καὶ ἐπιτυγχάνει σήμερον, περισσότερον ἄ-
πὸ κάθε ἄλλην φοράν, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ
ἐξέλιξιν τῆς μέσῃ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐξ-
ησφάλισαν ἀνωτέραν, ποιοτικῶς, μόρφω-
σιν καὶ ἐπιμόρφωσιν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία θεωρεῖ τὸ scho-
λεῖον, ἰδίως μετὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς ἐκ τῶν
ἐρειπίων τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου
καὶ τῶν λοιπῶν τῆς περιπετειῶν, ἀποφα-
σιστικὸν παράγοντα διὰ τὴν οἰκονομικὴν
καὶ πολιτιστικὴν ἐξέλιξιν τῆς χώρας,
προσπαθεῖ δὲ δι' ὅλων τῶν εἰς τὴν διάθε-
σιν τῆς μέσων νά προσφέρῃ εἰς εὐρύτερα
στρώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ εὐκαιρίας
μορφώσεως. Ἀδιάψευστον μαρτυρίαν περὶ
τοῦ ἐκδηλουμένου τούτου τῆς Πολιτείας
ἐνδιαφέροντος δύναται νά ἀποτελέσῃ τὸ
γεγονός ὅτι, ἐνῶ κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος
1955-56 ἡ δύναμις τῶν ἐγγραφέντων μα-

νόμων, οἱ ὅποιοι διέπουν καὶ κανονίζουν τὸν
βίον, τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν
ὄντων.

Περαινομεν τὰς περὶ τοῦ μαθήματος τῶν
Φυσιognωστικῶν ἀπόψεις μας, ἀποφεύγοντες
νά διατυπώσωμεν μίαν τυποποιημένην πορεί-
αν διδ/λίας, καθ' ὅσον αὕτη, ὡς πνευματικὴ
λειτουργία δὲν ὑπάγεται εἰς νόμους καὶ κανό-
νας, ἀλλὰ λαμβάνει διαφόρους μορφὰς ὡς
ἀνάγκη τῶν περιστάσεων καὶ καταστάσεων, αἱ
ὅποια ἐπικρατοῦν εἰς τὸ περιβάλλον εἰς τὸ
ὅποιον εὐρίσκονται τὰ Σχολεῖα, ἀναλόγως
τῆς προσωπικότητος τοῦ διδ/λου, τῆς ἀτο-
μικότητος τοῦ μαθητοῦ, τῶν μέσων διδασκα-
λίας κλπ.

Κ. ΠΕΝΛΙΔΗΣ

Νομαρχιακὸς Ἐπιθεωρητὴς Δ.Ε.

θητῶν εἰς τὰ ἡμερήσια Γυμνάσια τῆς
χώρας ἦτο 182.379, ἀνῆλθε κατὰ τὸ scho-
λικὸν ἔτος 1968 εἰς 370.888, ἦτοι ἐντὸς
μιᾶς 14/ετίας ἐδιπλασιάσθη. Παρ' ὅλας
ὅμως τὰς ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας
καταβαλλομένας ἀξιεπαίνους προσπάθει-
ας πρὸς διάδοσιν τῆς γυμναστικῆς μορφώ-
σεως εἰς περισσότερους Νέους, παραμέ-
νει πάντοτε ὡς προϋπόθεσις ἐγγραφῆς καὶ
φοιτήσεως ἀποφοίτων τοῦ Δημοτικοῦ
Σχολείου εἰς τὴν Α' τάξιν τοῦ Γυμνασίου
ἡ ἀπόδειξις τῆς ἱκανότητός των, κατὰ τὰς
ἐτησίας εἰσιτηρίους ἐξετάσεις.

Ὁ σκοπὸς τῶν Εἰσαγωγικῶν Ἐξετά-
σεων ἐπομένως θά πρέπει νά εἶναι:

α) Ἡ ἐπιλογὴ τῶν ἱκανωτέρων καὶ

β) Ἡ ἀπομάκρυνσις (ἀπόρριψις) τῶν
μὴ ἱκανῶν.

Προσφέρεται ὅμως διὰ τῶν Εἰσιτηρίων
ἐξετάσεων ἡ αὐτὴ δυνατότης καὶ εὐκαι-
ρία ἐκκινήσεως πρὸς ὅλους τοὺς μικροὺς
Ἑλληνόπαιδας; Εἰσασφαλίζεται δικαιο-
σύνη κατὰ τὴν κρίσιν καὶ ἀξιολόγησιν
αὐτῶν διὰ τὴν εἰσοδὸν των εἰς τὸ Γυμνά-
σιον; Ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς Πατροπα-
ραδότου μορφῆς τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετά-
σεων ἡ ἐπιλογὴ ὅσον τὸ δυνατόν περισ-
σοτέρων εὐφυῶν καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν
μὴ ἱκανῶν διὰ φοίτησιν εἰς αὐτὸ; Τὰ ἀνω-
τέρω ἐρωτήματα δὲν πρέπει νά ἀπασχο-
λοῦν μόνον γονεῖς, κηδεμόνας καὶ μαθη-
τάς, πρέπει νά ἀποτελέσουν θέμα συζη-
τήσεως τῆς Κοινῆς γνώμης.

1. Τὰ κριτήρια ἐπιλογῆς κατὰ τὰς εἰσαγωγικὰς ἐξετάσεις.

Ἡ ὁδὸς μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως
τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν, εἶναι ὁδὸς
συνεχῶν δοκιμασιῶν καὶ ἐπιλογῆς, ἡ ὁποία
ἀρχίζει μὲ τὴν ἐγγραφὴν τοῦ ἀποφοίτου
τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου εἰς τὴν Α' τά-
ξιν τοῦ Γυμνασίου, κατόπιν ἐπιτυχῶν εἰσι-
τηρίων ἐξετάσεων, συνεχίζεται ἐπὶ ἐξ
σχολικά ἔτη ἐπιτυχοῦς φοιτήσεως, περα-
τοῦται δὲ μὲ τὴν λήψιν τοῦ ἀπολυτηρίου.
Ὡς κριτήρια διὰ τὸ Γυμνάσιον ἴσχυον ὡς
γνωστὸν, ἐπὶ πολλὰ ἔτη, αἱ γραπτὰ καὶ
προφορικὰ ἐξετάσεις τοῦ ὑποψηφίου, ἐπὶ
τῆς ὅλης τῆς διδασκομένης εἰς τὰς Ε'
καὶ Στ' τάξεις τοῦ Δημ. Σχολείου. Συγ-
κεκριμένως ἐξητάζοντο προφορικῶς εἰς
τὰ μαθήματα Θρησκευτικά, Ἑλλην., Ἱ-
στορίαν, Ἀριθμητικὴν, Γεωγραφίαν καὶ
Φυσικὴν, γραπτῶς δὲ εἰς τὰ μαθήματα

Ἑλληνικά (Ἐκθεσὶν Ἰδεῶν, ὀρθογραφίαν, γραμματικὰς παρατηρήσεις) καὶ τὴν Ἀριθμητικὴν. Σήμερον ἰσχύουν ὡς κριτήρια ἐπιλογῆς ὑποψηφίου τινὸς αἱ γραπταὶ τοῦ μόνον ἐξετάσεις, καταργηθεῖσάν τῶν προφορικῶν τοιούτων διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 70056/1968 ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς αἰδείας. Οἱ ὑποψήφιοι ἐξετάζονται γραπτῶς εἰς τὰ μαθήματα: Ἑλληνικά (Ἐκθεσὶς Ἰδεῶν, ὀρθογραφία, γραμματικὰ παρατηρήσεις), Ἀριθμητικὴν, Ὀρθοσκευτικὰ καὶ Ἱστορίαν, ὡς ἐν μάθημα, Φυσικὴν καὶ Γεωγραφίαν ἐπίσης ὡς ἐν μάθημα.

Πρωταρχικῆς σπουδαιότητος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν ἢ μὴ ὑποψηφίου τινὸς εἰς τὸ Γυμνάσιον θεωρεῖται ἡ ἐπίδοσίς του εἰς τὸ μάθημα τῶν Ἑλληνικῶν (Ἐκθεσὶν, ὀρθογραφίαν καὶ γραμματικὰς παρατηρήσεις), ἔπεται δὲ ἡ ἐπίδοσις εἰς τὸ μάθημα τῆς Ἀριθμητικῆς. Ἐρευνᾶται ὁμῶς αἱ ὁποῖαι ἔγιναν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ διαγνωστικὴ — Προγνωστικὴ ἀξία, ὡς καὶ ἡ ἀντικειμενικότης τῶν Κριτηρίων τούτων ἐπιλογῆς εἶναι ἀμφίβολος. Ἡ ἐπίδοσις π.χ. εἰς τὸ μάθημα τῆς Ἐκθέσεως — ἢ καλὴ ἢ κακὴ ἔκθεσις — εἶναι κυρίως ἀποτέλεσμα τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος καὶ κατὰ συνέπειαν ὑποψήφιοι προερχόμενοι ἀπὸ κατώτερον κοινωνικὸν περιβάλλον ἀδικροῦνται, βαθμολογούμενοι μὲ τὸ αὐτὸ μέτρον βαθμολογήσεως, κατὰ τὴν ἀξιολογήσιν των ὑπὸ τῶν Καθηγητῶν — ἐξεταστῶν. Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ μάθημα τῆς Ἐκθέσεως ὑποστηρίζεται ἀκόμη, ὅτι διὰ τὴν ἐκτίμησιν του δὲν ὑπάρχουν σταθερὰ κριτήρια, συνεπῶς ἡ αὐτὴ ἔκθεσις εἶναι δυνατόν νὰ ἀξιολογηθῇ διαφορετικῶς ὑπὸ διαφορετικῶν Καθηγητῶν ἢ ἀκόμη νὰ ἐκτιμᾶται διαφορετικῶς ἀπὸ τὸν αὐτὸν Καθηγητὴν κατὰ διαφορετικὰ χρονικὰ διαστήματα. Διὰ τὴν ὀρθογραφίαν, ὡς κριτηρίου ἐπιλογῆς μαθητῶν διὰ τὸ Γυμνάσιον, ἀναφέρεται ἐπίσης ὅτι ἐμφανίζει μειονεκτήματα, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν εἶναι δυνατόν καὶ οἱ ὀλιγώτερον νοήμονες νὰ προετοιμαθοῦν ἐπὶ τῆς τεχνικῆς τῆς ὀρθῆς γραφῆς τῶν λέξεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ διαφορετικὸς βαθμὸς δυσκολίας ποὺ ἐμφανίζουν τὰ τιθέμενα κείμενα κατὰ τὰς Εἰσαγωγικὰς ἐξετάσεις ἀπὸ ἑτοῦς εἰς ἑτος καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, καθιστοῦν τὴν ἀντικειμενικότητά των ἀμφίβολον. Τὰ προαναφερθέντα μειονεκτήματα συναντῶνται εἰς ἑτι μεγαλύτερον βαθμὸν καὶ εἰς εἰς τὸ μάθημα τῆς Ἀριθμητικῆς, ὅταν μάλιστα ἡ ἐξέτασις ἐπὶ τοῦ μαθήματος τούτου περιορίζεται μόνον εἰς τὴν γραπτὴν λύσιν ἐνὸς ἢ δύο προβλημάτων.

Παραλλήλως ὁμῶς πρὸς τὰ ἐκτεθέντα ἀνωτέρω, ἐκφράζονται ἐκ τῆς πλευρᾶς τῶν Ψυχολόγων, ἐπίσης ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα καὶ τοῦ τελειότερου

ἀκόμη διαγνωστικοῦ μέσου νὰ μᾶς πληροφορήσῃ περὶ τῆς ἱκανότητος ἢ μὴ τοῦ ὑποψηφίου, ὅταν τοῦτο ἐφαρμόζεται εἰς ἀκατάλληλον καὶ ἀκαιρὸν χρόνον. Ὅλοι συμφωνοῦν ἐπὶ τῆς διαπιστώσεως, ὅτι παιδιὰ ἡλικίας 10 ἕως 12 ἐτῶν εἶναι ἀνίκανα νὰ μᾶς ἀποκαλύψουν δεξιότητας, κλίσεις καὶ ἱκανότητας, ἀπαραίτητους διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον φοίτησιν των εἰς τὸ Γυμνάσιον. Τοιαῦτα στοιχεῖα δύνανται νὰ ἀναφανοῦν καὶ διαγνωσθοῦν μόνον μετὰ τὸ 13ον ἔτος τῆς ἡλικίας τοῦ παιδιοῦ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐφηβείας του, δηλαδή πολὺ θραδύτερον τοῦ χρόνου τῆς διεξαγωγῆς τῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων. Τέλος ἔχει ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ ἐπιτυχία ἢ μὴ ἐνὸς ὑποψηφίου εἰς τὰς συνθήκας εἰσαγωγικὰς ἐξετάσεις ἔχει ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν ὅλην αὐτοῦ Οἰκογενειακὴν ὑποστήριξιν καὶ βοήθειαν, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ἐπίδοσιν του εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον, ἐνῶ ἄλλα μέσα ἐπιλογῆς ὅπως π.χ. αὐτὰ τῶν Τέσσερ θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπηρεασθοῦν ὀλιγώτερον ἀπὸ τοιαύτας καταστάσεις. Συνεπῶς ἡ Κοινωνικὴ παρέλευσις ἐπηρεάζει ἀφαντάστως τὸ ἀποτέλεσμα τῶν συνήθων εἰσιτηρίων ἐξετάσεων.

Ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ μας, ὅπως ριφθῇ μία ἀκτίς φωτὸς εἰς τὸ ὅλον πρόβλημα τῶν Εἰσιτηρίων ἐξετάσεων καὶ εἰς τὴν χώραν μας, ἀπετολμήσαμεν μίαν μικρὰν ἐμπειρικὴν ἔρευναν, διὰ τῆς ὁποίας, ἐπεδιώχθη ἡ διαπίστωσις τοῦ βαθμοῦ ἀντικειμενικότητος καὶ διαγνωστικῆς — Προγνωστικῆς ἀξίας τῶν κριτηρίων ἐπιλογῆς διὰ τὸ Γυμνάσιον.

Ἐλπίζομεν ἐπίσης, ὅτι ἡ προσπάθειά μας αὕτη θὰ ἀφυπνίσῃ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ δι' ἄλλας ἀντιπροσωπευτικώτερας ἐρεῦνας, ἀποσκοπούσας εἰς τὴν θελίτως ὡν ὑπαρχουσῶν δυνατοτήτων ἐπιλογῆς ἢ ἀναζητήσιν νέων τοιούτων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἠδύναντο νὰ εἶναι περισσότερον δίκαιαι, ἀξιόπιστοι καὶ ἀντικειμενικαί.

2. Ἐμπειρικὸν μέρος

α) Τὸ ὕλικόν τῆς Ἐρεύνης μας.

Ἡ ἔρευνά μας στηρίζεται εἰς τὰ δεδομένα 586 μαθητῶν καὶ μαθητριῶν, οἱ ὁποῖοι κατόπιν ἐπιτυχῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων ἐνεγράφησαν κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1963-64 εἰς τὰ τέσσερα Γυμνάσια (2 ἀρρένων καὶ 2 θηλέων) τῆς πόλεως Λαρίσης. Τὴν ἐπίδοσιν τῶν ἀνωτέρω μαθητῶν παρηκολούθησαμεν ἐπὶ 6 συναπτά ἔτη, μέχρι καὶ τῆς ἀποφοιτήσεως τούτων ἐκ τῶν προαναφερθέντων Γυμνασίων.

Σκοπὸς τῆς ἐρεύνης ἦτο νὰ διαπιστωσώμεν:

1. Ποίαν Προγνωστικὴν ἀξίαν κατέχουν: α) αἱ προφορικαὶ εἰσαγωγικαὶ ἐξετάσεις, β) αἱ γραπτὰ τοιαῦται, γ) τὸ ἀ-

πολυτήριον του Δημοτικού Σχολείου.

2. Εάν η προγνωστική δύναμις των επί μέρους κριτηρίων είναι διαφορετική.

3. Εάν ταύτα εμφανίζουν την αυτήν προγνωστική Ικανότητα δια τούς μαθητάς και τας μαθητριάς, και

4. Εάν η πρόοδος ενός μαθητού εις το Γυμνάσιον επηρεάζεται από την Κοινωνικοοικονομικήν θέσιν της οικογενείας.

Εις την έρευνάν μας περιελάμβομεν σκοπίμως και την βαθμολογίαν των προφορικῶν Εισαγωγικῶν ἐξετάσεων, ἵνα διαπιστώσωμεν ἐάν αὗται εἶναι ἀκόμη χρήσιμοι, μετὰ τὴν κατάργησιν των διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 70056) 1968 ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας, ὁπότε ἐάν διαπιστωθῇ τοῦτο, ἡ κατάργησις των ὑπῆρξεν ἀτυχής. Ἐπίσης προετιμήσαμεν διὰ τὴν δειγματοληψίαν μας τὸ σχολικόν ἔτος 1963) 64, διότι τοῦτο ἦτο τὸ τελευταῖον ἔτος, καθ' ὃ διενεργήθησαν αἱ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν γραπτῶς καὶ προφορικῶς, ἠκολούθησε δὲ κατάργησις των καὶ ἐπαναφορὰ τούτων, ἀλλὰ μόνον γραπτῶς.

Ἐν συνόψει δυνάμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅτι τὰ στοιχεῖα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίξαμεν τὴν ἔρευνάν μας εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. Ὁ βαθμὸς τοῦ ἀπολυτηρίου τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

2. Ἡ βαθμολογία τοῦ γραπτοῦ μέρους τῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων, δηλαδὴ οἱ βαθμοὶ τῶν Ἑλληνικῶν (Ἐκθέσεως, ὁρθογραφίας καὶ γραμματικῆς ὡς ἑνας βαθμὸς) καὶ τῆς Ἀριθμητικῆς.

3. Ἡ βαθμολογία τοῦ προφορικοῦ μέρους τῶν ἐξετάσεων, δηλαδὴ οἱ βαθμοὶ τῶν θρησκευτικῶν, Ἑλληνικῶν, Ἱστορίας, Ἀριθμητικῆς, Γεωγραφίας καὶ Φυσικῆς.

4. Αἱ ἐπιδόσεις τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν ἐπὶ ἑξ συνεχῇ ἔτη φοιτήσεώς των εἰς τὸ Γυμνάσιον, ὡς καὶ ὁ βαθμὸς τοῦ Ἀπολυτηρίου, καὶ

5. Ἡ Κοινωνικοοικονομικὴ θέσις τῆς οικογενείας τοῦ μαθητοῦ.

3. Αἱ ἐφαρμοσθεῖσαι στατιστικαὶ μέθοδοι

Πρὸς ἐπεξεργασίαν τοῦ συγκεντρωθέντος ὕλικου ἐφηρμόσαμεν τὴν μέθοδον τῆς πολλαπλῆς συµμεταβλητικότητος

Ἡ ἐξίσωσις τῆς πολλαπλῆς συµμεταβλητικότητος εἶναι: $Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_n X_n + E$, ὅπου Y φανερώνει τὰς πρὸς πρόγνωσιν μεταβλητάς, εἰς τὴν προκειμένην δὲ περίπτωσιν εἶναι αὗται: «Ἀπορριφθέντες, μὴ Ἀπορριφθέντες μαθηταί», β_0 εἶναι μία σταθερά ἡ ὁποία οὐδεμίαν περαιτέρω ἐρμηνεῖαν ἐπιδέχεται τὰ $\beta_1 X_1, \beta_2 X_2, \beta_n X_n$ εἶναι τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ἡεῖς τὴν ἱκὴν μας περιρίπτωσιν ἡ βαθμολογία τοῦ ἀπολυτηρίου τοῦ Δημοτικοῦ, τῶν προφορικῶν καὶ

γραφτῶν ἐξετάσεων, ἡ κοινωνικοοικονομικὴ θέσις τῆς οικογενείας), ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ πρόγνωσις. Τέλος τὸ E ἐπιδρᾷ εἰς τὴν ὅλην ἐξίσωσιν τῆς συµμεταβλητικότητος ὡς συντελεστὴς θεραπείας σφαλμάτων (π.χ. στρογγυλοποιήσις βαθμολογίας: $17.7/12=18$, ἢ $17.3/12=17$

4. Διερεύνησις τῆς Προγνωστικότητος τῶν διὰ στατιστικῶν μέλων

Τὴν ἐγκυρότητα (βαθμὸν ἀντικειμενικότητος καὶ ἀξιοπιστίας) τῶν διαφόρων Κριτηρίων ἐπιλογῆς ἠθελήσαμεν νὰ διερευνήσωμεν, διὰ καθαρῶς μαθηματικῶν — στατιστικῶν μεθόδων. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἠδυνάμεθα νὰ λάβωμεν μίαν συνοπτικὴν εἰκόνα περὶ τῆς προγνωστικότητος καὶ ἀξιοπιστίας αὐτῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτὴν τῆς ποσοστιαίας ἀναλύσεως τῶν ἀποτελεσμάτων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπελογίσσαμεν ἐκ τοῦ συλλεγέντος ὕλικου συντελεστάς σχέσεως.

καθὼς καὶ

B — συντελεστάς

Ὡς Κριτήρια ἐπιλογῆς ἐθεωρήθησαν:

1. Ὁ βαθμὸς τοῦ ἀπολυτηρίου τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

2. Ὁ Γενικὸς μέσος ὅρος τῶν Προφορικῶν καὶ γραπτῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων.

3. Ὁ μέσος ὅρος τῶν γραπτῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων.

4. Ὁ μέσος ὅρος τοῦ προφορικοῦ μέρους τῶν εισαγωγικῶν ἐξετάσεων.

5. Αἱ γραπτὰ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις: Τὸ μάθημα τῶν Ἑλληνικῶν.

6. Αἱ γραπτὰ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις: Τὰ Μαθηματικά.

7. Αἱ Προφορικὰ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις: Ἡ Ἱστορία.

8. Αἱ Προφορικὰ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις: Ἡ Γεωγραφία.

9. Αἱ Προφορικὰ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις: Τὰ Ἑλληνικά.

10. Αἱ Προφορικὰ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις: Ἡ Φυσικὴ.

11. Αἱ Προφορικὰ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις: Τὰ Θρησκευτικά.

12. Αἱ Προφορικὰ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις: Τὰ Μαθηματικά.

13. Τὸ Ἐπάγγελμα τοῦ Πατρός.

14. Τὸ γένος (ἄρρενες, θήλειες).

Σημείωσις: Εἰς τὴν ἔρευνάν μας ἐπεχειρήσαμεν νὰ ἐξακριβώσωμεν καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Κοινωνικοοικονομικῆς θέσεως τῆς οικογενείας, ἐπὶ τῆς καθόλου σχολικῆς ἐπιδόσεως τοῦ μαθητοῦ. Τοῦτο κατέστη ἀπαραίτητον, μετὰ ἀπὸ τὸν ἱσχυρισμὸν πολλῶν Ψυχολόγων καὶ Κοινωνιολόγων, ὅτι ἡ σχολικὴ πρόοδος τῶν μαθητῶν εὐρίσκεται πάντοτε εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν θέσιν τῶν γονέων. Χρησιμοποιούμενα κριτήρια ὑπὸ τῶν Κοινωνιολόγων

διά τόν καθορισμόν τῆς Κοινωνικῆς Τάξεως ἑνὸς ἀτόμου εἶναι κυρίως τὸ ἐπάγγελμα, τὰ εἰσοδήματα καὶ τὸ ἐπίπεδον μορφώσεως αὐτοῦ, στοιχεῖα τὰ ὅποια δύνανται καὶ εὐκόλως, ἀλλὰ καὶ μὲ σχετικὴν ἀντικειμενικότητα νὰ καταγραφῶν καὶ ἀξιολογηθῶν.

Διὰ τὴν ἑνταξίν τῶν γονέων τῆς ἰδικῆς μας δειγματοληψίας εἰς κοινωνικὰς ομάδας, ἐστηρίχθημεν εἰς σχέδιον ἐκπονηθὲν ὑπὸ τοῦ διδάκτορος τῆς Κοινωνιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Μονάχου Σωτηρίου Σαραντάκου καὶ ἀφορᾷ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πραγματικότητα. Τὸ μοντέλλον τοῦτο ἔχει ὡς κατωτέρω:

1η Κοινωνικὴ ὁμάς: Βασιλεῖς, σπουδαῖοι Πολιτικοί, Πλοιοκτῆται, μεγαλοβιομήχανοι, Καθηγηταὶ Πανεπιστημίου, μεγάλοι Καλλιτέχναι.

2α Κοινωνικὴ ὁμάς: Ἀνώτεροι ὑπάλληλοι, ἀνώτεροι πνευματικοί, δικασταί, ἱατροί, δικηγόροι, μηχανικοί, μεγάλοι ἐπιχειρηματίαι.

3η Κοινωνικὴ ὁμάς: Μεσαῖοι ὑπάλληλοι, μεσαῖοι ἐπιχειρηματίαι, καθηγηταὶ Γυμνασίου, ἀνώτερος κλῆρος, δικολάθοι, κάτοχοι μεγάλης ἀκινήτου, περιουσίας, διδάσκαλοι ἀνωτέρων βαθμῶν (Διευθυνταὶ σχολείων) καὶ Ἐπιθεωρηταὶ Σχολείων.

4η Κοινωνικὴ ὁμάς: Διδάσκαλοι, κατώτεροι ὑπάλληλοι, χειρῶνακτες, ἔμποροι δημητριακῶν, ὄδηγοι αὐτοκινήτων, μικροκαταστηματάρχαι, μεσαῖοι γεωργοί.

5η Κοινωνικὴ ὁμάς: Εἰδικευμένοι καὶ ἐργάται ἐργοστασίων, ἐργάται γῆς, λμμενεργάται, ὁδοκαθαρισταί, προσωρινοὶ ἐργάται (ἐργάται μὲ ὄχι συνεχὴ ἐργασίαν), μικροὶ γεωργοί (μικροὶ καλλιεργῆται).

Σχέσις μεταξὺ φύλου καὶ σχολικῆς προόδου.

Αἱ διαπιστωθεῖσαι διαφοραὶ ἐπιδόσεως μεταξὺ ἀρρένων καὶ θηλέων εἰς ἐρευνᾶς τοῦ ἐξωτερικοῦ, μᾶς ὠδήγησαν εἰς τὴν σκέψιν ἐξακριβώσεως τοιούτων διαφορῶν καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν μας δειγματοληψίαν, διὰ τῆς ἐξαγωγῆς ἑνὸς συντελεστοῦ σχέσεως (R).

Ὁ εὐρεθεὶς συντελεστής, ἀνερχόμενος εἰς $+15$ ἐπεβεβαίωσε τὴν ὑπαρξίν θετικῆς σχέσεως μεταξὺ φύλου καὶ μετέπειτα σχολικῆς προόδου (αἱ θήλειαι ἐπιτυχάνουν ὑψηλότερας ἐπιδόσεις, τὸ δὲ ποσοστὸν στασιμῶν κατὰ τὴν ἐξαιτίαν, μέχρι καὶ τῆς ἀποφοιτήσεως τῶν ἐκ τοῦ Γυμνασίου, εἶναι χαμηλότερον ἐκείνου τῶν ἀρρένων).

Σημείωσις: Ὁ συντελεστής σχέσεως εἶναι σημαντικὸς, ὅταν τὸ $R > 0,088$, διὰ πιθανότητα ὁρθῆς ἐκτιμήσεως τοῦ συντελεστοῦ 95% ἢ διὰ πιθανότητα διαπράξεως σφάλματος κατὰ τὸν ὑπολογισμόν

ἢ διὰ πιθανότητα διαπράξεως σφάλματος κατὰ τὸν ὑπολογισμόν αὐτοῦ μικροτέραν τοῦ 5%. Ἀντιθέτως τὸ $R > 0,115$ σημαίνει ὅτι ἡ πιθανότης ὁρθῆς ἐκτιμήσεως ἀνέρχεται εἰς 99%, ἢ ἡ πιθανότης διαπράξεως σφάλματος κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ συντελεστοῦ εἶναι μικρότερα τοῦ 1%.

5. Συντελεσταὶ σχέσεως (Korrelationskoeffizienten)

Τὴν σχέσιν μεταξὺ ἑνὸς κριτηρίου (π.χ. τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀπολυτηρίου τοῦ Δημοτ. Σχολείου τῆς βαθμολογίας εἰς τὰς εἰσητηρίας ἐξετάσεις τοῦ Γυμνασίου κλπ) καὶ τῆς ἐπιδόσεως εἰς τὸ Γυμνάσιον ἐκφράζουν οἱ συντελεσταὶ σχέσεως. Εἰς τὴν ἰδικὴν μας συγκεκριμένην περίπτωσιν δίδουν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἡ ὑψηλὴ ἢ χαμηλὴ βαθμολογία τοῦ ὑποψηφίου διὰ τὸ Γυμνάσιον εἰς τὰ κριτήρια ἐπιλογῆς, εἶναι συνδεδεμένη μὲ μίαν μεγαλυτέραν ἢ περιορισμένην σχολικὴν ἐπίδοσιν καὶ πρόδοον αὐτοῦ. Ἐὰν ὑπάρχῃ στενὴ σχέσις, τότε θὰ πρέπει πολλοὶ μαθηταὶ μὲ τὸν βαθμὸν 20 εἰς ἓν κριτήριον νὰ σημειῶνουν μεγαλυτέραν πρόδοον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔλαβον τὸν βαθμὸν 19, οἱ δὲ μὲ τὸν 19 νὰ εἶναι καλλιτεροὶ αὐτῶν, μὲ τὸν βαθμὸν 18 κ.ο.κ.

Ὁ συντελεστής σχέσεως λαμβάνει μίαν τιμὴν μεταξὺ $+1$ καὶ -1 .

Συντελεστής μὲ τιμὴν $+1$ δηλοῖ πλήρη θετικὴν σχέσιν μεταξὺ δύο μεταβλητῶν (π.χ. μεταξὺ τοῦ κριτηρίου: μὴ ἀπορριφθέντες / ἀπορριφθέντες μαθηταὶ καὶ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀπολυτηρίου τοῦ Δημοτ. Σχολείου, ἢ βαθμοῦ τινὸς εἰς ἓν Κριτήριον — μάθημα ἐξεταζόμενον εἰς τὰς εἰσαγωγικὰς ἐξετάσεις), δηλαδὴ εἰς μεγαλυτέραν τιμὴν μίας μεταβλητῆς (X) ἀντιστοιχεῖ, κατὰ κανόνα, μεγαλυτέρα τιμὴ τῆς ἄλλης (μεταβλητῆς (Y) καὶ ἀντιθέτως. Συντελεστής μὲ τιμὴν -1 δηλοῖ πλήρη ἀρνητικὴν σχέσιν μεταξὺ δύο μεταβλητῶν, δηλαδὴ εἰς μίαν μεγαλυτέραν τιμὴν μίας μεταβλητῆς (X) ἀντιστοιχεῖ, κατὰ κανόνα, μίαν μικρότερα τιμὴ τῆς ἄλλης μεταβλητῆς (Y) καὶ ἀντιθέτως. Ὁ ὁπῶ περιγραφεῖς συντελεστής σχέσεως δύναται εἰς τὴν ἔρευνάν μας νὰ θεωρηθῇ ὡς μέτρον διὰ τὴν ἐξακριβώσιν τῆς ἐγκυρότητος ἑνὸς Κριτηρίου. Ἐγκυρον καὶ κατὰ συνέπειαν ἀξιόπιστον εἶναι ἓν κριτήριον ἐκλογῆς τότε μόνον, ὅταν τοῦτο ἀποδεικνύεται χρήσιμον πρὸς διάγνωσιν τῆς ἱκανότητος ἑνὸς ἀποφοίτου τοῦ Δημοτ. Σχολείου δι' ἀπρόσκοπτον φοίτησιν του εἰς τὸ Γυμνάσιον. Μίαν εἰκόνα περὶ τῆς ἀθιοπιστίας καὶ ἐγκυρότητος (Gültigkeits-Validität) τῶν κριτηρίων μᾶς παρέχει ὁ κατωτέρω πίναξ τῶν συντελεστῶν σχέσεως:

Κριτήρια επιλογής

1. 'Απολυτήριο του Δημ. Σχολείου
2. Γεν. μέσος όρος των γραπτ. και προφ. εξετάσεων
3. Μέσος όρος γραπτών εισιτηρίων εξετάσεων
4. Μέσος όρος προφορ. εισιτ. εξετάσεων
5. Προφορ. εισιτ. εξετάσεις: 'Ελληνικά
5. Προφ. εισιτ. εξετάσεις: 'Ιστορία
7. Προφορ. εισιτ. εξετάσεις: Γεωγραφία
7. Προφορ. Εισιτ. εξετάσεις: 'Ελληνικά
9. Γραπτά εισιτ. εξετάσεις: Μαθηματικά
10. Προφορ. εισιτ. εξετάσεις: Φυσική
11. Προφορ. εισιτ. εξετάσεις: Θρησκευτ.
12. Προφορ. εισιτ. εξετάσεις: Μαθηματ.
13. 'Επάγγελμα πατρός (5η κοιν. ομάς)
13. Τό γένος (άρρεν, θήλυ)

Πίναξ συντελεστών (R)

N=αριθ. μαθητών	R = συντελεστής
586	R = 0,47
586	R = 0,43
586	R = 0,37
586	R = 0,34
586	R = 0,34
586	R = 0,30
586	R = 0,30
586	R = 0,29
586	R = 0,29
586	R = 0,28
586	R = 0,27
586	R = 0,22
586	R = +0,20
586	R = +0,15

'Εκ του πίνακος τούτου δύναται τις να συναγάγῃ τὰ κάτωθι:

1. 'Αναντιρρήτως διαπιστοῦται μία στατιστικῶς αξιόλογος σχέσις μεταξύ ἑνὸς ἐκάστου κριτηρίου καὶ τῆς σχολικῆς τοῦ μαθητοῦ προόδου. 'Απαντες οἱ ἐξαχθέντες συντελεσταὶ εἶναι σημαντικοὶ με πιθανότητα ὁρθῆς ἐκτιμήσεως τῶν συντελεστῶν 99% ἢ με πιθανότητα διαπράξεως σφάλματος κατὰ τὴν ἐκτίμησίν των μικροτέραν τοῦ 1%.

2. Τὴν ὑψηλοτέραν σχέσιν με τὴν μετέπειτα πρόδον τοῦ μαθητοῦ = ἐμφανίζει ὁ βαθμὸς τοῦ ἀπολυτηρίου τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου με $R=0,47$, κατόπιν ὁ γενικὸς μέσος ὁρος τοῦ γραπτοῦ καὶ προφορικοῦ μέρους τῶν εισιτηρίων εξετάσεων με $R=0,43$. Τὴν τρίτην θέσιν καταλαμβάνει ὁ μέσος ὁρος τῶν γραπτῶν εισιτηρίων εξετάσεων με συντελεστήν $R=0,37$. 'Ακολουθοῦν ὁ μέσος ὁρος τῶν προφορικῶν εξετάσεων καὶ ὁ βαθμὸς τῶν 'Ελληνικῶν ('Εκθεσις, ὀρθογραφία καὶ γραμματικαὶ παρατηρήσεις ὡς ἑνας θα-

θμὸς) τῶν γραπτῶν εξετάσεων με $R=0,34$. Τὰ μαθήματα 'Ιστορία καὶ Γεωγραφία εἰς τὴν προφορικὴν εξέτασιν με $R=0,30$. Τὰ 'Ελληνικά, προφορικῶς καὶ τὰ Μαθηματικά, γραπτῶς, με $R=0,29$. 'Ερχονται τὰ Κριτήρια ἐπιλογῆς Φυσική, Προφορικῶς με $R=0,27$. Τὴν χαμηλοτάτην σχέσιν με τὴν μετέπειτα σχολικὴν πρόδον (ἀποφοίτησιν ἐκ τοῦ Γυμνασίου, χωρὶς στασιμότητα), δεῖκνυει τὸ κριτήριον Μαθηματικά, προφορικῶς με $R=0,22$.

3. 'Η σχέσις μεταξύ τῆς μεταβλητῆς «ἐπάγγελμα τοῦ πατρός» — 5η κοινωνικὴ ομάς — καὶ τῆς μεταβολῆς «μὴ ἀπορροφθέντες, ἀπορροφθέντες μαθηταὶ» ἀνῆλθε εἰς $R=+0,20$ καὶ εἶναι σημαντικὴ. 'Η σχέσις αὕτη μᾶς πληροφορεῖ ὅτι διὰ μαθητάς, τῶν ὁποίων οἱ γονεῖς ἀνήκουν εἰς τὴν προαναφερθεῖσαν ὁμάδα ἐπαγγέλματος, καθίσταται κάθε πρόγνωσις σχεδὸν ἀδύνατος.

6. B - συντελεσταὶ (Beta - Koeffizienten)

Με τὴν βοήθειαν τῶν συντελεστῶν τούτων δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιδράσεως ἐκάστης μεταβλητῆς προγνώσεως, ἐπὶ τοῦ Κριτηρίου: μὴ ἀπορροφθέντες, ἀπορροφθέντες μαθηταὶ. 'Ο παρατιθέμενος Πίναξ περιλαμβάνει τοὺς ἐκ τοῦ συλλεγέντος ὕλικου ὑπολογισθέντος B — συντελεστάς. 'Η τιμὴ τοῦ γνωστοῦ εἰς τὴν στατιστικὴν — Τέστ, μᾶς ἐπιτρέπει τὸν χαρακτηρισμὸν ἑνὸς συντελεστοῦ ὡς «λίαν σημαντικοῦ, σημαντικοῦ ἢ μὴ σημαντικοῦ».

ΠΙΝΑΞ Β — ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ

Μεταβλητὴ	B — συντελεστής
1. Φῦλον (άρρεν - θήλυ)	0,016491
2. Βαθμὸς ἀπολυτηρ. Δημοτ.	0,157155
3. Θρησκευτικὰ προφορικῶς	0,009195
4. 'Ελληνικά, προφορικῶς	0,012967
5. Μαθηματικά, προφορικῶς	0,005886
6. Μαθηματικά, προφορικῶς	0,005886
7. Γεωγραφία, προφορικῶς	0,042753
8. Φυσική, προφορικῶς	0,005402
9. 'Ελληνικά, γραπτῶς	0,028409
10. Μαθηματικά, γραπτῶς	0,012538
11. 'Επάγγελμα πατρός (1η ὁμ.)	
12. > > (2α ὁμ.)	0,054838
13. > > (3η ὁμ.)	0,030602
14. > > (4η ὁμ.)	0,075382
15. > > (5η ὁμ.)	0,137295

— τιμὴ	χαρακτηρισμὸς
0,4175	μὴ σημαντικὸς
7,57519	λίαν σημαντικὸς
0,6237	μὴ σημαντικὸς
0,8277	μὴ σημαντικὸς
2,3790	σημαντικὸς
0,3542	μὴ σημαντικὸς
2,1554	σημαντικὸς

0,2543 μη σημαντικός
3,6351 λίαν σημαντικός
2,6587 λίαν σημαντικός

1,2259 μη σημαντικός
0,6592 μη σημαντικός
1,3933 μη σημαντικός
1,1418 σημαντικός

Σημειώσεις: (1). Είς την δειγματοληψίαν μας δέν αντιπροσωπεύεται ή 1η ομάδα έπαγγελμάτων (2). 'Ο συντελεστής θεωρείται σημαντικός, όταν ή τιμή του t είναι μεγαλύτερα του 1,96 ($P R < 0,05$ και 600 περίπου μαθηταί). Συντελεσταί με τιμάς του t μικρότερας του 1,96 χαρακτηρίζονται ως μη σημαντικοί και συντελεστής με τιμήν του t μεγαλύτεραν του 2,59 είναι λίαν σημαντικός ($PR < 0,01$ και 600 μαθητάς).

Έκ τής αναγνώσεως του ανωτέρω πίνακος εύκόλως δυνάμεθα νά αντιληφθώμεν, ότι οι συντελεσταί οι όποιοι εμφανίζουν στατιστικήν σημαντικότητα είναι έξ (6), ήτοι: 'Ο - 0,157155 (λίαν σημαντικός), ό όποιος αντιστοιχεί εις τον βαθμόν του άπολυτηρίου του Δημοτικού Σχολείου, ό - 0,034214 (σημαντικός), ανήκων εις τον βαθμόν τής 'Ιστορίας του 'Ιστορίας του Προφορικού μέρους των εισιτηρίων έξετάσεων, ό - 0,042753 (σημαντικός) τής Γεωγραφίας, Προφορικώς, ό - 0,028409 (λίαν σημαντικός) του βαθμού των 'Ελληνικών, γραπτώς, ό - 0,012538 (λίαν σημαντικός) τής 'Αριθμητικής εις την γραπτήν έξέτασιν. Τέλος ό συντελεστής 0,137295 ανήκει εις την 5ην κοινωνικήν ομάδα είναι σημαντικός. 'Η κατανόησις τής σημασίας των ανωτέρω Β - συντελεστών γίνεται ως ακόλουθος: Μία αύξησις κατά μίαν μονάδα (βαθμόν) τής μεταβλητής «Βαθμός του άπολυτηρίου του Δημοτικού Σχολείου» έχει ως συνέπειαν την άφάρεσιν έκ τής τιμής τής μεταβολής Υ (μη άπορριφθέντες / άπορριφθέντες μαθηταί) του ποσού 0,157155. Επειδή όμως μικρότερα τιμή τής μεταβολής Υ σημαίνει έπιτυχίαν και σχολικήν πρόοδον (με τον αριθμόν 1 παρεστήσαμεν τους έπιτυχόντας, με τον 2 τους άποτυχόντας - CÖPI BRUNG προσφέρει ό καλλίτερος βαθμός εις τό άπολυτήριον του Δημοτικού Σχολείου μεγαλύτεραν προοπτικήν έπιδόσεως του μαθητού εις τό Γυμνάσιον. Κατά την αϋτήν έννοιαν έπιδρούν έπίσης τά μαθήματα 'Ιστορία (-0,34214) και Γεωγραφία (-0,042753), άμφότερα εις τάς προφορικάς εισιτηρίους έξετάσεις ως έπίσης τά 'Ελληνικά (-0,028409) και τά Μαθηματικά (-0,012538), άμφότερα γραπτώς. 'Η 5η κοινωνική ομάδα, = έξ άλλου, εύρίσκεται εις μίαν άλλην σχέσηιν προς την μετέπειτα σχολικήν πρόοδον του μαθη

του. 'Η παρουσία αϋτής τής μεταβλητής δυσχεραίνει την πρόγνωσην.

7. Συνόψεις των άπονελεσμάτων και συμπεράσματα

'Η έργασία αϋτη απέβλεπε εις την προσπάθειαν άποσαφηνίσεως του όλου προβλήματος των εισιτηρίων έξετάσεων. Πιστεύω ότι αϋτη είναι ή πρώτη μέχρι τούδε του είδους τούτου, θά έπρεπε δέ νά ακολουθήσουν πολλοί παρόμοιοι, προκειμένου νά άπολήξωμεν εις άσφαλή και αξιόπιστα συμπεράσματα. 'Ως ύλικόν έχρησιμοποιήθη ή βαθμολογία των 586 εισαχθέντων κατά τό έτος 1963, κατόπιν εισαγωγικών έξετάσεων, εις τό Γυμνάσιον τής πόλεως Λαρίσης. Διά μαθηματικών - στατιστικών μεθόδων έξητάσθη (ήρευνήθη) ή δύναμις τής προγνωστικότητας των διαφόρων κριτηρίων έπιλογής, ό βαθμός τής αντικειμενικότητας την όποιαν ταϋτα εξασφαλίζουν, ως έπίσης και μέχρι ποίου σημείου δύναται τις νά θασιζεται εις τον ισχύοντα από δεκαετιών, πλην έλαχίστων τροποποιήσεων, τρόπον έπιλογής μαθητών διά τό Γυμνάσιον. Δυστυχώς τάς διαπιστώσεις μας δέν ήδυνήθημεν νά συγκρίνωμεν με άλλας παρομοίων έρευνών εις την Πατρίδα μας, λόγω άνυπαρξίας τοιούτων έρευνών.

Μία σύγκρισις κατέστη δυνατή μόνον με άποτελέσματα έργασίων άλλων χωρών (π.χ. Δ. Γερμανίας, 'Ελβετίας κλπ.). Έκ τής συγκρίσεως ταϋτής προέκυψε, ότι τά άποτελέσματά μας δέν ήσαν καλλίτερα αϋτών των άλλων χωρών. 'Εξ άλλου, οι ύφ' ήμών εξακριβωθέντες συντελεσταί σχέσεως καταμαρτυρούν ότι οϋδέν έκ των κριτηρίων κατέχει Ικανοποιητικήν έγκυροτητα VAEIDCRATάν και ή διαπιστωθεΐσα σχέσις μεταξύ ενός έκάστου των κριτηρίων και τής προόδου του μαθητού εμφανίζεται ως στατιστικώς σημαντική. Οι συντελεσταί, άκόμα και εις τάς πλέον εύνοϊκάς περιπτώσεις, στεροϋνται πρακτικής σημασίας, διότι μεταξύ του ως καλλίτερου άποδειχθέντος κριτηρίου και τής μετέπειτα σχολικής προόδου ύπάρχει μία κοινότης μόνον έξ 22 σημείων (0,47X0,47=22). 'Ερευναι αντιθέτως εις την 'Αγγλίαν έπέτυχον σχέσεις πολύ καλλιτέρας εις παρομοίας περιπτώσεις εις ένα συνδυασμόν κριτηρίων έπιλογής. 'Ο εύρεθείς εκεί συντελεστής σχέσεως ανήλθε εις $R = 0,90$ ($0,90X0,90=81$), δηλ. τό 81% μεταξύ δύο μεταβλητών, π.χ. μεταξύ του άποτελέσματος κατά την έπιλογήν του ύποψηφίου και του άποτελέσματος μετά τετραετίαν, πενταετίαν ή και άποφοίτησιν του μαθητού έκ του Γυμνασίου, προσδιορίζονται από τον ίδιον παράγοντα. Την μεγαλύτεραν προγνωστικήν δύναμιν θά ήδύνατο νά κατέχη ό βαθμός του άπολυτη-

ρίου του Δημοτικού Σχολείου με σχέσιν $R=0,47$ και ο γενικός μέσος όρος των προφορικών και γραπτών εξετάσεων με συντελεστήν σχέσεως $R=0,43$. Τέλος ο έλαχθεις συντελεστής σχέσεως μεταξύ μέσου όρου των γραπτών εισιτηρίων εξετάσεων και της προόδου εις τὸ Γυμνάσιον, ανερχόμενος εις $R=0,37$, ἐπιτρέπει τὴν ἐκδοχὴν ὅτι τὸ κριτήριον τοῦτο ἐμφανίζει ποιάν τινὰ προγνωστικὴν ἱκανότητα. Ἐξ ἄλλου εις τὴν ἔρευνάν μας διεπιστώθη ἀκόμη, ὅτι καὶ ἡ κοινωνικοοικονομικὴ θέσις τῆς οἰκογενείας τοῦ μαθητοῦ εὐρίσκειται εις στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν περαιτέρω εὐδοκίμησιν του ἢ μὴ εις τὸ Γυμνάσιον. Ἡ παρουσία αὐτῆς τῆς μεταβλητῆς (κοινωνικοοικονομικὴ θέσις γονέων — 5η κοινωνικὴ ὁμάς) δυσχεραίνει μίαν ἐπιτυχὴ πρόγνωσιν.

8. Δυνατότητες βελτιώσεως τοῦ τρόπου ἐπιλογῆς μαθητῶν διὰ τὸ Γυμνάσιον

1. Ἡ ἰδανικὴ λύσις.

α) Κατάργησις τῶν εισιτηρίων εξετάσεων.

β) Σύνταξις μιᾶς γνωματεύσεως GUTACHTEN δι' ἕκαστον ὑποψήφιον ὑπὸ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

1α. Ἡ ἰδανικὴ λύσις τοῦ προβλήματος τῶν εισαγωγικῶν εξετάσεων φαίνεται ὅτι εὐρίσκεται εις τὴν κατάργησιν αὐτῶν καὶ τὴν καθιέρωσιν μιᾶς διαγνωστικῆς περιόδου, δι' ὅλους τοὺς ἀποφοίτους τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου. Ἡ διαπίστωσις ἢ προκύψασα ἐκ χιλιάδων, μακρᾶς διαρκείας, παρατηρήσεων, ὅτι ἡ ἀνθρωπινὴ ἀνάπτυξις (σώμ. καὶ πνευματικὴ) δὲν συντελεῖται ἀρμονικῶς καὶ ὅτι ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀτόμου δὲν εἶναι στατικὴ, δηλαδὴ ὅτι μίαν πρόγνωσιν εις δεδομένην χρονικὴν στιγμήν μόνον ὡς γεγονὸς τύχης ἢ συμπτώσεως θὰ ἦδύνατο νὰ θεωρηθῇ, δικαιώνει τὴν πρότασιν μας περὶ καταργήσεως τῶν εισιτηρίων εξετάσεων. Εἰς ἕκαστον ὑποψήφιον θὰ ἔπρεπε, κατὰ συνέπειαν, νὰ παρείχετο ἡ εὐκαιρία ἀποδείξεως τῶν ἱκανότητων του εις μεγαλύτερον χρονικὸν διάστημα. Διὰ τῆς καταργήσεως τῶν εισιτηρίων εξετάσεων ἐλπίζει κανεὶς, ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ περιορισθῇ ἡ πιθανότης διαπράξεως σφαλμάτων κατὰ τὴν ἐπιλογὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ δυνηθῇ τὸ Γυμνάσιον νὰ φιλοξενήσῃ περισσότερους εὐφυεῖς, διὰ τῆς ἐνθαρρύνσεως ἐγγραφῆς εις τὰς τάξεις τῆς διαγνωστικῆς περιόδου ὑποψηφίων ἐξ εὐρυτέρων κοινωνικῶν στρωμάτων. Ἐκ τούτου, ἡ ἐπὶ ἐν ἑως δύο ἔτη εἰσέτι φοίτησις εις τὰς προαναφερθείσας τάξεις, πέραν αὐτῆς τῶν ἐξ ἐτῶν, θὰ διηύρυνε αὐτομάτως τὸν κύκλον τῆς βασικῆς ἐκπαίδευσεως δι' ὅλους τοὺς μαθητὰς ἀπὸ 6 ἑως 7 ἢ καὶ 8 ἔτη.

1β. Θὰ πρέπει καὶ εις ἡμᾶς νὰ θεωρη-

σθῇ ἡ ὑποχρέωσις συντάξεως ἐνὸς ἀτομικοῦ Δελτίου UBERTRITTS GUTACHTEN δι' ἕκαστον ἀπόφοιτον τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου νὰ διατυπώσῃ γνώμην περὶ τῆς μελλοντικῆς ἐξελίξεως τοῦ ὑποψηφίου, παρὰ μόνον νὰ ἐκθέτῃ εις αὐτὸ τὴν διαπίστωσιν του, περὶ τῆς ἱκανότητος ἢ μὴ τοῦ ὑποψηφίου. Βάσιν διὰ τὴν σύνταξιν ἐνὸς τοιούτου ἀτομικοῦ Δελτίου, θὰ ἀπετέλουν αἱ ἐμπεριστατωμέναι παρατηρήσεις καὶ διαπιστώσεις ἐπιδόσεως τῶν προηγούμενων σχολικῶν ἐτῶν (ἀπὸ τῆς Α' τάξεως τοῦ Δημοτικοῦ μέχρι καὶ τοῦ ἀπολυτηρίου), καθὼς καὶ ἡ ἀξιολόγησις τῶν μαθητῶν τῆς ΣΤ' τάξεως δι' ἀντικειμενικωτέρων κριτηρίων, ὅπως αὐτῶν τῶν Τέστ γνώσεων, τὰ ὁποῖα θὰ ἦσαν ἐνιαῖα δι' ὅλους τοὺς μαθητὰς τῆς ΣΤ' Δημοτικοῦ, συντοσσομένα ὑπὸ ὁμάδος Παιδαγωγῶν — Ψυχολόγων, μερίμνη τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας. Ἐκ μέρους τῶν Καθηγητῶν, ἐξ ἄλλου, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐκδηλοῦται προκατάληψις, στηριζομένη εις τὴν προαναφερθεῖσαν γνωμάτευσιν τοῦ Δημ. Σχολείου, ἀλλὰ οἱ αὐτοὶ ἀμερόληπτοι νὰ φροντίζουν διὰ τὴν ἀναζήτησιν καὶ ἀνεύρεσιν τῶν ἰδιαιτέρων κλίσεων ἐνὸς ἑκάστου κρινομένου καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἱκανότητων αὐτοῦ.

9. Δυνατότητες βελτιώσεως τῶν μέσων ἐπιλογῆς διὰ τὸ Γυμνάσιον, ἐπὶ τῇ βάσει διαπιστώσεων εις τὴν ἰδικὴν μας ἔρευναν

1) Συμπλήρωσις ἐνὸς ἀτομικοῦ δελτίου GUTACHTEN δι' ἕκαστον ὑποψήφιον ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ Σχολείου.

Περὶ τῆς σκοπιμότητος συντάξεως δελτίου δι' ἕκαστον ὑποψήφιον ἔχομεν ἤδη εις ἄλλην θέσιν ὁμιλήσει.

2) Αὔξησις τῆς ἀντικειμενικότητος τοῦ τρόπου βαθμολογήσεως ὑπὸ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Ἡ ἔρευνά μας ἐδείξε ὅτι ὁ βαθμὸς τοῦ ἀπολυτηρίου τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ἐμφανίζει τὴν καλλιτέραν σχέσιν πρὸς τὴν μετέπειτα σχολικὴν πρόδον τοῦ μαθητοῦ ($R=0,47$). Τὸ 80—85% ἐκ τῶν ἐλαχθέντων εις τὰ Γυμνάσια τῆς πόλεως Ἀρρίσης μετὰ τὸν βαθμὸν 10 (119 θῆλεις καὶ 73 ἄρρενες, σύνολον = 192) ἀπεφοίτησαν τοῦ Γυμνασίου χωρὶς ἐπανάληψιν τῆς τάξεως, οἱ 164. Ἡ σχέσις αὕτη διεπιστώθη, παρ' ὅλον ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου χρησιμοποιημένη κλίμαξ βαθμολογήσεως τῶν μαθητῶν τοῦ ἐπηρεάζεται ἀπὸ πολλοὺς καὶ ποικίλους παράγοντας καὶ κυρίως ἐκ τοῦ καλοῦ ἢ κακοῦ ὁλικοῦ τῆς τάξεώς του. Ἀπὸ τὸν διδασκάλον ἑλλείπει ἡ δυνατότης συγκρίσεως τῶν μαθητῶν του μετὰ ἄλλους ἀντιστοίχων τάξεων διαφορετικῶν σχολείων KLASSENIMANENTER MASSTAB τῆς διαπιστώσεως ταύτης δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι τὰ ἀποτελέσματα θ — ἡ-

σαν καλλίτερα, εάν παρείχτο εις τούς διδασκάλους ή δυνατότης αντικειμενικώτερας αξιολογήσεως τών μαθητών του Σχολείου.

Είμεθα τής γνώμης ότι το μειονέκτημα τούτο θα εξουδετεροῦτο, αφ' ενός μὲν διά τής αξιολογήσεως τών μαθητών τής ΣΤ' τάξεως με αξιόπιστα και αντικειμενικά Τέστ γνώσεων

LEISTUNGSTESTS αφ' ετέρου δὲ διά του συνυπολογισμού και τών επιδόσεων τών προηγούμενων σχολικῶν ἐτῶν κατά την εξαγωγήν του βαθμοῦ του ἀπολυτηρίου του Δημοτικῦ. Βάσει τών ἀνωτέρω ἐκτεθέντων, θα ἔπρεπε νά θεωρηται ὡς ἐπικίνδυνος ή ἀπόρριψις ὑποψηφίου τινός με τὸν βαθμὸν 10, διότι τὸ 15-20% τών ἀπορριφθέντων κατ' την ἐξαετίαν τής φοιτήσεώς των θα ἠδύνατο νά ἀποδοθῇ εις ἄλλα αἴτια και οὐχί εις την ἀδυναμίαν του βαθμοῦ 10 νά μᾶς ἐξασφαλίσῃ μίαν θετικήν ή ἀρνητικήν ἐπιλογήν.

Ὁ εὐρεθεὶς συντελεστής σχέσεως μεταξὺ του γενικοῦ μέσου ὁρου τών προφορικῶν και γραπτῶν εισαγωγικῶν ἐξετάσεων και τής μετέπειτα σχολικῆς προόδου του μαθητοῦ $R=0,43$) εἶναι μεγαλύτερος ἐκεῖνου μόνον τών γραπτῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων $R=0,37$), ἐνῶ ὁ συντελεστής σχέσεως του μέσου ὁρου τών γραπτῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων εἶναι μεγαλύτερος του συντελεστοῦ του μέσου ὁρου τών προφορικῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων $R=0,34$). Ἡ διαπίστωσις αὕτη μᾶς ὑποχρεώνει νά ὑποστηρίξωμεν τὴν θέσιν, ὅτι ἡ διατήρησις του προφορικοῦ μέρους τών εἰσιτηρίων ἐξετάσεων, τοῦλάχιστον διά τὴν περίπτωσιν τής ἀποτυχίας ἐνός μαθητοῦ εις τὸ γραπτὸν μέρος, εἶναι ἀναγκαία. Ἡ δὲ τής ὑπ' ἀριθμ. 70056) 1968 ἀποφάσεως του Ὑπουργοῦ Παιδείας κατάργησις του προφορικοῦ μέρους τών εἰσιτηρίων ἐξετάσεων ἀποδεικνύεται, μετὰ τὰ ἀποτελέσματα τής ἐρεῦνης μας ὡς ἀτυχής. Ἡ κατάργησις θα ἐδικαιολογεῖτο τότε μόνον, ὅταν ὁ μέσος ὁρος τών γραπτῶν ἐξετάσεων ὑπέσχετο τὴν αὐτὴν, τοῦλάχιστον, μετὸν γενικὸν μέσον ὁρον προοπτικῆν σχολικῆς προόδου.

4) Συμμετοχή και του ἐκάστοτε διδασκάλου τής ΣΤ' τάξεως εις τὴν ἐξεταστικήν Ἐπιτροπήν.

Ὡς γνωστὸν αἱ ἐτήσια εἰσιτήρια ἐξετάσεις διενεργοῦνται ὑπὸ τών Καθηγητῶν Γυμνασίου, ὅδοι φέρουν τὴν εὐθύνην διά τὴν ἀπόφασιν ὑπὲρ τής εἰσόδου ή μη ἐνός ὑποψηφίου εις τὸ Γυμνάσιον, μοναδικὸν δὲ κριτήριον τής ἀποφάσεως ταύτης ἀποτελοῦν τὰ ἀποτελέσματα τών γραπτῶν μόνον ἐξετάσεων, τών ὁποίων τὰ μειονεκτήματα ἔχομεν ἐκθέσει εις ἄλλην θέσιν. Ὄδω εἶναι ἐνδεχόμενον διὰ τοῦ

τρόπου νά ἐλεγχθῇ και διακριθῇ μὲν τὸ ἐπίπεδον γνώσεων του παιδιοῦ, εις οὐδεμίαν ὁμως περίπτωσιν εἶναι δυνατὴ ή ἐξακρίβωσις ἄλλων ἱκανοτήτων του, αἱ ὁποῖαι ἀργότερον θα ἦσαν ἀποφασιστικά διὰ τὴν καθόλου πνευματικὴν και ψυχικὴν ἐκδίπλωσιν αὐτοῦ. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν του τελευταίου τούτου θα εἶχε ἀνάγκην ή ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ τών Καθηγητῶν μᾶς εὐρυτέρας θάσεως πληροφοριῶν και ὡς τοιαύτη δὲν εἶναι ἄλλη, κατὰ τὴν γνώμην μας, ἀπὸ τὴν πολῦτιμον πείραν του διδασκάλου, ὅστις ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀναστρεφόμενος μετὰ παιδιὰ τής ἡλικίας ταύτης, ἔχει τὴν ἱκανότητα νά εἰσδῇ καλλίτερον, παντός ἄλλου, εις τὴν παιδικὴν ψυχὴν και νά ἐκτιμᾷ ἀκριβέστερον τὴν πνευματικὴν δομὴν αὐτοῦ.

5) Ἀναγραφή τών ἐπὶ μέρους βαθμῶν εις τὸ ἀπολυτήριον του Δημ. Σχολείου.

Ἐνας ἄλλος τρόπος μειώσεως τών σφαλμάτων κατὰ τὴν διενέργειαν τών εισαγωγικῶν ἐξετάσεων εἶναι και ἡ ἀναγραφή ἐπὶ του ἀπολυτηρίου ὅλων τών ἐπὶ μέρους βαθμῶν τών διαφόρων εις τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον διδασκομένων μαθημάτων. Εἰς περίπτωσιν ἀποτυχίας του ὑποψηφίου εις ἓν βασικὸν μάθημα, ὅπως π.χ. εἶναι τὰ Ἑλληνικά και ἡ Ἀριθμητικὴ, θα ἐβोधῇ ἀποφασιστικῶς ὁ ἀντίστοιχος βαθμὸς του Δημοτικῦ Σχολείου εις τὰ μαθήματα ταῦτα. Ἐξ ὅλων αὐτῶν προκύπτει ἡ ἀνάγκη, ὅπως θεωρεῖται τὸ ἀπολυτήριον του Δημοτικῦ Σχολείου ὡς τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς ὡς ἐν οὐσιαστικὸν στοιχεῖον του μαθητοῦ και οὐχί ὡς ἀπλοῦν δικαιολογητικὸν συμμετοχῆς του εις τὰς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις.

6) Ἐνιαῖα θέματα πρὸς ὅλους τοὺς ὑποψηφίους.

Ὁ διαφορετικὸς βαθμὸς δυσκολίας τών τιθεμένων θεμάτων, κυρίως προβλημάτων Ἀριθμητικῆς, κατὰ τὰς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις εις τὰ διάφορα Γυμνάσια τής Χώρας, δημιουργεῖ τὸν κίνδυνον διαπράξεως ἀδικιών εις θάρος τών ὑποψηφίων. Ὄδω θα ἠδύνατο νά παρατηρηθῇ τὸ φαινόμενον μαθητῆς, ἀπορριπτόμενος εις ἓν Γυμνάσιον Α, νά ἐπιτυχάνῃ εις ἓν ἄλλο, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, λόγω εὐκολωτέρων προβλημάτων και ἀντιθέτως μαθητῆς, ὁποῖος ἐπέτυχε εις ἓν Γυμνάσιον Β, νά ἀπορρίπτεται, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐξεταστικὴν περίοδον, εις ἓν ἄλλο Γυμνάσιον, διότι ἐτέθησαν εις αὐτὸ δυσκολώτερα θέματα. Ἡ ἀδικία ἐκ τής καταστάσεως ταύτης θα ἐξουδετεροῦτο, εάν τὰ θέματα τών εἰσιτηρίων ἐξετάσεων, ὀριζόμενα ἐκάστοτε ὑπὸ του Ὑπουργείου Παιδείας, ἀπεστέλλοντο ταχυδρομικῶς πρὸς ὅλα τὰ Γυμνάσια τής Χώρας, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τής διεξαγωγῆς τών ἐξετάσεων και ἦσαν τὰ αὐτὰ δι' ὅλους τοὺς ὑποψηφίους.

ΠΕΡΙ ΣΥΓΚΡΗΤΙΣΜΟΥ

«Συγκρητίσαι λέγουσιν οἱ Κρήτες δ-
ταν ἐνωθεῖσιν αὐτοῖς γένοιτο πόλεμος.
Ἔσταζ(α)ζον γάρ ἀεὶ».

Ὑπό κ. Χρυσοστόμου Κριμπά
Διδ(ι)λου τῆς Β' Περιφ. Ἀθηνῶν

Γνωριμία με τὸν ὄρο.

Με τὸν ὄρο «συγκρητισμός» (τὸ «γκρη»
μέ ἦτα), πρωτοσυναντήθηκα πρὶν μερικά
χρόνια στὴ βιβλιοθήκη τῶν Ἱεροσολύμων.
Κάνοντας μιὰ ἔρευνα γιὰ τοὺς ἑλληνιστὲς
φιλοσόφους τῆς Μ. Ἀνατολῆς, τυχαῖα, ἔ-
πεσε τὸ μάτι μου στὶς ἐκφράσεις: «συγ-
κρητικοὶ φιλόσοφοι», «συγκρητικὴ φιλο-
σοφία», «θρησκευτικὸς συγκρητισμός».

Ἀργότερα, ἔγραψα σχετικὴ ἐργασία
στὴν ἑλληνόφωνη «Ἰσραηλιτικὴ Ἐπιθεώ-
ρηση». Ὁ γνωστὸς «δαίμων τοῦ τυπογρα-
φείου» τὴ συλλαβὴ «γκρη» ἀντὶ γιὰ ἦτα
ποὺ ἦταν τὸ σωστό, τὴν ἔγραψε με γιώτα.
Φυσικά, ἀλλάξε ριζικά τὸ νόημα τοῦ
κειμένου.

Θὰ γράψω τώρα μερικά ἀπὸ ὅσα φρόν-
τισα νὰ θρῶ καὶ νὰ μάθω πάνω στὴ λέξη,
στὶς χρήσεις καὶ στὰ νοήματα ποὺ πῆρε:

Μερικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ λέξη εἶναι
σύνθετη. Ἔχει γιὰ πρῶτο συνθετικὸ τὴν
πρόθεση σὺν καὶ γιὰ δεύτερο τὸ ρῆμα κε-
ράννυμι (ἀναμιγνύω, ἀνακατεύω). Κατὰ
τοὺς νόμους τῆς γλωσσολογίας, ἔπρεπε
νὰ λέγεται συγκρατισμός (κράση, κρᾶ-
μα, κρατήρ, κρασί). Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ
καιροῦ καὶ μετὰ τὴν χρήση, λένε, ἔγινε κι ἔ-
μεινε συγκρητισμός.

Σύμφωνα, λοιπόν, μ' αὐτὰ τὴν ἐκδοχή,
συγκρητισμός, σημαίνει ἀνάμιξη, ἀνακά-
τεμα, σμίξιμο διαφόρων εἰδῶν. Ἀπὸ τὸ
συγκεκριμένο, σιγά-σιγά, ἡ λέξη πέρασε
στὴ σφαῖρα τῶν ἰδεῶν κι ἔφτασε νὰ ἐκ-
φράζῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνώσεως ἐν-
τελῶς διαφορετικῶν ἀπόψεων, ἰδεολογι-
κῶν ἀντιλήψεων, φιλοσοφικῶν θεωριῶν ἢ
θρησκευτικῶν δοξασιῶν.

Ὑπάρχουν ὁμοίως κατὰ ἄλλοι ποὺ διατυ-
πώνουν σοβαρὲς ἀντιρρήσεις. Γιὰ ποῖο
λόγο, λένε, νὰ γίνῃ ὅλη αὐτὴ ἡ φασαρία;
Ποιὰ ἀνάγκη γύρισε τὸν κάπως παράξενο
αὐτὸ γλωσσικὸ μετασχηματισμό; Γιατί
νὰ καταφύγουν οἱ πρόγονοί μας στὶς ἄλ-
ληλικὲς αὐτὲς κατασκευές, τὴ στιγμὴ
ποὺ εἶχαν ἔτοιμη μιὰ ωραία λέξη γιὰ νὰ
ἐκφράσουν ἐκεῖνο ποὺ ἤθελαν; Γιατί νὰ
κουραστοῦν νὰ πλάσουν τὸν συγκρητισμὸ
τῇ στιγμῇ ποὺ ὑπῆρχε ὁ συγκεκρισμός;

Ἔτσι, ἡ ἔρευνα στράφηκε σὲ μιὰ ἄλλη
πὶο πιθανὴ ἀποψη τοῦ ζητήματος. Σύμφωνα
μ' αὐτὴ, ἡ λέξη συγκρητισμός προ-
έρχεται ἀπὸ τὸ σὺν καὶ Κρητικὸς (Κρής,
Κρήτη) καὶ σημαίνει τὴν ξαφνικὴ καὶ
πονηρὴ ἔνωση πρώην διαφωνούντων Κρη-
τικῶν, ἐναντίον κοινῶ ἐχθροῦ. Ἡ προσ-

έγγιση εἶναι ἐξωτερικὴ, περιστασιακὴ καὶ
ὄχι ὀργανικὴ καὶ εἰλικρινής.

Εἶναι ἓνα εἶδος «λυκοφιλίας». Τέτοια
«φιλία», ἦταν ἐκεῖνη τῶν λεγομένων συμ-
μάχων, κατὰ τὸν δεύτερο παγκόσμιον πό-
λεμο. Κράτη ποὺ τὰ χωρίζαν χιλιετίες ἰδε-
ολογικὲς καὶ συμφεροντολογικὲς διαφο-
ρές, ἐνώθηκαν μὲ σύμφωνα φιλίας καὶ
συμμαχίας, μὲ σκοπὸ ν' ἀντιμετωπίσουν
ἀπὸ κοινῶ τὴ φοβερὴ ἀπειλὴ τοῦ χιτλερι-
σμοῦ. Πλησιάζοντας τὸ τέλος τοῦ πολέ-
μου, ἄρχισαν νὰ παρουσιάζωνται ξανά
οἱ θαθεῖες διαφορὲς καὶ οἱ οὐξύτατες ἀν-
τιθέσεις ποὺ τὰ χωρίζουν. Αὐτὸς ὁ συνα-
σπισμός, μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ πολιτι-
κὸς συγκρητισμός.

Οἱ λέξεις κρητίζω καὶ κρητισμός, ἀνα-
φέρονται σὲ κείμενα τοῦ Πλουτάρχου:
«Κρητισμῶ χρησάμενος, τὰ χρήματα ὑ-
κτωρ ἀνέλαθε». Δηλ. κάνοντάς του τὸν
φίλο, ἄρπαξε τὴ νύχτα τὰ χρήματα καὶ
τῶσκάσε.

Καὶ τὸ ἄλλο: «Πρὸς Κρήτα κρητίζει».
Δηλ. τὸ νὰ προσπαθῇ κάποιος νὰ ξεγελά-
σῃ ἓναν παμπόνηρο. Εἶναι ἐκεῖνο ποὺ λέ-
με σήμερα «μεταξὺ κατεργαρέων εἰλικρί-
νεια» ἢ «σὲ μένα τὰ ποῦλας αὐτά».

Οἱ Κρήτες (οἱ ἀρχαῖοι), λόγῳ τῆς ζω-
ηρότητος καὶ τῆς ἐξυπνάδας τους δὲν ἦ-
ταν εὐκόλο νὰ ἐξαπατηθοῦν. Φαίνεται ὁ-
μως, ὅτι εἶχαν ροπή στὸ νὰ ξεγελοῦν τοὺς
ἄλλους. Αὐτὴ ἡ ροπή τοὺς ὠδηγοῦσε σὲ
προστριβές. Ὅμως, ὅλα τὰ ξεχνούσαν,
ὅταν μάθαιναν ὅτι κινδύνευε ὁ τόπος τους
ἀπὸ κάποιον ἐπιδρομέα. Τότε, ἔκαναν
συγκρητισμὸ, ἀντιμετώπιζαν μαζικά τὸν
κίνδυνον κι' ὕστερα ξανάρχιζαν τὰ δικά
τους.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, εἶχαν καὶ ρῆμα
συγκρητίζω. Δηλ. σμίγω μὲ χθεσινούς ἐ-
χθρούς μου μπροστὰ στὴν ἀπειλὴ κοινῶ
ἐχθροῦ. Τὸ λεξικὸ, τὸ λεγόμενο «Ἐτυμο-
λογικὸν τὸ Μέγα» τοῦ ἐνδεκάτου μ.Χ. αἰ-
ῶνα, γράφει σχετικὰ: «Συγκρητίσαι λέ-
γουσιν οἱ Κρήτες, ὅταν ἐνωθεῖσιν αὐτοῖς
γένοιτο πόλεμος: Ἔστασιάζον γάρ ἀεὶ».
Ἀπόδοση νοήματος: Οἱ Κρήτες, ἐνῶ ὁ-
λον τὸν ἄλλο καιρὸ ἐμάλωναν μεταξὺ
τους, ἐνώνοντο ὅταν ἐπρόκειτο νὰ κάνουν
πόλεμο. Αὐτὸ λεγόταν συγκρητισμός.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

Συγκρητικοὶ φιλόσοφοι, ἐλέγοντο ἐ-
κεῖνοι ποὺ δὲν εἶχαν ξεκαθαρίσει μέσα

τους ένα αυτόνομο φιλοσοφικό πιστεύω, παρά ανακάτευσαν ξένες θεωρίες διαφορετικού είδους, προελεύσεως και εποχής. Αυτό το ανάκατεμα, ήταν έντελως εξωτερικό, χωρίς βαθύτερη οργανική συγγένεια.

Οι ειδικοί πληροφορούν, ότι μορφή φιλοσοφικού συγκρητισμού είναι ο λεγόμενος «γνωστικισμός». Ο γνωστικισμός, είναι μεσανατολίτικο τέκνο της Έλληνορωμαϊκής εποχής. Άρα νόθο. Άνοστος καρπός διασμού. Είναι συγκρητισμός φιλοσοφικοθρησκευτικού χαρακτήρα, γιατί προέκυψε από την ανάμιξη ελληνικών ιδεών, ασιατικών μύθων, εβραϊκών δοξασιών και χριστιανικών δογμάτων. Σκοπός του, να στηρίξη τη χριστιανική πίστη με τη γνώση και να διαμορφώσει μία χριστιανική φιλοσοφική θεωρία.

Συγκρητικοί, ήταν οι λεγόμενοι Έβιωνίτες. Η λέξη θγαίνει από το εβραϊκό έβιών, που θα πη φτωχός. Οι Έβιωνίτες, ήταν από τους πρώτους Έβραιοχριστιανούς που υιοθέτησαν το χριστιανικό κήρυγμα της αγάπης προς τους ταπεινούς και καταφρονεμένους της ζωής.

Σάν Έβραίοι, οι Έβιωνίτες, διατήρησαν αρκετά από τον φυλετικό θρησκευτικό θίο τους. Άπαρνήθηκαν όμως πολλά άλλα, για να μπορέσουν να σταθούν στους κόλπους του Χριστιανισμού. Εύνησαν μία προσέγγιση πρακτικών και θεωρητικών στοιχείων των δύο θρησκειών. Είχαν και τις άκραίες πτέρυγές τους. Όσοι ήταν περισσότερο προσηλωμένοι στα πάτρια και λιγώτερο στις νέες ιδέες, δονμάστηκαν Ιουδαίζοντες Έβιωνίτες. Οι άλλοι, που έκανα μεγαλύτερες παραχωρήσεις, πήραν το όνομα, γνωστικίζοντες Έβιωνίτες. Τελικά, ο έτεροθαλής συγκρητισμός τους, τους άφωμίωσε και τους άφάνισε.

Συγκρητικούς φιλόσοφους, χαρακτηρίζουν και τους Έσσαίους. Οι Έσσαίοι, άποτελούσαν άσκητική φιλοσοφικοθρησκευτική κοινότητα, που ζούσε στην έρημο της Ιουδαίας, στην τοποθεσία Κουμράν, κάπου εκεί κοντά στη Νεκρά Θάλασσα.

Μας έγιναν πολύ γνωστοί μετά το 1947, όταν ένας Βεδουίνος θοσκός, ψάχνοντας για τη χαμένη κατοίκα του, ανέκάλυψε έντελως τυχαία τα σπήλαια του Κουμπράν. Μέσα, βρέθηκαν φυλαγμένα σε στάμνες τα περίφημα χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης (ή του Κουμράν), κρυμένα από τους Έσσαίους λίγο πριν από την τρομερή ρωμαϊκή επίδρομή του έβδομήντα μετά Χριστόν (έχω επισκεφθί το μέρος).

Άπό τη μελέτη των χειρογράφων, φανερώθηκε ο τρόπος της ζωής και οι δοξασίες που είχαν ο περίεργοι αυτοί έρημίτες. Ο πυθαγορικός τους τρόπος και άλλες επιδράσεις ελληνικές και ανατολι-

κές, φιλοσοφικές και θρησκευτικές, δικαιολογούν τον χαρακτηρισμό του συγκρητισμού.

Συγκρητικό φιλοσοφικό σύστημα είχε συγκροτήσει και ο Ιουδαίος Έλληνιστής φιλόσοφος Φίλων ο Άλεξανδρεύς. Έζησε στην Άλεξάνδρεια την εποχή του Χριστού, έγραψε στην ελληνική γλώσσα και θεωρείται ο θεμελιωτής της έλληνοεβραϊκής φιλοσοφίας. Οι άντιλήψεις του, άποτελούν κράμα από Ιουδαϊκές, ελληνικές και όρφικοδιονυσιακές δοξασίες. Δεν ήταν Χριστιανός. Άγωνίστηκε να θρησμεία έπαφής ανάμεσα στη Βίβλο και την ελληνική φιλοσοφία. Άνακάτεψε Πυθαγόρα, Πλάτωνα, στωικούς και Μωυσή.

Ο συγκρητισμός του, έκφράστηκε περισσότερο με τις πλατωνικές μελέτες του. Τόσο που με το δικίο τους οι μεταγενέστεροι, σκάρωσαν την παροιμία: «Η ό Φίλων πλατωνίζει ή ό Πλάτων φιλωνίζει».

Στά συγκρητικά συστήματα, άνήκει και ο Νεοπλατωνισμός (τρίτος μ.Χ. αιώνας). Είναι τά γεράματα της ελληνικής φιλοσοφίας. Η τελευταία άναλαμπή της. Είναι συγκρητισμός ο Νεοπλατωνισμός, διότι προσπάθησε να συγκεράση και να παρουσιάση σε ένιαίο σχήμα όλες τις μορφές του αρχαίου ελληνικού στοχασμού.

Άνακεφαλαιώνει, περατώνει και σφραγίζει. Κάνει την τελευταία προσπάθεια να συναρμολογήση σχεδόν όλες τις ελληνικές ιδέες μαζί με τις ανατολικές, μυθικές και θρησκευτικές. Κα κατασκευάζει ένα μεταφυσικό συνονθύλευμα. Όπως είπαν, «ώπλισε τη θρησκεία με σιλήτο για να δολοφονήση την ελληνική φιλοσοφία». Αυτό ήταν το κατόρθωμά του. Ένα έμετικό «κοκτέιλ».

ΛΕΞΗ ΑΝΤΙΔΑΝΕΙΟΝ

Άρκετοί, χαρακτηρίζουν τη λέξη συγκρητισμός σαν νεολογισμό. Δεν μου φαίνεται πολύ σωστός ο χαρακτηρισμός. Για να την πούμε νεολογισμό, πρέπει ή να είναι νεοπλασμένη ή να παρουσιάζεται με σημασία διαφορετικώτερη από την αρχική της. Έβώ, δεν συμβαίνει ούτε το ένα ούτε το άλλο. Τουλάχιστον, σύμφωνα με τά δσα είπαμε ως τώρα.

Πιο σωστό θα ήταν να τη λέγαμε αντιδάνειον. Η λέξη θγαίνει από το ρήμα αντιδανείζω και θα πη, δανείζω το ίδιο πράγμα σε κείνον που μου το δάνεισε. Κάτι σαν το «τά σά έκ των σών σοί προσφέρωμεν» που λέει και ή έκκλησιαστική έκφώνηση.

Ειδικώτερα, αντιδάνεια, λεγονται οι ελληνικές λέξεις που τις πήραν οι ξένοι από τη γλώσσα μας και τις καθιέρωσαν σε ώρισμένο τομέα. Έμείς τώρα, άναγκαζόμαστε να τις δεχτούμε στη νέα τους

σημασία και μορφή, μιάς και δέν μπορούμε νά κάνουμε διαφορετικά.

Λέξεις αντιδάνεια, υπάρχουν αμέτρητες. Αναφέρω πρόχειρα τή λέξη σινεμά. Οί πιδ πολλοί νομίζουν ότι είναι ξένη (άγγλική ή γαλλική). Καί όμως είναι δική μας. Έλληνική. Είναι ή λέξη κίνησις — κίνημα cinema Τήν πρωτοπήραν οί Γάλλοι γιά νά ονοματίσουν τίς κινούμενες εικόνες: Κινηματογράφος —

Γιά συντομία έγινε κίνημα — cinema (σινεμα ή σινεμά). Καί γιά ακόμη περισσότερη συντομία έγινε κίνε — (σίνε).

Άλλη λέξη αντιδάνειον είναι ή φελούκα (μεγάλη θάρκα μέ κουπιά). Δέν είναι Ιταλική ούτε Βενετσιάνικη. Είναι ή ελληνική λέξη έφόλκιον. Τήν πήραν οί Άραβες τήν έποχή του έπεκτατισμού τους και τήν έκαναν φούλκ. Από τούς Άραβες τήν πήραν οί Βενετσιάνοι και τήν έκαναν φελούκα. Μας τήν πήραν, τήν παραμόρφωσαν και μάς τήν έστειλαν άγνώριστη.

Άς έλθουμε τώρα στον συγκρητισμό. Ο συγκρητισμός, είναι αντιδάνειον, αλλά μόνο στον τομέα τής Παιδαγωγικής Ψυχολογίας. Όχι στη φιλοσοφία. Εκεί είναι όρος ελληνικός που τον μεταχειρίζονται και οί ξένοι αναλλοίωτο και στο σώμα και στο ένδυμα (νόημα και μορφή).

Πρώτος που μεταχειρίστηκε τή λέξη συγκρητισμός στην Παιδαγωγική Ψυχολογία είναι ο μεγάλος Έλβετος ψυχολόγος Ριάγε (Πιαζέ). Μιάς και άσχολήθηκε μέ τό πρόβλημα τής γνώσεως, έμελέτησε καλά τήν αρχαία ελληνική φιλοσοφία και τίς έξειλίξεις της μέχρι τήν έποχή του. Βρήκε τή λέξη, του άρεσε και έκρινε καλό νά τή μεταφέρη και νά τήν καθιερώση σαν όρο τής Παιδαγ. Ψυχολογίας.

Προβληματίστηκε νά έκφράση τό ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα τής παιδικής ψυχής στην έπαφή της μέ τον έξωτερικό κόσμο. Ο Ριάγε διεπίστωσε πειραματικά, ότι τό παιδί μέχρι τά έπτά-όκτώ του χρό-

νια δέν μπορεί νά συνδέση όργανικά τά έπί μέρους στοιχεία μιάς εικόνας και νά πλάση ένα ένιαίο σύνολο. Άπλως, άραδιάζει τά στοιχεία αυτά τό ένα κοντά στο άλλο. Αυτό τό είπαν «σκέψιν κατά παράθεσιν» ή «άνικανότητα πρός σύνθεσιν».

Τό παιδί, «πιάνει» λεπτομέρειες στην τύχη, χωρίς νά μπορέ νά τίς συνδέση ούτε μεταξύ τους ούτε μέ τό σύνολο. Του λείπει ή Ικανότητα γιά δομική άλληλουχία. Δέν καταφέρνει νά κάνει συνειδητή αναλυτική και συνθετική λειτουργία. Αυτά, προϋποθέτουν ώριμότητα. Καί τό παιδί τών έπτά έτών, δέν έφθασε ακόμη εκεί.

Αυτή τήν άτακτη, τή σποραδική και χαλαρή σύνδεση τών στοιχείων μιάς έννοίας στη γνωστική συνείδηση του παιδιού, ο Ριάγε τήν ώνόμασε παιδικό συγκρητισμό. Άποτέλεσμα του παιδικού συγκρητισμού είναι ή σύγχυση, οί αντιφάσεις, τά πρωθυστερα και τά χωροχρονικά μπερδέματα.

Δέν έχω πρόθεση νά αναπτύξω αυτή τήν τελευταία πλευρά του θέματος (τήν ψυχοπαιδαγωγική). Άς τό πράξουν οί υπεράξιοι μαθητές του Ριάγε.

Η δική μου ταπεινή συμβολή, περιορίζεται στον γλωσσικό, Ιστορικό και έννοιολογικό τομέα. Καί τούτο, γιατί έτυχε νά άσχοληθώ παλιότερα, όπως είπα και στην αρχή.

ΧΡΥΣ ΚΡΙΜΠΑΣ

ΔΙΕΥΘ/ΣΕΙΣ ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΤΩ ΝΟΜΩ
Ίδιοκτήτης, Έκδότης-Δ/ντής Συντάξεως
ΑΝΑΣΤ. ΝΤΟΓΚΑΣ

Πρόεδρος Διοικ. Συμβουλίου Δ.Ο.Ε.
Νιώθης 16 Τ.Τ. 821 — Άθήναι
ΔΙΔ/ΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ
Όδός Ξενοφώντος 15α Τ.Τ. 118
Υπεύθυνος Τυπογραφείου:

Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΡΟΣ
Καλοκαιρινοῦ 55 — Πειραιεύς
Στοιχειοθεσία — Έκτύπωσης
Τυπογραφείον: Ι. ΚΑΜΠΑΝΑΣ Α.Ε.

Νέαι Έκδόσεις:

ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ
Υπό Άρ. Ζευκιλή, Καθηγητού τών Παιδαγωγικών.
Σελίδες 192. Έκδοσις εικονογραφημένη και έγχρωμος.
Άριστον βοήθημα διά κάθε διδάσκοντα. Πρόλογος και
Έπίλογος υπό Θεοφ. Παπαγεωργοπούλου, Γενικού Έπι-
δεωρητοῦ Φυσικῶν.

ΕΚΔΟΣΙΣ: Ι. ΚΑΜΠΑΝΑΣ Α.Ε. - Πανεπιστημίου 61

ΤΙΜΗ Δραχμαί 200

Ἡ πολύπλευρος προπαρασκευή τοῦ διδασκάλου

ὑπὸ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Μετ/θέντος Διδ/λου
τοῦ 2ου Δημ. Σχολείου Νεαπόλεως Θεσ/νίκης

Ἡ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

Εἰς τὸ ὑπὸ διαπραγματεύσιν θέμα διδο-
μεν εὐρυτάτην ἔννοιαν καὶ ἐννοοῦμεν δι'
αὐτοῦ ὄχι μόνον τὴν πλήρη κατοχὴν τῆς
ὅλης ὑπὸ τοῦ δασκάλου, ἀλλὰ καὶ τὴν
πολύπλευρον προπαρασκευὴν αὐτοῦ καὶ
ὅπῃ ἐποψιν προγραμματισμοῦ καὶ ὅπῃ ἐ-
ποψιν τρόπου προσφορᾶς τῆς διδακτέας
ὅλης.

ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις αὐτὰς καὶ μόνον
πιστεύομεν ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ἐξασφάλι-
σις ὁρθῆς καὶ ἐπιτυχοῦς διδασκαλίας.

Ι. Ἡ ἀναγκαιότης καὶ ἡ σημασία τῆς προπαρασκευῆς

Ὁ διδάσκαλος σεβόμενος τὸν ἑαυτὸν
τοῦ καὶ κατανοῶν τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν
τοῦ ἐπιβάλλεται σήμερον ἔτι περισσότε-
ρον νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὰ θέματα τὰ ἐξα-
σφαλίζοντα τὴν πολύπλευρον προπαρα-
σκευὴν τοῦ καθ' ὅσον: 1) Τεραστία εἶναι
ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐπιστημῶν τὰς ὁποίας
πρέπει νὰ παρακολουθῇ. Ὁ μαθητὴς ἐξ
ἄλλου δέχεται πλείστα ὅσα ἐρεθίσματα
ἀπὸ τὸ περιβάλλον του, ἀποκτᾷ πλείστας
ὁσας γνώσεις ἀπὸ τὰ πολλαπλὰ μέσα τη-
λεπικοινωνίας, (ραδιοφώνον, τηλεόρασις,
περιοδικόν) καὶ ἔρχεται εἰς τὸ σχολεῖον
διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὰς γνώσεις του καὶ
νὰ τὰς αὐξήσῃ. 2) Ἡ διδασκαλία, ὡς
γνωστὸν, κατέστη παιδοκεντρικὴ. Τὸν
λόγον ἔχει ὁ μαθητὴς. Ὁ διδάσκαλος ἀ-
πλῶς διευθύνει τὴν συζήτησιν, καθοδηγεῖ
καὶ ἐν ἀνάγκῃ διορθώνει ἢ συμπληρώνει.
Ἐφαρμόζει δηλ. τὴν χρυσὴν διδακτικὴν
ἀρχήν: Ὅτι μπορεῖ νὰ εἰπῇ ἢ νὰ εὖρῃ
ἢ νὰ κάμῃ ὁ ἴδιος ὁ μαθητὴς, δὲν τὸ λέ-
γει, οὔτε τὸ κάμνει ὁ διδάσκαλος. Οἱ μα-
θηταί, ὡς ἐκ τούτου, διατυπώνουν ἐρωτή-
σεις, προβάλλουν ἀπορίας, εἰς τὰς ὁποίας
δέον νὰ δοθῇ ὁρθὴ ἀπάντησις.

Εἶναι ἀνάγκη, λοιπόν, νὰ προπαρα-
σκευάζεται πλήρως ὁ διδάσκαλος διὰ νὰ
μὴ χάνῃ τὸ κύρος του πρὸ τῶν μαθητῶν.
Ὁδῶ μόνον, δὲν ἀπαγορεύει τοὺς μα-
θητὰς μὲ τετριμμένα, δὲν αὐτοσχεδιάζει
καταλήγων εἰς ἀδιέξοδον, δὲν ἀφήνει χά-
σματα, δὲν καταλήγει εἰς ἀμφίβολα ἀ-
ποτελέσματα καὶ γενικῶς δὲν σπαταλᾷ
πολύτιμον χρόνον ἀσκοπῶς.

3) Εἶναι ἐξ ἄλλου εἰς θέσιν νὰ γνωρίζῃ
τὴν σχετικὴν πρὸς τὸ θέμα ὑπάρχουσαν

βιβλιογραφίαν καὶ νὰ κατευθύνῃ τοὺς
μαθητὰς πρὸς τὴν αὐτενεργὸν μάθησιν
καὶ τὰς μεθόδους αὐτοτελοῦς ἐργασίας.

Ἐκτὸς τούτων καὶ ἄλλοι λόγοι ἐπιβάλ-
λουν τὴν προσεκτικὴν προπαρασκευὴν
τοῦ διδασκάλου. Λόγοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν
τὰς προεκτάσεις τῶν εἰς τὴν Παιδαγωγι-
κὴν, τὴν Ψυχολογίαν καὶ τὴν διδακτικὴν
καὶ οἱ ὁποῖοι ἐλέγχουν τὸν τρόπον τῆς
προπαρασκευῆς.

Εὐκόλως, λοιπόν, ἀντιλαμβάνεται τις
ὅτι διὰ νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὸ ἔργον του πρέ-
πει νὰ εἶναι γνώστης ὅλων τῶν παραγόν-
των, οἵτινες δέον νὰ λαμβάνωνται ὅπ'
ὅσιν κατὰ τὴν προπαρασκευὴν.

II. Παράγοντες οἵτινες δέον νὰ λαμβάνωνται ὅπ' ὅσιν κατὰ τὴν προπαρασκευὴν

α) Ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς

Ἡ διδασκαλία εἶναι τὸ κυριώτερον μέ-
σον τῆς ἀγωγῆς. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὁμοῦς
αὕτη πρέπει νὰ γνωρίζωμεν τὸν σκοπὸν
τῆς ἀγωγῆς, ὁ ὁποῖος εἶναι εὐρὺς καὶ
πολύπλευρος. Θὰ ἦτο ὁμοῦς μέγα σφάλ-
μα νὰ διατυπωθῇ τόσον στενὰ ἢ τόσον
γενικὰ, ὥστε νὰ περικλεισθῇ ἐντὸς μιᾶς
ἢ δύο προτάσεων. Εἰς τοὺς παιδαγωγοὺς
μας ὑπάρχει αὕτη ἡ τάσις, ἀλλὰ, ὁσάκις
ἐπιχειρεῖται νὰ δοθῇ ἕνας ὀρισμένος τύ-
πος τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς, ἀμέσως ἀν-
τικρούεται ἀπὸ κάποιον ἄλλον. Διὰ τοῦ-
το ἄλλοι ἄλλως διετύπωσαν τὸν σκοπὸν
τῆς ἀγωγῆς. Ἡ λέξις προσωπικότης ὁ-
μως εἶναι τὸ κλειδί δι' ὅλους τοὺς ὀρι-
σμούς. Σκόπιμον κρίνομεν ν' ἀναφέρω-
μεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ παιδαγωγὸς κ. Ν. Ἐ-
ξαρχόπουλος λέγει ὅτι τὸ παιδί πρέπει νὰ
γνῇ προσωπικότης, ἐνῷ ὁ κ. Νικ. Μελανί-
της — νῦν καθηγητὴς τῶν παιδαγωγικῶν —
διατείνεται ὅτι τὸ παιδί εἶναι προσω-
πικότης, ἀλλ' ἀνεξέλικτος. Διὰ τοῦτο
τὸ Σχολεῖον ὀφείλει νὰ ὀργανώσῃ καὶ
ἐξελίξῃ συμμέτρως ὅλας τὰς ὁψεις τῆς
προσωπικότητος: πνευματικὴν, σωματι-
κὴν, συναισθηματικὴν κλπ. καὶ ὄχι τὴν
μίαν εἰς βάρος τῶν ἄλλων. Ἡ προσωπι-
κότης δηλ. ὡς νοεῖται σήμερον, εἶναι μία
πολύπλευρος ἐνότης καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ
σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς ἀποκτᾷ εὐρύτητα.

Τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον, ὡς σχολεῖον
ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ, δὲν πρέπει νὰ θεω-
ρῆται ἀπλῶς ὡς τόπος προσφορᾶς ξη-
ρῶν γνώσεων, ἀλλὰ νὰ ἐνδιαφέρεται,

έκτός από την πνευματικήν και διά την συναισθηματικήν, κοινωνικήν, αισθητικήν, ήθικήν, σωματικήν κλπ. ανάπτυξιν του παιδιού.

Μόνον τότε θα αποκτήσῃ τὸ παιδί ἐπίγνωσιν τοῦ ἀληθοῦς προορισμοῦ του, θὰ ἐξανθρωπισθῇ καὶ θὰ συμβάλλῃ διαρκῶς εἰς τὸν πολιτισμόν. Μόνον τότε αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις μεταξύ τῶν ὁμάδων, ἡ ἀλληλεγγύη ἡ συνεργασία ἡ ἀμοιβαία κατανόησις, καὶ ἡ ἀνάληψις κοινῶν εὐθυνῶν θὰ καλλιεργηθοῦν, ὥστε νὰ ἡμπορῇ τὸ άτομον καὶ ὡς αὐτοτελὲς νὰ ζήσῃ ἀνεξάρτητον, ἀλλὰ καὶ ἐν συνεργασίᾳ μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπιβάλλεται, ἀφ' ἑνὸς ἡ ὁργάνωσις σχολικῆς ζωῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ θεώρησις τῶν διαφορῶν μαθημάτων ὡς ἐν ἐνιαίῳ ὁργανικῷ σύνολον. Ἰσως καὶ τὸ νέον ἀναλυτικὸν πρόγραμμα νὰ μὴ συμβάλλῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοιοῦτου πολυπλεύρου σκοποῦ. Θεραπεύει περισσότερον τὸν ὕλικόν σκοπὸν, τὴν παροχὴν πολλῶν γνώσεων κατὰ τὸ πλεῖστον προσθετικῶν. Εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς παρούσης ἐισηγήσεως θὰ γίνῃ τοῦτο κατανοητόν, ἀφοῦ ἀναφερθοῦν αἱ σύγχρονοι θέσεις διὰ τὴν ὁργάνωσιν τῆς ὅλης γενικῶς. Τὴν τελικὴν λύσιν θεθαίως θὰ δώσουν οἱ εἰδικοί εἰς τὴν σύνταξιν τῶν προγραμμάτων. Ἡμεῖς ἐνταῦθα καταλήγομεν ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς ἐπηρεάζεται ὡς ἓνα βαθμὸν, τὴν ἐκλογὴν τῆς ὅλης καὶ τὴν μέθοδον διδασκαλίας, ἐπομένως καὶ τὸν τρόπον προπαρασκευῆς τοῦ διδάσκοντος.

β) Ὁ σκοπὸς τῆς Διδασκαλίας

Ἡ διδασκαλία, ὡς εἴπομεν, εἶναι τὸ βασικώτερον μέσον τῆς ἀγωγῆς καὶ διὰ τοῦτο ἡ γνώσις τοῦ σκοποῦ αὐτῆς καὶ τῶν ἄλλων θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν διδασκαλίαν, ὡς ἡ κατοχὴ τῆς ὅλης, ὁ προγραμματισμός, τὰ μέσα, ἡ φύσις ἐκάστου μαθήματος, ἡ φύσις τοῦ παιδιοῦ γενικῶς, ἀλλὰ καὶ κάθε παιδιοῦ ἰδιαιτέρως, εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς.

Βοηθεῖ δὲ ἡ διδασκαλία εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς μὲ δύο κυρίως τρόπους:

1) Μὲ τὴν παροχὴν γνώσεων καὶ 2) μὲ τὴν καλλιέργειαν ὅλων τῶν ὁφεινῶν τῆς προσωπικότητος, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν.

Ὁ Ἐρβάρτος ἐπίστευεν ὅτι αἱ πολλαὶ γνώσεις ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἠθικοποίησιν τοῦ ἀτόμου, διὰ τοῦτο τὰ παλαιὰ σχολεῖα ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς σχολεῖα γνώσεων.

Γενῶνται ὁμως τὸ ἐρώτημα: Εἰς τὰ σημερινὰ σχολεῖα, τὰ σύγχρονα, δὲν χρειάζονται πολλαὶ γνώσεις; Ἀσφαλῶς, ναι ἀπαντῶμεν. Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, εἰς ἕκ τῶν στόχων τῆς ἀγωγῆς, εἶναι

ἡ φωτισμένη ἐκλογὴ. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκλέξῃ τις δέον νὰ ἔχῃ γνωρίσει πολλά.

Τὸ θέμα ὁμως, δίχως νὰ τὸ θέλωμεν, μᾶς ὁδηγεῖ εἰς ἓνα ἄλλο ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον ἀπασχολεῖ σήμερον ψυχολόγους καὶ παιδαγωγοὺς εἰς τὰς προηγμένας χώρας. Τί εἶναι γνώσις καὶ πῶς ὁ ἄνθρωπος θὰ κατορθώσῃ νὰ θάλλῃ τάξιν εἰς τὸ χάος τῶν γνώσεων, αἱ ὁποῖαι καθημερινῶς αὐξάνονται;

Διὰ μερικοὺς, γνώσις εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προέρχεται ἀπὸ τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων, δι' ἄλλους καὶ ἡ διαίσθησις ἀποτελεῖ μέσον γνώσεων καὶ διὰ τρίτους ἡ γνώσις εἶναι ἓνα θεωρητικὸν κατασκευάσμα, τὸ ὁποῖον μᾶς βοηθεῖ εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῶν ἐπὶ μέρους ἀσυνδέτων ἐμπειριῶν μας.

Οὕτω καταλήγομεν καλύτερον ὅτι ἡ γνώσις διακρίνεται εἰς τρεῖς βαθμίδας:

1) Ἡ βαθμὶς τῶν ἀσυνδέτων ἐμπειριῶν μας ἢ τῶν ἀπλῶν καὶ εἰδικῶν δεδομένων.

2) Ἡ βαθμὶς τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν καὶ

3) Ἡ βαθμὶς τῶν γενικῶν ἰδεῶν.

Κατωτέρω θὰ ἐπιχειρήσωμεν μίαν σύνομον ἀνάλυσιν τῶν τριῶν σταδίων τῆς γνώσεως καὶ θὰ ἐξάρωμεν τὴν σπουδαιότητά των εἰς τὸν τρόπον προπαρασκευῆς τοῦ διδασκάλου.

1) Ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων εἶναι τὸ ὑπόστρωμα τῆς πραγματικῆς γνώσεως. Εἶναι τὰ γεγονότα καὶ τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα παρατηροῦνται εἰς τὸν φυσικὸν καὶ κοινωνικὸν κόσμον, εἶναι αἱ ἱστορικαὶ περιγραφαί, ἡ καταγραφή ἡ ἀπομνημόνευσις τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων, προτοῦ συγκροτηθοῦν εἰς νόμους καὶ ἀρχάς. Εἶναι αἱ πρῶται ἐμπειρίαι ἀνευ τῶν διαδικασιῶν τῆς νοήσεως.

Τὰ ἱστορικὰ συμβάντα μιᾶς περιόδου, αἱ χρονολογίαι τῶν γεγονότων, ἡ περιγραφή τοῦ σώματος τῶν ζώων κλπ. εἶναι μερικά παραδείγματα περὶ τῆς φύσεως τῆς γνώσεως κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον. Πολλοὶ δὲ διδάσκαλοι θεωροῦμεν τὰ ἀπλά καὶ εἰδικὰ δεδομένα ὡς σκοπὸν καὶ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας. Κατεβάζομεν οὕτω τὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας πολὺ χαμηλά, ὅταν σταματοῦμεν ἐκεῖ. Ἡ γνώσις αὕτη, ἡ εἰδική, ἡ τεμαχισμένη, ἡ περιγραφή εἶναι πολὺ νεκρά ὅλη, ἀνίκανος διὰ δημιουργικὴν σκέψιν.

Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ ἴδιος ὁ ὁργανισμὸς βιολογικῶς ἔχει ἀνάγκην ἐπεξεργασίας τοῦ ὕλικου τῆς ἐμπειρίας του, διότι ἡ ἔκτασις τῆς μνήμης του εἶναι περιορισμένη. Ἀκόμη καὶ τοῦτο τὸ ὕλικόν, λέγει ὁ ἐρευνητὴς BARTETT τὸ ὁποῖον ὑφίσταται διαλογὴν καὶ ἐκλέγεται ἀπὸ τὴν μνήμην, ἔχει τὴν τάσιν νὰ συμπύσσεται, ἐ-

νώ ή λεπτομέρεια έξασθενίζει και αποβάλλεται σταδιακά.

Ο ίδιος ό οργανισμός, λοιπόν, απορρίπτει τό περιττόν και εργάζεται μέ σύνολα γνώσεων.

2) Κατ' αυτό τό στάδιον της γνώσεως αί θεμελιώδεις άρχαι και ιδέαι έξασφαλίζουν την οργάνωσιν των μερικωτέρων έμπειριών του άτόμου και όρίζουν την δομήν των έπιστημών. Η σύλληψις δέ της δομής είναι ή σύλληψις των σχέσεων των πραγμάτων κατά τρόπον που ό μαθητής νά δύναται νά λύη προβλήματα φαινομενικά νέα, διότι αποτελούν περιπτώσεις ενός και του αυτού φαινομένου. Η θεωρία της δομής συντελεί και εις την οικονομίαν της διδασκαλίας. Όταν π.χ. κατανοήση ό μαθητής τους παράγοντας ανάπτυξεως των φυτών και ζώων έρμηνεύει δι' αυτών έν πλήθος άλλων φαινομένων και δεδομένων της ζωής των.

Η οργάνωσις της ύλης εις προκαθορισμένας άρχάς και ιδέας θά έδει νά γίνεται από τό Αναλυτικόν πρόγραμμα, τό όποιον πρέπει νά συντάσσεται όχι μόνον από παιδαγωγούς και ψυχολόγους, αλλά και από έπιστήμονας, οι όποιοι θά καθορίζουν την δομήν της έπιστήμης, την όποιαν ύπηρετούν, ύπευθύνως πλέον. Έως ότου αποκτήσωμεν τοιούτον πρόγραμμα όμως άς καταβάλωμεν προσπάθειάς διά την, κατά τό δυνατόν, οργάνωσιν της ύλης και σύλληψιν των δομών αυ. της καθ' όσον:

α) Η σύλληψις των θεμελιωδών άρχών καθιστά έν α μάθημα περισσότερο κατανοητόν, λέγει ό Bruner, ό εισηγητής της θεωρίας της Δομής, και οδηγεί εις την κατανόησιν των σχέσεων των πραγμάτων. Αφ' ης στιγμής ό μαθητής θά συλλάβη τάς σχέσεις μεταξύ έξωτερικού έρεθισμού (θερμοκρασίας, φωτισμού, άλμυρότητος...) και της κινητικής πράξεως είναι εις θέσιν νά κατανοήση έν πλήθος νέων φαινομένων, εις την πραγματικότητα όμως όχι πολύ διαφορετικών.

β) Έν ισχύει π ή ν μ ν ή μ η ν. Τό θετικώτερον πράγμα, τό όποιον δύναται νά λεχθί διά την μνήμην, κατόπιν έντατικών έρευνών ενός αιώνος, είναι ότι ή λεπτομέρεια άν δέν τοποθετηθί εις έν οργανωμένον όλον, τάχιστα λησμονείται. Λεπτομερειακά στοιχεία και άσυνάρτητα γεγονότα όλίγον συγκρατούνται εις την μνήμην. Διά την συγκράτησιν των λεπτομερειών ό οργανισμός χρησιμοποιεί τεχνάσματα άπλοποιήσεως και συμπυκνώσεως.

γ) Η σύλληψις και κατανόησις των θεμελιωδών άρχών και ιδεών, όπως παρουσιάσθησαν άνωτέρω έν συντομία, φαίνεται ότι είναι ό άσφαλής δρόμος διά την καλύτεραν μεταβίβασιν της μαθήσε-

ως. Λόγω όμως της σοβαρότητος του προβλήματος τούτου θά επανέλθωμεν εις την εξέτασιν του λεπτομερέστερον κατωτέρω.

δ) Η τετάρτη άπαίτησις της θεωρίας της δομής είναι ή διαρκής ανασύνταξις της ύλης, ήτοι ή καθ' όμοκέντρον κύκλους διάταξις της ύλης, πράγμα τό όποιον έχει καθιερωθεί όρθώς δι' ώρισμένα μαθήματα από τό νέον αναλυτικόν πρόγραμμα.

3) Τό τρίτον στάδιον της γνώσεως είναι μία έξαρσις του ανθρώπου επάνω από τάς άρχάς των έπιστημών και ή έφεύρεσις ώρισμένων γενικών ιδεών αι όποίαι καθορίζουν ή έκφράζουν τις σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και του κόσμου γενικώτερον. Ούτω έχομεν γενικάς ιδέας ως: Δημοκρατία — Έλευθερία — Έξέλιξις — Αγία Τριάς κλπ.

Αί γενικαί αύται ιδέαι φυσικά δέν θ' αποτελούν κεχωρισμένως αντικείμενον μελέτης, αλλά θά είναι τό τ έ ρ μ α, εις τό όποιον θά τείνη κάθε προσπάθεια διδασκική.

Έκ των άνωτέρω συγχρόνων άπόψεων περί της φύσεως γνώσεως και της οργάνωσώς της συνάγεται ότι ή μετάδοσις ειδικών γνώσεων και δεξιοτήτων, χωρίς νά είναι τοποθετημένα εις έν ευρύτερον πλαίσιον θεμελιωδών άρχών, παραγνωρίζει την άρχήν της οικονομίας εις όλον τό θάθος. Κανείς δέν ήμπορεί ν' άφομοιώση όλον τόν πολιτισμόν. Ζή μόνον έν μέρος αυτού. Σκοπός της διδασκαλίας θά είναι δι' αυτού νά έχη τάς δυνατότητας νά οικοδομήση και έκτός του Σχολείου. Διά τουτο τό Δημ. Σχολείον δέν θά πρέπει νά περιορίζεται εις την μετάδοσιν ξηρών γνώσεων. Η άποθήκευσις των και δύσκολος είναι και άχρηστος. Η ποσότης πρέπει νά αφήση χώρον εις την ποιότητα. Στόχος μας νά είναι ή δημιουργία ανθρώπων όχι φορτωμένων μέ γνώσεις, αλλά Ικανών ν' άποκτούν γνώσεις ενά μάθουν πώς νά μαθαίνουν.

Μέ αυτάς τάς θέσεις ως γνώμονα άς προπαρασκευαζόμεθα, διά νά είμεθα σύμφωνοι και μέ την ούσίαν της γνώσεως και μέ τους άπωτέρους σκοπούς της αγωγής.

γ) Η κατοχή της ύλης

Η σύλληψις της δομής της ύλης, ως και ή διάταξις αυτής κατά τόν προγραμματισμόν των μαθημάτων προϋποθέτει τελείαν κατά τό δυνατόν κατοχήν της ύλης. Κατέχει τις την ύλην, όταν άντιληφθί την δομήν αυτής και οδηγηθί εις γενικεύσεις άφαιρών τά έπουσιώδη. Υπό την έννοιαν αυτήν ή προπαρασκευή δέν λαμβάνει χώραν μόνον την προηγουμένην της διδασκαλίας, αλλά και μέ την έναρξιν του

σχολικού έτους, αφού γνωρίσωμεν προηγουμένως την τάξιν την οποίαν θα αναλάβωμεν. Μόνον εις το σύνολόν της ή ύλη όλων των μαθημάτων δύναται να οργανωθή επιτυχώς εις ενότητα και να αντιμετωπισθή όρθώς το θέμα της έκλογής της ύλης και συγκεντρώσεως αυτής γύρω από τας θεμελιώδεις αρχάς και ιδέας.

Στόχος λοιπόν της προπαρασκευής θα είναι κυρίως ή εύρεσις των δομών των ένότητων εκείνων, διά των οποίων οι μαθηταί θα φθάνουν εις γενικεύσεις και θα χρησιμοποιούν τας γνώσεις των προς περαιτέρω θελτίωσιν.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ:

Πρός τόν σκοπόν τοῦτον και μέ το πνεύμα ό Νορμαχιακός Έπιθεωρητής κ. Αντώνιος, απέστειλε, διά της ύπ' αριθμ. 195974)23.12.1971 Δ)γής, ως γνωστόν, Μνημόνιον διά τό μάθημα της Γεωγραφίας της Ε' τάξεως εις τή Δημ. Σχολεία της ύπ' αυτού Β' Νομαρχιακής Περιφέρειας Νομού Θεσσαλονίκης. Εις τοῦτο ή ύλη χωρίζεται εις 50 έν συνόλω μεθοδικάς ένότητας διά των οποίων υποδεικνύονται οι στόχοι διδασκαλίας, οι σχετικοί χάρται, τά σημεία τά όποία πρέπει να παρατηρήσουν οι μαθηταί εις τούς χάρτας, οι πιθανοί πίνακες έπεξεργασίας των δεδομένων της παρατηρήσεως, περιλήψεις προς άπομνημόνευσιν και τέλος εργασίαι κατ' οίκον.

Είναι μία προσπάθεια ύλοποιήσεως και αξιοποιήσεως της έννοιας της δομής και της φύσεως της γνώσεως ως αῦται έξετέθησαν άνωτέρω.

Έκ των άνωτέρω γίνεται άντιληπτόν, πιστεύομεν, ότι ήμείς μεταθέτομεν τόν χρόνον της προπαρασκευής του διδασκάλου και κυρίως ό,τι άφορᾷ την πολύπλευρον κατοχήν της ύλης εις την αρχήν του σχολ. έτους. Είναι ανάγκη πρώτον να μεριμνήσωμεν διά την κατοχήν της ύλης και την σύλληψιν των γενικών αρχών προς συγκρότησιν ταύτης εις ένότητα και ύστερον να προβώμεν εις τόν άποκαλούμενον προγραμματισμόν της ύλης.

δ) Ό προγραμματισμός της ύλης

Κατά τόν προγραμματισμόν της ύλης αι προκαθορισθείσαι, ως άνωτέρω, ένότητες συμφώνως και προς τό αναλυτικόν πρόγραμμα κατανέμονται εις ένέα μήνας, κεχωρισμένως δι' έκαστον μάθημα. Καταβάλλεται δέ προσπάθεια ή ύλη ή διεπομένη από τας αῦτας αρχάς και ιδέας εις όλα τά μαθήματα να οργανώνωνται και να συγκροτῆται εις εύρυτέρας ένότητας ώστε να διδάσκεται την αῦτην έβδομάδα. Έπίσης προγραμματίζονται τά έ-

ποπτικά μέσα, τά όποία θα χρειασθώμεν, και προετοιμάζονται ταῦτα, καθώς και αι έκδρομαί και έπισκέψεις, αίτινες πρέπει να προηγηθώμεν της διδασκαλίας. Οδτω εις τό τέλος του διδακτικού έτους θα έχη τελείωση ή προβλεπομένη υπό του Ε.Α.Π. ύλη χωρίς σπατάλην χρόνου και καταπόνησιν των μαθητών.

ε) Τά έποπτικά μέσα και ή σημασία των

Άπαραίτητος προϋπόθεσις διά την επιτυχίαν της διδασκαλίας είναι και ή προπαρασκευή ως προς τά μέσα διδασκαλίας. Δέν άρκει να εύρωμεν ταῦτα αλλά να καθορίσωμεν πότε και πώς θα τά χρησιμοποιήσωμεν, αναλόγως και των άλλων συνθηκών λειτουργίας του Σχολείου, Τό ν' αναφέρωμεν ποία είναι τά έποπτικά μέσα νομίζομεν ότι άποτελεῖ κοινόν τόπον.

Κρίνομεν όμως σκόπιμον να τονίσωμεν ένταῦθα την προπαρασκευήν του διδασκάλου εις την έκτέλεσιν πειραμάτων φυσικής και χημείας. Αῦτη δέ έν όλίγοις συνίσταται εις τά κάτωθι: 1) Έπὶ της τραπέζης πειραμάτων πρέπει να είναι συγκεντρωμένα όλα τά άπαραίτητα διά την έκτέλεσιν του πειράματος μέσα έκ των προτέρων. 2) Δέν έπιχειρούμεν να έκτελέσωμεν πείραμα εάν προηγουμένως και άνευ της παρουσίας των μαθητών δέν γίνη δοκιμή, ώστε να λυθώμεν τά άπρόβλεπτα προβλήματα, τά όποία συνήθως παρουσιάζονται. 3) άπαραίτητος έπίσης καθίσταται και ή κατονομασία των όργάνων και ούσιών υπό του διδασκάλου πρό της χρήσεώς των.

Πάντα τά άνωτέρω είπομεν διότι και σήμερα ή ψυχολογία της συμπεριφορᾶς και ή μορφολογική ψυχολογία έδωσαν νέαν έμφασιν εις την αρχήν της έποπτείας. Η πρώτη έδίδεκεν ότι διά τόν σχηματισμόν πλουσίων συνειρμών απαιτεῖται πολύπλη έπίδρασις του περιβάλλοντος. Η πολύπλευρος δέ σύνθεσις των γνώσεων και ό σχηματισμός πλήρους εικόνας των αντικειμένων επιτυγχάνεται μέ την συμμετοχήν όσον τό δυνατόν περισσοτέρων αίσθήσεων.

Η Μορφολογική ψυχολογία, έξ άλλου, ύπεστήριξε ότι ή άντίληψις και ή μάθησις έξαστώνται από την παρουσίαν της ύλης. Όσον καλύτερον είναι όργανωμένη ή έποπτεία τόσο ή άντίληψις είναι εύκολωτέρα και άρτιωτέρα.

Έτσι ή σημασία της έποπτείας έχει άναγνωρισθῆ άπ' όλους. Ό μαθητής πρέπει να σπουδάξη τά ίδια τά αντικείμενα ή, όταν τοῦτο δέν είναι έφικτόν, τας εικόνας ή άλλα όμοιώματα αῦτων. Ακόμη και έν ώραῖον σχήμα, εις ώραῖος πίναξ, μία παράστασις, κλπ. συντελοῦν εις την

κατανόησιν καὶ μονιμότητα τῶν γνώσεων. Ἡ ἐποπτεία ὅμως καλὸν εἶναι νὰ μὴν περιορίζεται εἰς τὴν κατ' ἀσθησιν μόνον, ἀλλὰ νὰ προχωρῇ εἰς τὴν ἰδεώδη τοιαύτην.

στ) Μεθοδικὴ παρουσίασις τοῦ ἀντικειμένου διδασκαλίας

Πῶς ὅμως θὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἰδεώδη ἐποπτείαν; Τρία εἶναι κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Bruner τὰ συστήματα τῆς παραστάσεως.

1) Χειρισμὸς ἢ κινητικαὶ δραστηριότητες

Κατὰ τὸ στάδιον αὐτὸ γίνεται προσπάθεια ὑλοποιήσεως τοῦ ἀντικειμένου διδασκαλίας καὶ ἰδιαίτερος τῆς δομῆς, ἀρχῆς ἢ ἰδέας ποὺ περιέχει, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἢ ἐκ μέρους τοῦ μαθητοῦ ἐκτέλεσις ὁρισμένων χειρισμῶν καὶ κινητικῶν δραστηριοτήτων κατὰ τὴν μελέτην του. Ἀπεδείχθη πειραματικῶς ὅτι τὰ παιδιὰ μικρᾶς ἡλικίας ἀνήκουν κυρίως εἰς τὸ στάδιον αὐτό.

Ἐν τούτοις ἡ ὑλοποίησις αὕτη καὶ αἱ κινητικαὶ δραστηριότητες συμβάλλουν εἰς τὴν κατανόησιν ἀντικειμένων διδασκαλίας δυσκόλων καὶ ἀφηρημένων καὶ ἀπὸ μαθητὰς τῶν κατωτέρω τάξεων τοῦ Δημ. Σχολείου. Εἰς τὸ στάδιον τοῦτο σπουδαῖον ρόλον παίζει καὶ ἡ διαισθητικὴ σκέψις.

2) Ὀπτικὴ εἰκὼν ἢ ἀπεικόνισις

Εἰς τὸ στάδιον αὐτὸ καὶ εἰς τὸ προηγούμενον ἀνήκουν οἱ περισσότεροι μαθηταὶ τοῦ Δημ. Σχολείου. Εἶναι δὲ τὸ στάδιον τῆς ἀπεικονίσεως, ἔνθα ἡ ἀκόμη πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ἀφηρημένου. Τὸ θέμα διδασκαλίας καὶ κυρίως ἡ ἔννοια καὶ αἱ γενικεύσεις του προσφέρονται πλέον ὑπὸ μορφήν ἀπεικονίσεως πρᾶγμα τὸ ὁποῖον βοηθεῖ τὴν ἀντίληψιν τῶν μαθητῶν καὶ τὸν σχηματισμὸν ἀναλόγων πνευματικῶν παραστάσεων.

Οἱ διάφοροι πίνακες, παραστατικοὶ χάρτες, σχεδιαγράμματα κλπ. ὡς αἱ δραματοποιήσεις, ἀναπαραστάσεις καὶ ἐξεικονίσεις, εἰς αὐτὸ τὸ στάδιον κατατάσσονται. Ὅταν ἡ φύσις τοῦ θέματος εἶναι τοιαύτη ὥστε νὰ μὴν εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ πρῶτον στάδιον τότε ἡ διδασκαλία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ δεύτερον.

3) Νοητικὰ σύμβολα (ὁρισμοί)

Ὁ πλέον κοινὸς καὶ διαβεδομένος συμβολισμὸς εἶναι ἡ γλῶσσα. Τὰ ἄλλα εἶδη τῶν συμβόλων εἰς τὸ Δημοτικὸν δὲν χρησιμοποιούνται. Βασικῶς οἱ συμβολισμοὶ εἶναι ἓνα εἶδος, κώδικος ἢ σύντομος τρό-

πος παραστάσεως τῶν πραγμάτων. Ἡ γλῶσσικὴ π.χ. ἀπόδοσις τοῦ περιεχομένου διδασκαλίας καὶ κυρίως τῶν ἐννοιῶν ἢ γενικεύσεων ἀποτελοῦν τὸ στάδιον τοῦτο.

Λαμβάνει χώραν, τοῦτέστιν, εἰς τὸ τρίτον στάδιον ἓνα εἶδος κωδικῆς ἐγγραφῆς αὐτῶν τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα οἱ μαθηταὶ ἐμελέτησαν κατὰ τὰ δύο προηγούμενα στάδια. Ἡ ἀρχικὴ κινητικὴ δραστηριότης μεταβάλλεται τώρα εἰς νοητικὴν παράστασιν, εἰς γλῶσσαν, εἰς ἰδεώδη ἐποπτείαν.

Εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἡ φύσις τοῦ θέματος διδασκαλίας μᾶς ὑποχρεώνει ν' ἀρχώμεν ἀπὸ τὸ τρίτον στάδιον. Ἐξ ἄλλου δὲν πρέπει νὰ διαφεύγῃ τῆς προσοχῆς μας, ὅτι ἕκαστον μάθημα ἔχει ἴδιον σκοπὸν καὶ διαφέρει ὡς πρὸς τὴν φύσιν του.

ζ) Γνώσις τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς φύσεως ἑκάστου μαθήματος

Εἰς ἐκ τῶν παραγόντων, οἱ ὁποῖοι, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐτονίσσαμεν, ἐπηρεάζουν σημαντικῶς τὸν τρόπον προπαρασκευῆς τοῦ διδασκάλου, εἶναι καὶ ἡ γνώσις τοῦ σκοποῦ ἑκάστου μαθήματος ὡς καὶ οἱ ἐιδικοί στόχοι αὐτοῦ.

Πλὴν τούτου καὶ ὁ χαρακτήρ ἑκάστου μαθήματος διαφέρει. Εἶναι δημιούργημα τοῦ ἐπιστημονικοῦ κλάδου ἐκ τοῦ ὁποῦ προέρχεται.

Εἰς τὸ μάθημα π.χ. τῆς ἱστορίας κυρί-
αρχον στοιχεῖον εἶναι ὁ χρόνος, τὰ ἱσ-
κά ἑκάστης ἐποχῆς, οἱ ἀγῶνες τῶν λαῶν
κλπ. εἰς τὴν Γεωγραφίαν κυρίαρχον
στοιχεῖον εἶναι ὁ χώρος εἰς τὸν ὁποῖον
ζῇ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ση-
μειώνονται τὰ διάφορα πολιτικά καὶ κοι-
νωνικά φαινόμενα.

Ἄν μεταβῶμεν εἰς τὴν Φυσ. Πειραμα-
τικὴν ὡς τοιοῦτον εὐρίσκομεν τὰ φυσικὰ
φαινόμενα καὶ τοὺς νόμους ποὺ τὰ διέ-
πουν.

Ἄρα διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν εἰς τὴν διδασκαλίαν μας πρέπει νὰ γνωρίζωμεν καλῶς τὴν φύσιν τοῦ ἀντικειμένου διδασκαλίας καὶ νὰ μελετήσωμεν τὴν ἐπιστημονικὴν δομὴν αὐτοῦ. Νὰ γνωρίζωμεν ὅτι τὰ διάφορα μαθήματα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου κατατάσσονται εἰς δύο μεγάλους κύκλους: εἰς τὰς ἀνθρωπιστικὰς ἐπιστήμας καὶ εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας.

Τοιοιούτῳ εἰς μὲν τὰ ἀνθρωπιστικά μαθήματα θὰ ἐπιδιώκομεν τὴν ἐξαρσιν τοῦ οὐσιώδους, τὴν κεντρικὴν ἰδέαν ὡς λέγομεν, εἰς δὲ τὰ φυσικὰ ἢ φυσιογνωστικά μαθήματα τὴν κατανόησιν τῆς χρησιμότητος καὶ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων εἰς τὴν ζωὴν.

(Συνέχεια εἰς τὸ ἐπόμενον)

ΤΑ ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Υπό ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ν. ΠΑΠΑΜΑΝΩΛΗ
Μετεκπαιδευθέντος διδασκάλου

Ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῆς Γεωγραφίας στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο, ὅπως εἶναι γνωστὸ, παρουσιάζει πολλές δυσκολίες. Αὐτὲς ὅμως εἶναι εὐκόλο νὰ ὑπερνηκηθοῦν ἐὰν ἔχωμε στὴ διάθεσί μας ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέσα ποὺ ὑποδεικνύει ἡ Εἰδικὴ Διδακτικὴ γιὰ τὴ διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος αὐτοῦ.

Ἡ ἐπιστήμη στὶς ἡμέρες μας ἔχει κατασκευάσει πλῆθος ἀπὸ ὄργανα καὶ μέσα, ποὺ ἂν τὰ χρησιμοποιοῦμε κατάλληλα στὶς διάφορες φάσεις τῆς διδασκαλίας, μᾶς δίνουν ἄριστα ἀποτελέσματα.

Οἱ γεωγραφικοὶ χάρται ὄλων τῶν εἰδῶν, γεωφυσικοὶ, πολιτικοὶ, προϊόντων, ἀνάγλυφοι, ἱστορικοὶ, βροχομετρικοὶ, οἱ στατιστικοὶ πίνακες, ἡ ὑδρόγειος σφαῖρα, οἱ συλλογὲς ἀντιπροσωπευτικῶν προϊόντων, οἱ εἰκόνες πόλεων, τοπίων, τοπικῶν ἐνδημασιῶν βιομηχανικῶν, λιμενικῶν καὶ τουριστικῶν ἐγκαταστάσεων, οἱ προβολὲς κινηματογραφικῶν ταινιῶν, τὰ βιβλία μὲ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις, τὸ μουσεῖο λαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἄλλα πολλὰ, μᾶς βοηθοῦν στὴ διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς Γεωγραφίας.

Θὰ ἦταν εὐτύχημα τὰ σχολεῖα μας νὰ εἶναι ἐφοδιασμένα μὲ ὅλα τὰ παραπάνω μέσα. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι εὐκόλο, γιατί χρειάζονται σημαντικὲς δαπάνες γιὰ τὴ προμήθειά τους, στὶς ὁποῖες δὲν μποροῦν νὰ ὑποβάλλωνται ὅλα τὰ σχολεῖα. Ἔτσι ἀναγκαζόμεθα νὰ χρησιμοποιοῦμε τὰ πιὸ ἀπαραίτητα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ κι' ἐκεῖνα ποὺ χωρὶς πολλὰς δαπάνες μποροῦμε νὰ προμηθευθοῦμε.

Ἰδιαίτερη σημασία πρέπει ν' ἀποδίδωμε στὰ ἐποπτικὰ μέσα ποὺ μποροῦν νὰ κατασκευάσουν μόνοι τους οἱ μαθηταὶ μὲ τὴν κατάλληλη καθοδήγησί μας.

Τὸ ὄφελος τῶν μαθητῶν ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐνασχόλησι εἶναι σημαντικό. Συμμετέχουν στὴ διδασκαλίαν τῆς κάθε μεθοδικῆς ἐνότητος, διδάσκονται ἐποπτικὰ τὶς γεωγραφικὰς γνώσεις, ἀναπτύσσουν τὴν αὐτενέργειά τους καὶ καλλιεργοῦν τὶς καλλιτεχνικὰς τους δεξιότητες.

Ἀπὸ τὰ μέσα διδασκαλίας ποὺ ἔχομε ἀπαριθμήσει, θὰ ἀσχοληθοῦμε στὴν ἐργασία μας αὐτὴ μὲ τὶς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις, τὶς μαθητικὰς ἐργασίες ἀπὸ τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας, τὶς μαθητικὰς

ἐκθέσεις μὲ θέματα ἀπὸ τὴ Γεωγραφία καὶ τὸ Μουσεῖο λαϊκοῦ πολιτισμοῦ στὸ σχολεῖο.

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

Ἐνα ἀπὸ τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιεῖ τὸ Νέο Σχολεῖο κατὰ τὴ διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς Γεωγραφίας, εἶναι καὶ οἱ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις. Τὶς ἐντυπώσεις αὐτὲς εἴτε τὶς διαβάζει ὁ δάσκαλος στοὺς μαθητὰς, εἴτε ὑποδεικνύει σ' αὐτοὺς τοὺς τίτλους τῶν βιβλίων, ὅπου ἀνατρέχουν μόνοι τους καὶ γεύονται τοὺς καρποὺς αὐτοῦ τοῦ λογοτεχνικοῦ εἴδους. Καὶ στὴ μιά περίπτωσι ὅμως καὶ στὴν ἄλλη, κρίνεται ἀπαραίτητο νὰ ὑπάρχουν στὴ σχολικὴ βιβλιοθήκη πολλὰ βιβλία μὲ ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις τόσο ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὅσο καὶ ἀπὸ τὶς ξένες χώρες, γιὰ νὰ συμβουλευθῶνται δασκάλοι καὶ μαθηταί. Τὰ βιβλία θέβαια αὐτὰ ποὺ προσρίζονται γιὰ νὰ διαβάζωνται ἀπὸ τὰ παιδιὰ, πρέπει νὰ εἶναι γραμμένα ἀπὸ δόκιμους λογοτέχνες στὸ εἶδος τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας καὶ νὰ ἔχουν κατὰ τὸ δυνατό τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα.

1. Ἡ ταξιδιωτικὴ περιγραφή νὰ εἶναι σχετικὰ σύντομη, γιατί οἱ ἐκτεταμένες κουράζουν τὸν μαθητὴ μέχρι νὰ τὶς διαβάσῃ καὶ κατὰ κάποιον τρόπο μειώνουν τὸ διαφέρον του γιὰ τὸ μέρος ποὺ γίνεται λόγος.

2. Νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ πολλὰς χρονολογίας, ὀνόματα τοποθεσιῶν, ἱστορικὰ περιστατικά, γιατί ὅλα αὐτὰ ἀδυνατεῖ νὰ τὰ συγκρατήσῃ ὁ μικρὸς μαθητής.

3. Νὰ μὴ περιέχῃ πολλὰς αἰσθητικὰς κρίσεις γύρω ἀπὸ μνημεῖα τέχνης, ναοὺς, θέατρα, ἀγάλματα, ζωγραφικοὺς πίνακες, γιατί ὁ μικρὸς μαθητὴς τοῦ Δημοτικοῦ, μόλις κατὰ τὸ 13ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἀρχίζει νὰ αἰσθάνεται τὴν καλαισθητικὴν ἀπόλαυσι καὶ νὰ ἐκφέρῃ αἰσθητικὰς κρίσεις.

4. Νὰ εἶναι πλουτισμένη μὲ πολλὰς εἰκόνες, καὶ κατὰ τὸ δυνατό ἐγχρώμες, γιατί ἡ εἰκόνα συμπληρώνει μὲ τὸν καλύτερον τρόπο τὴν περιγραφήν.

Τὴν ἀξία τῶν ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων

την εξάγει η σύγχρονος Διδακτική που θέλει τον συνδυασμό τούτων με τη διδασκαλία του μαθήματος της Γεωγραφίας. Ο Κ. Γεωργιάδης αναφέρει χαρακτηριστικά στο έργο του «Ειδική Διδακτική» ότι «Η Γεωγραφία πρέπει να συνδυάζεται και με τα φιλολογικά μαθήματα και ιδίως με την ανάγνωσιν ή την ακρόασιν παρά τῶν μαθητῶν λογοτεχνικῶν σελίδων ἀπὸ ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις καὶ περιγραφάς».

Βιβλία με ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὶς ξένες χώρες, κυκλοφοροῦν πολλὰ στὴ χώρα μας, καὶ πολλοὶ εἶναι οἱ νεοέλληνες λογοτέχνες πὺ ἀσχολήθησαν μὲ τὸ λογοτεχνικὸ εἶδος τῆς ταξιδιωτικῆς ἐντυπώσεως.

Οἱ Ἀλ. Μωραϊτίδης, Κ. Πασαγιάννης, Ἰ. Δραγούμης, Δ. Καμπούρογλου, Ζ. Παπαντωνίου, Φ. Κόντογλου, Κ. Οὐράνης, Παναγιώτης Καλονάρος, Στράτης Μυριβήλης, Γεώργιος Θεοτοκᾶς, Η. Βενέζης, Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος, Χρ. Ζαλοκώστας, Π. Χάρης, Π. Κυριαζῆς, Α. Καραντώνης, Γ. Σφακιανάκης, Π. Φλώρος, Α. Ταρσούλη, Γ. Ταρσούλη, Ἀντ. Μεταξᾶ, Ἀγγ. Βαρελλᾶ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, εἶναι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς νεοέλληνες λογοτέχνες πὺ ἔγραψαν βιβλία με ταξιδιωτικῆς ἐντυπώσεις.

Τὰ ἔργα θέβαια τῶν περισσοτέρων ἀπὸ αὐτοὺς, δὲν προορίζονται γιὰ παιδιὰ ἀλλὰ γιὰ μεγάλους. Ὅμως μὴ προσεκτικὴ ἐπιλογή, θὰ μᾶς εἶδε περιγραφές πὺ θὰ μπορούσαν ἀνετα καὶ εὐχάριστα νὰ διαβάζονται ἀπὸ τὰ παιδιὰ.

Βιβλία με ταξιδιωτικῆς ἐντυπώσεως προορισμένα γιὰ παιδιὰ, δὲν ἔχομε πολλὰ στὴ χώρα μας. Στὸ τρίτομο ἔργο τῆς «Ἐλάτε νὰ ταξιδέψωμε», ἡ Ἀντιγόνη Μεταξᾶ μᾶς παρουσιάζει τὴ χώρα μας πολὺ παραστατικά. Ἐκτυλίσσονται μπροστὰ στὰ μάτια τῆς παιδικῆς ψυχῆς, πόλεις, ἱστορικοὶ καὶ ἀρχαιολογικοὶ χώροι, τοπία καὶ ἄλλα ἀξιοθέατα. Ἡ ἀείμνηστη θεία Λένα μᾶς παρουσιάζει μὴ ὁμάδα παιδιῶν με τοὺς συνοδοὺς τῆς, πὺ εἶναι ἄνθρωποι πὺ γνωρίζουν καλὰ ἀπὸ κάθε ἀποψὶ τὴν περιοχὴ πὺ ἐπισκέπτονται. Ἔτσι παράλληλα με τὴν ψυχαγωγίαν τους ἀπὸ τὴν ἐκδρομὴ, τοὺς δίδεται καὶ ἡ κατάλληλη εὐκαιρία νὰ μάθουν γιὰ ἓνα πλῆθος χρήσιμες γνώσεις ἀπὸ τὴ μυθολογία, τὴν ἀρχαία καὶ σύγχρονη ἱστορία, τὶς ἐπιτεύξεις τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα θέματα.

Τὸ ἐπίτομο ἔργο τῆς Ἀγγελικῆς Βαρελλᾶ «Ἡ Ἑλλάδα κι' ἐμεῖς», βραβευμένο με τὸ βραβεῖο τοῦ ἐκδ. οἴκου Ἐλευθερουδάκη ἀπὸ τὴ Γυναικεία Λογοτεχνικὴ Συντροφία, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο παρουσιάζει τὴν Ἑλλάδα στοὺς μικροὺς ἀναγνώστες. Καὶ στὸ ἔργο αὐτὸ μὴ ὁμάδα παιδιῶν με τοὺς συνοδοὺς τῆς ἐπισκέπτε-

ται τὰ διάφορα μέρη τῆς πατρίδας μας, καὶ εὐκαιρικὰ με τὴν ἐπίσκεψιν πὺ κάνουν, μαθαίνουν φυσικὰ καὶ ἀβίαστα ἓνα πλῆθος γνώσεων ἀπ' ὅλες τὶς περιόδους τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς.

Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ «Ἀρμονία» δὲν εἶναι τὸ μόνο βιβλίο πὺ ἔγραψε γιὰ παιδιὰ ὁ Μ. Στασινόπουλος. Καὶ ἓνα βιβλίο τοῦ με ταξιδιωτικῆς ἐντυπώσεως ἀπὸ τὴν Ἑλβετία με τὸν τίτλο «Ἡ χώρα με τὶς γαλανὲς λίμνες» εἶναι ἓνας ὕμνος γιὰ τὴν χώρα με τὰ ψηλὰ βουνὰ, τὶς πολλὰς λίμνες, τὸν πολιτισμένο λαὸ καὶ τὶς ἀσύγκριτες ὁμορφίες.

Ἀξιόλογη προσπάθεια γιὰ τὸν πλουτισμὸ τῆς ταξιδιωτικῆς μας λογοτεχνίας γιὰ παιδιὰ, ἔχει ἀναλάβει ἡ Γυναικεία Λογοτεχνικὴ Συντροφία. Με τὸ νὰ καθιερώσῃ βραβεῖο γιὰ «βιβλία ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα», μέσα σὲ λίγα χρόνια θὰ ἔχωμε πολλὰ βιβλία με ταξιδιωτικῆς ἐντυπώσεως ἀπὸ τὴν πατρίδα μας, προορισμένα νὰ διαβάζονται ἀπὸ παιδιὰ.

Ἐάν γίνῃ μὴ σύγκρισιν τῶν ἐκδρομῶν καὶ περιπάτων με τὶς ταξιδιωτικῆς περιγραφές, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οἱ ἐπισκέψεις στὰ ἴδια τὰ μέρη, ὑπερτεροῦν γιὰ πολλοὺς λόγους ἀπὸ τὴν περιγραφή. Διότι ὅσο ζωντανὴ καὶ παραστατικὴ καὶ ἂν εἶναι ἡ περιγραφή, δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς προξενήσῃ τὴ συγκίνησιν ἐκείνη πὺ μᾶς δίνει ἡ ἐπίσκεψιν σ' ἓνα ἐρειπωμένο ἀρχαῖο νὰ, σ' ἓνα στάδιο, σὲ μὴ θυζαντινὴ ἐκκλησίαν, σ' ἓνα μουσεῖο καὶ σὲ τόσα ἄλλα πὺ ἐπιβάλλεται νὰ ἐπισκέπτονται οἱ μαθηταὶ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

«Οἱ ἐκδρομὲς καὶ οἱ περίπατοι» παρατηρεῖ σχετικὰ ἡ Ἀγγελικὴ Βαρελλᾶ εἶναι στὴν ἐποχὴ πὺ ζοῦμε ἡ πιὸ πρακτικὴ καὶ εὐχάριστη μέθοδος γιὰ νὰ γνωρίσωμε στὰ παιδιὰ τὴν Ἑλλάδα μας. Τὰ μεταφορικὰ μέσα πὺ ἔχομε στὴ διάθεσίν μας, μποροῦν νὰ ἀποκαλύψουν ἀκόμα καὶ σὲ μᾶς τοὺς μεγάλους μὴ πατρίδα πὺ οὔτε κἂν τὴν ὑποπτεύσαμε. Κρατώντας τὰ ἀπὸ τὸ χέρι θὰ τοὺς υπογραμμίσουμε τὴν ὁμορφίαν τοῦ χωριοῦ, κρυμμένου σὲς πλαγιὰς τοῦ βουνοῦ, θὰ τὰ δροσίσωμε στὰ νερά τῆς πιὸ γαλανῆς θαλάσσης τοῦ κόσμου θὰ τοὺς μιλήσωμε γιὰ τὴν ἱστορία τῶν ἀρχαίων τόπων, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους πὺ δόξασαν τὸ ὄνομά τῆς καὶ δημιούργησαν τὴν παλιὰ καὶ τὴν νέα ἱστορία τῆς.

Στὸ πρῶτὸ φῶς τῆς ἄλλης μέρας τὸ παιδί εἶναι ἔτοιμο νὰ μᾶς διηγηθῇ ὅσα εἶδε καὶ ὅσα ἀκούσε ἔχοντας προσθέσει δικὰ του καταπληκτικὰ στοιχεῖα καὶ φέρνοντάς μας σὲ δύσκολη θέσιν με τὶς ἀπορίες πὺ τοῦ γεννήθηκαν. Τότε, μποροῦμε νὰ εἰμαστε σίγουροι, ὅτι ὁ σπόρος ἔπασε καὶ ὅτι συνεχίζοντας σωστά, θὰ

μεγαλώση από τὰ χέρια μας, Ένα σωστό έλληνόπουλο».

Παρά τὰ πλεονεκτήματα όμως πού παρουσιάζουν οί έκδρομές συγκρινόμενες με τίς ταξιδιωτικές περιγραφές, είναι πράγμα δύσκολο νά έπισκεπτώμεθα τό κάθε μέρος, γιά τό όποιο έχομε κάνει λόγο στό μάθημα τίς Γεωγραφίας. Καί τούτο γιατί οί μορφωτικές αύτες έκδρομές καί δαπανηρές είναι, αλλά καί χρόνος πολός χρειάζεται γιά νά πραγματοποιηθούν. Έτσι ό δάσκαλος περιορίζεται στό έπικουρικά μέσα διδασκαλίας πού ύποδεικνύει ή Ειδική Διδακτική, Ένα από τὰ όποια είναι καί οί ταξιδιωτικές περιγραφές.

Άφού λοιπόν οί ταξιδιωτικές έντυπώσεις κρίνονται απαραίτητες νά συμπληρώνουν τό μάθημα τίς Γεωγραφίας, άπομένει νά ιδούμε τί περιεχομένου πρέπει νά είναι οί έντυπώσεις αύτες.

1. Οί περιγραφές πού μās μιλούν γιά πόλεις καί γιά τόπους με ιστορική καί αρχαιολογική αξία, κρίνονται απαραίτητες νά διαθάζονται στους μαθητάς παράλληλα, με την πολιτιστική εξέτασι πού θά κάνωμε γιά τὰ διάφορα μέρη στό μάθημα τίς Γεωγραφίας. Τέτοιες δέ περιγραφές ύπάρχουν άφθονες μέσα στό θιβλία ταξιδιωτικών έντυπώσεων, πού έγραψαν οί νεόελληνες λογοτέχνες. Περιγραφές γιά πόλεις, γιά αρχαίους ναούς, γιά έργα τέχνης καί γιά πολλά άλλα σχετικά με τόν πολιτισμό τίς κάθε περιοχής.

2. Έκτός όμως από τίς περιγραφές του παραπάνω είδους, πρέπει νά έπιλέγωμε καί άλλες πού νά κάνουν λόγο γιά στοιχειά γεωφυσικά, όπως γιά πεδιάδες, όρη, δάση, κόλπους κ.ά. πού έχουν ζωτική σημασία στην οικονομική καί πολιτιστική ζωή του τόπου. Διότι μάθημα, όπως ή Γεωγραφία, πού ό νόμος τών αίτιωδών σχέσεων ακολουθείται κατά τη διδασκαλία του, πρέπει νά καταδεικνύεται στους μαθητάς ή αλληλεξάρτησι τίς ζωής του τόπου από διάφορα γεωφυσικά στοιχεί.

Μιά τέτοια αίτιώδη σχέση έχει ό ποταμός Νείλος γιά την Αίγυπτο, πού δίκαια ό πατέρας τίς Ιστορίας Ηρόδοτος την όνομάζει δώρο του Νείλου.

Ένα άπόσπασμα ταξιδιωτικής περιγραφής είναι τό παρακάτω κείμενο παρμένο από τό θιβλίό με ταξιδιωτικές έντυπώσεις του Ν. Καζαντζάκη με τίτλο «Ταξιδεύοντας — Ιταλία, Αίγυπτος, Σινά, Ιερουσαλήμ, Κύπρος ό Μοριάς» καί μās δείχνει ότι τό μεγάλο αυτό ποτάμι τίς Αφρικής, αιώνας τώρα δίνει ζωή καί μεταβάλλει με τὰ νερά καί την πλούσια λάσπη του τίς άπέραντες έρήμους τίς Αίγυπτου σε γόνιμες καί καρποφόρες περιοχές.

«Ο Νείλος πηγάζει από τίς μεγάλες

λίμνες τίς Αφρικής, φουσκώνει τό Φλεβάρη με τίς βροχές, παρασέρνει τὰ χώματα από τὰ όροπέδια τίς Αθησαυνίας καί κατεβαίνει κάτω διχαλωτός, άσπρος καί γαλάζιος, σμίγει στό Χαρούμ, προχωρεί στην προαιώνια κοίτη του, ξεχειλίζει κι' άποθέτει τη λάσπη στην άμμο καί δημιουργεί λίγη, δεξιά καί άριστερά του, καρπιμη γής.

Τό καλοκαίρι τὰ χαμψίνα, ό δυτικός φρικτός άνεμος, ξεραίνει την Αίγυπτο. Τά δέντρα είναι όλο σκόνη, τὰ χόρτα είναι καμένα, τὰ ζώα κι' οί άνθρωποι δέν μπορούν ν' άναπνεύσουν. Ό ποταμός φυραίνει, όλη ή ζωή τίς Αίγυπτου κινδυνεύει ή έρημος πάντα άγρυπνη, άπλώνεται καί θέλει νά την καταπιεί.

Μα τὰ χιόνια αρχίζουν καί λιώνουν στην Αθησαυνία, κι' ό Νείλος φουσκώνει καί κατεβαίνει με όρμη. Τόν Άπρίλη είναι τό φουσκωμένο κύμα στό Χαρούμ, τό νειλόμετρο αρχίζει νά ύψώνεται, ή χαρά κυριεύει την πεδιάδα — χώματα, ζώα, ανθρώπους. Τό μάτι μόλις διακρίνει τό καθημερινό άνέβασμα του νερού. Κήρυκες διατρέχουν τὰ χωριά κι' άναγγέλλουν πόσους πόντους ύψώθηκε. Οί φράχτες οί χωματένιοι αρχίζουν καί συντρίβονται, τὰ μαμούδια ζωντανεύουν, τὰ γένη τών ανθρώπων αλλάζουν σά γερανοί, τὰ ψάρια γυαλίζουν καί παίζουν στό λασπερό κύμα, τὰ πουλιά πετούν κοπάδια πάνου από τὰ πηχτά νερά.

Μεταμορφώνεται ό Νείλος — γίνεται πράσινος, έπειτα κοκκινίζει σάν αίμα, έπειτα γίνεται λασπερός — καί κατασκαπάζει τη γή. Γιομίζει τὰ κανάλια, θησαυρίζουν τό νερό οί δεξαμενές, όλη ή Αίγυπτος είναι σά μιά λίμνη άπ' όπου ξεπροβαίνουν, έπιπλέοντας, τὰ χωριά καί τὰ δέντρα».

Μιά τέτοια λοιπόν περιγραφή σάν την παραπάνω με μιά άπλή διασκευή στη γλώσσα, μās δίνει με τόν πιό ζωντανό καί άνάγλυφο τρόπο την όψι του μεγάλου ποταμού καί μās καταδεικνύει την αίτιώδη σχέση άνάμεσα στό ποτάμι καί στην οικονομική ζωή τίς Αίγυπτου.

Παρόμοιες περιγραφές πού μās μιλούν γιά πεδιάδες, ποταμούς, όρη, κόλπους κ.ά. ύπάρχουν πολλές καί γιά την Έλλάδα.

Τό γεωγραφικό διαμέρισμα τίς Θεσσαλίας είναι ό σιτοβολώνας τίς χώρας καί παίζει άναμφισβήτητο ρόλο σπουδαίας σημασίας στην οικονομική ζωή του τόπου μας.

Γιά τη Θεσσαλία καί γιά τὰ πολλά καί πλούσια προϊόντα της έχουν γραφή έκλεκτές ταξιδιωτικές σελίδες. Οί Κ. Ουράνης, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Στρ. Μυριθήλης κ.ά. έγραψαν θαυμάσιες σελίδες γιά τη χώρα του Όλύμπου καί τών Κενταύρων.

Παράλληλα λοιπόν με τη γεωφυσική και οικονομική εξέταση της Θεσσαλίας, ή ανάγνωσι μιάς σχετικής περιγραφής, συμπληρώνει τη διδαχθείσα έννοια.

Η παρακάτω περιγραφή του διακεκριμένου λογοτέχνη, στο είδος της ταξιδιωτικής έντυπώσεως Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, μας παρουσιάζει τον ξανθό κάμπο της Θεσσαλίας να τρέφει με τὰ πλούσια προϊόντα του εκατοντάδες γενεών από τὰ θάθη τῶν αἰώνων μέχρι σήμερα.

«Τὴ στιγμή πού τὸ τραῖνο φεύγει ἀπὸ τὸ Δεμερλί καὶ πηγαίνει πρὸς τὴ Λάρισα, γύρισε καὶ κοίταξε πίσω σου· θὰ σοῦ κάμει ἐντύπωση ἡ ὁλόγια γραμμὴ τῆς πορείας του καὶ θὰ αἰσθανθεῖς τὴ διάθεσιν νὰ κατέβεις, νὰ ξαπλώθεις πρόσωπο με πρόσωπο στὸ χῶμα τοῦ κάμπου, ν' ἀναπαύσεις τὴν ὕπαιρξίν σου ἀπὸ κάθε φροντίδα, κοιτάζοντας κι' ἀγκαλιάζοντας αὐτὴ τὴ γῆ, πού χιλιάδες χρόνια τώρα κάνει νὰ κοπνίζει ὁ χωριάτικος φούρνος καὶ νὰ ψήνει ἡ καλὴ νοικοκυρὰ τὸ εὐωδιαστὸ σπιτίσιό ψωμί! Τὸ ψωμί! Νὰ τί περισσότερο σοῦ θυμίζει ἡ Θεσσαλία. Καθὼς βλέπεις, τὸ καλοκαίρι, τὴν ἀπέραντη θάλασσα τῶν θερισμένων σταχυῶν, τίς μηχανές πού ἀλωνίζουν, τοὺς ἀραμπαδες πού κουβαλοῦν τίς σοδεῖες, τοὺς χωριάτες πού σκύθουν ὑπομονετικὰ στὰ ἔργα τους, αἰσθάνεσαι, πού ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος ἐτοιμάζει με τὸν κάματο τοῦ καὶ με τὴ φροντίδα τοῦ καὶ τὸ δικό του ψωμί, τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον· κι' αἰσθάνεσαι ἀκόμη πολὺ θαυότερα καὶ πολὺ μεσότερα τὴν ἀνάγκη νὰ ἔχεις καὶ σὺ ἓνα σπίτι καὶ τὴν ἀνάγκη νὰ εἶσαι φτωχός, γιὰ νὰ μπορεῖς νὰ χαρεῖς τὴν εὐφροσύνη τοῦ ψωμιοῦ, νὰ εἶσαι πολὺ πεινασμένος, γιὰ νὰ ζήσεις τὴν ὥρα, πού θγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ φούρνου ἀχνισμένο καὶ πρόθυμο νὰ χορτάσει τὴ λαμαργία σου».

Οἱ ἐντυπώσεις λοιπόν αὐτοῦ τοῦ εἰδους καὶ τίς γεωγραφικὰς γνώσεις τῶν μαθητῶν συμπληρῶνουν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτιώδη σχέσιν πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὰ φυσικὰ στοιχεῖα καὶ στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τοῦ τόπου καταδεικνύουν.

Οἱ ταξιδιωτικὲς περιγραφές πού διαβάζομε στοὺς μαθητάς, δὲν πρέπει νὰ ἔχουν πάντοτε σάν σκοπὸ τους τὴν παροχὴ γνώσεων. Κατὰ συχνὰ διαστήματα πρέπει νὰ προσφέρωμε σ' αὐτοὺς καὶ περιγραφές χωρὶς γνωστικὰ στοιχεῖα. Τέτοιες δὲ εἶναι ἐκεῖνες πού μας ἐξυμνοῦν τὴν πλούσια ὁμορφιά τῆς ἑλληνικῆς φύσεως.

Οἱ ἐντυπώσεις αὐτοῦ τοῦ εἰδους πού μας μιλοῦν γιὰ τίς φυσικὰς ὁμορφιὰς τῆς χώρας μας κρίνονται ἀπαραίτητες νὰ διαβάζωνται στοὺς μαθητάς γιατί;

1. Ποικιλιοῦν τὴ διδασκαλία τοῦ μαθηματος τῆς Γεωγραφίας καὶ χαρίζουν ὁρο-

σιὰ καὶ φυσιολατρικὴ συγκίνησι στοὺς μαθητάς

2. Συντελοῦν ὥστε τὰ παιδιὰ ν' ἀγαπήσουν τὸν τόπο πού τὰ γέννησε καὶ τὸ περιβάλλον τους. Κι' ὅταν αἰσθάνωνται ὁκεῖο καὶ ἀγαπημένο τὸν ἀέρα πού ἀναπνέουν, θὰ μπορέσουν νὰ εὐδοκιμήσουν μέσα σ' αὐτὸν σάν τὰ φυτὰ πού ἀνθίζουν με τοὺς πρὸ εὐνοϊκοὺς φυσικοὺς ὁρους.

3. Ἀπὸ τὴν παιδικὴ μας ἀκόμα ἡλικία τὸ ὕπαιθρο, ἡ πλατεῖα φύσι, κάτω ἀπὸ τὸν γαλάζιο οὐρανὸ, δοσμένα ὅλα αὐτὰ ἔστω καὶ ἀπὸ περιγραφές, μᾶς δίνουν τίς πρῶτες δυνατὰς χαρές, μᾶς χαρίζουν ἐκεῖνη τὴν ἐνδόμυχη συγκίνησι τῆς ὁμορφιάς της, πού σιγὰ-σιγὰ τὴν κάνει νὰ γίνεται ἓνα με τὸ εἶναι μας. Κι' ἔπειτα οἱ περίπατοι στὰ ὠραῖα τοπία, στὰ ἱστορικὰ μνημεῖα πού καθρεφτίζουν τὴ ζωὴ ἄλλων ἐποχῶν, κι' ἀργότερα τὰ ἔργα τέχνης, ζωηρεύουν τὸν παιδικὸ μας ὁλοτρο, θρέφουν τὴ φαντασίαν μας καὶ τονώνουν τὸν ψυχικὸ μας κόσμον.

Πρέπει λοιπόν νὰ διαβάζωμε στοὺς μαθητάς καὶ περιγραφές καθαρὰ φυσιολατρικὰς γιὰ τίς διάφορες περιοχές τῆς πατρίδος μας. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ ἡ Ἑλλάδα εἶναι ὠραία χώρα. Καὶ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ὁμορφιά τοῦ τόπου μας, ἔστω καὶ ἀπὸ περιγραφές, πρέπει νὰ τὴν γνωρίσωμε στοὺς μαθητάς μας.

Καὶ τοῦτο γιὰτὶ «στὴν πατρίδα μας τὰ διάφορα φυσικὰ συστατικὰ ὅπως παρατηρεῖ Ἕλληνας φυσιολάτρης εἶναι ἀρμονισμένα με τέτοιον τρόπο, κι' ἔχουν τόσο λεπτότητα καὶ ἀπλότητα, πού ἡ φύσις εἶναι σάν μία κιθάρα, τῆς ὁποίας οἱ χορδὲς τῆς εἶναι εὐαίσθητες καὶ στὴν πρὸ ἐλαφρῇ πνοῇ τοῦ ἀνέμου.» Ἡ Ἑλλάδα εἶναι πνεῦμα καὶ στὰ ὕλικά της· Ἡ Ἑλλάδα εἶναι τὰ ἀσκητικὰ θουνά με τὰ εὐωδιασμένα χαμόκλαδα. Τὰ πολύχρωμα πετράδια πού στολίζουν τίς ἀκρογιαλιές καὶ τὰ ποικιλόμορφα δένδρα πού συναρπάζουν τὸν θεατὴ, χωρὶς ἐκεῖνα τὰ πνιγερά δάση πού μαυρίζουν καὶ καταπλακώνουν τίς θόρειες χώρες. Τὰ θουνά μας εἶναι καὶ κείνα σάν ζωντανά. Ἄλλο ἔχει ἓνα σταχτωμένο κάστρο σάν κορὼνα στὴν κεφαλὴ τοῦ, ἄλλο ἓνα κτίριο ἀρχαῖο, γεμάτο παραμυθένια πράγματα, ἀπὸ τὸν καιρὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τῶν Βυζαντινῶν, τῶν Φράγκων καὶ τῶν Τούρκων.

Ἐκεῖ πού περπατᾷς ἀνάμεσα σὲ δύο θουνά, ἀξαφνὰ, στρίβοντας τὸ μονοπάτι, φανερῶνεται μονομιὰς, πίσω ἀπὸ ἓνα θράχιο, ἡ θάλασσα, γαλανὴ κι ἀφρισμένη, καὶ ἡ ἀλμύρα τῆς φθάνει κοντὰ σου. Ἀντίκρου μακριὰ βλέπεις νησάκια, καμένα καὶκι πού ἀρμενίζει σάν νῆαι γιολοπούλι, με τ' ἄστρο φτερό τοῦ, πού πάει νὰ κρυφτῇ πίσω ἀπὸ τὸν κάθο. Ὁ

σκοῖνος καὶ τ' ἀγριάγκαθα μυρίζουνε, καὶ ἡ στυφή μυρουδιά τους ἀνακατεύεται μὲ τὸν ἀλμυρὸ ἀέρα τῆς θάλασσας. Τὸ ἀεράκι πού ἔρχεται ἀπὸ τὸ πέλαγος σφυρίζει γλυκὰ στὰ κλαδιά τῆς γέρικης ἑλλάς. Φύσι σεμνή. Φύσι ἀγιασμένη...».

Καὶ σὲ εἶδος αὐτὸ τῶν περιγραφῶν τῆς ἑλληνικῆς φύσεως, ἔχομεν ἐκλεκτὰ κεμενα ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων. Πολλοὶ Ἕλληνες λογοτέχνες ἔγγραψαν θαυμάσιες σελίδες γιὰ διάφορα μέρη τῆς πατρίδος μας, ὅπως γιὰ τὴ Ρόδο, τὴν Κρήτη, τὴν Λέσβο, τὸ μαγευτικὸ Πήλιο, τὰ Τέμπη, τὰ ἐπιβλητικὰ Μετέωρα κ.ά. πού σ' αὐτὲς μᾶς ἐξυμνοῦν τὶς πλούσιες ὁμορφιές τῶν τοπίων.

Ἡ περιγραφή πού ἀκολουθεῖ εἶναι τοῦ Στρ. Μυριθήλη ἀπὸ τὸ ταξιδιωτικὸ τοῦ βιβλίου «Ἀπ' τὴν Ἑλλάδα» καὶ μᾶς ὑμνεῖ τὶς ἀπείρες ὁμορφιές πού παρουσιάζει τὸ Πήλιο, ὅλες τὶς ἐποχές τοῦ χρόνου, μὰ πιὸ πολὺ τὴν ἀνοιξί.

«Ὅποιος δὲν ἔζησε τὶς πρῶτες μέρες τῆς ἀνοιξῆς, δὲν γίνεται νὰ καταλάβει κατόπι τὸ χαρμόσυνο περιεχόμενό της. Καὶ τὸ Πήλιο εἶναι μιά ἀπὸ τὶς προνομιακές μορφές τῆς Ἑλλάδος, ὅπου μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀπολαύσει τὴ συγκίνηση καὶ τὸ ρίγος αὐτῆς τῆς περιόδου. Ἀπὸ τὰ ἀμέτρητα φρουτόδενδρα πού στολίζουν τὸ θουνὸ ὡς τὰ παραθαλάσσια κράσπεδά του, θρῆκα ἀνθισμένα μονάχα τρία. Τὶς ἀμυγδαλιές, τὶς βερικοκιές καὶ τὶς κορομηλιές. Ρόδινες οἱ πρῶτες. Φορτωμένες κοκκινωπὰ μπουμπούκια οἱ δεύτερες. Κάταισπρες οἱ τελευταίες. Εἶναι ἡ πρωτοπορία τῆς ἀνοιξῆς, πού σαράνει τὰ χιόνια μὲ ἀνθισμένες φροκαλιές, νὰ περάσει ἡ Πεντάμορφη.

Ἀργότερα θὰ πάρουν φωτιά οἱ ροδακινιές καί, πρὶν θγάλουν τὰ φρέσκα φύλλα τους, θὰ φουντώσουν στὰ σκοῦρα κλωνιά τους οἱ ρόδινες φλόγες. Ὑστερα οἱ κερασιές, οἱ θυμαίνιες. Ὅμως ὁποῖος δὲν εἶδε πάνω στὴν ἀνθιστὴ τους τὶς Πηλιορείτικες μηλιές, δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ πῶς εἶδε καταπρόσωπο τὴν ἀνοιξί. Τὰ Κάτω Λεχώνια, ἀπλωμένα μέσα στοὺς κήπους των, περιμένουν τὸν Ἀπρίλη γιὰ νὰ στεφανώσουν μὲ ἀμέτρητα ἀγριατριαντάφυλλα τοὺς φράχτες καὶ τὶς θραγιές τῶν χωραφιών. Τότες ἕνα πλῆθος ρόδα σκάνε, τρέμουν πάνω σὲ λυγερὲς γιρλάντες, κρέμονται τσαμπιὰ κόκκινα ἀπὸ φυτικά τόξα καὶ ἀψίδες, ἀγκαλιάζουν τὰ θράχια, τὰ ὠραία, μαθιά καὶ πρασινωπὰ καὶ κρίζα θράχια τοῦ Πηλίου. Στὰ ψηλώματα εἶναι τὰ δάση τῆς ὀξυῆς καὶ τῆς ἀγριοκαστανιάς. Λόγχες ἀδικάβατες, καὶ σῦδεντρα πυκνά, δπου οἱ φυλλωσιές ψιθυρίζουν ἐρωτικά λόγια, καὶ τὰ ἀόρατα νερά τραγουδοῦν ἀ-

νάμεσα ἀπὸ τὶς γλαφυρὲς πέτρες τὸ αἰῶνιο τραγούδι τους».

Οἱ ταξιδ/κὲς περ/φὲς πρέπει ἀκόμη νὰ διασαφηνίσουν, νὰ διαλευκαίνουν καὶ νὰ συμπληρῶνουν τὶς γεωγραφικὲς μας γνώσεις. Πολλὲς φορές ἔχομε ἐσφαλμένη ἐντύπωση γιὰ διάφορα θέματα. Μπορεῖ δὲ τὰ θέματα αὐτὰ νὰ εἶναι καὶ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν γνώσεων τῆς Γεωγραφίας. Γιατὶ εἶναι πράγματι δύσκολο νὰ ἔχωμε σωστὴ ἐντύπωση γιὰ τόπους πολὺ ἀπομακρυσμένους, γιὰ τόπους πού δὲν ἔχομε ἐπισκεφθῇ. Μποροῦμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι θὰ γνωρίσουμε μιά ὁποιαδήποτε ξένη χώρα, εἴτε τὰ διάφορα γεωγραφικὰ διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος μόνο ἀπὸ περιληπτικὸ σχολικὸ ἐγχειρίδιο τῆς Γεωγραφίας; Ἀσφαλῶς ὄχι. Ἡ ταξιδιωτικὴ περιγραφή ὅμως καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ θὰ μᾶς βοηθήσῃ γιὰ νὰ διασαφηνίσουμε ἕνα πλῆθος ἀπὸ λανθασμένες ἐντυπώσεις πού ἔχομε γιὰ τὸ μέρος αὐτό.

Ὁ θεμελιωτὴς καὶ πατέρας τῆς ταξιδιωτικῆς ἐντυπώσεως στὴν Ἑλλάδα Κώστας Οὐράνης, ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ὁ Ἀπόστολος Σαχίνης, ἔγραψε ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ταξιδιωτικὸ τοῦ βιβλίου «Ἑλλάδα» καὶ ἄλλα πολλὰ πού ἀναφέρονται σὲ ξένες χώρες. Μιά του περιγραφή πού μᾶς μιλά γιὰ τὴν «ἐρημο» εἶναι αὐτὴ πού ἀκολουθεῖ, παρμένη ἀπὸ τὸ κεφάλαιο τῶν ταξιδιωτικῶν τοῦ ἐντυπώσεων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. Τὴν παραθέτω γιὰ τὴν θρίσκω χαρακτηριστικὴ σὲ νὰ μᾶς διαλευκάνῃ πολλὰς ἐσφαλμένες ἐντυπώσεις γύρω ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἐρήμου. Πράγματι, ὅσοι δὲν ἔχομε ἰδίαν ἀντίληψιν γιὰ τὴν ὄψιν τῆς ἐρήμου, νομίζομεν ὅτι ἡ ἐρημος εἶναι μιά πελώρια ἔκτασι, σκεπασμένη μὲ ψιλὴ ἄμμο, κατάξερη πού σ' αὐτὴ δὲν φυτρώνει τίποτα, ὅπου σπάνια θρέχει, κι' ὅπου ἐπικρατεῖ ζέστη ἀφόρητη. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ συμβῇ καὶ γιὰ ὁποιοδήποτε ἄλλο θέμα. Γιὰ πόλεις, γιὰ ἱστορικοὺς τόπους, γιὰ γεωργικὰ καὶ βιομηχανικὰς περιοχὰς κ.ά. Ἐχομε ὅμως τὶς ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις πού διευκρινίζουν καὶ ἐξηγοῦν μὲ λεπτομέρειες τὰ διάφορα θέματα πού μᾶς περιγράφουν.

«Ὅλοι ὅσοι ἔχουν γράφει γιὰ τὴν ἔρημο ἔχουν ἐπιμένει στὴ νέκρα της, στοὺς κινδύνους της, στὶς προδοτικὲς ὀφθαλμαπάτες της. Ὅλες οἱ εἰκόνες πού μᾶς ἔχουν δώσει εἶναι εἰκόνες ἐρήμωσης καὶ θανάτου. Κι' ὁ κόσμος ἔχει σχηματίσει τὴν ἐντύπωση, ὅτι πρόκειται γιὰ ἀχανεῖς καὶ κολασμένες ἐκτάσεις ἁμμων, ὅπου τίποτα δὲ ζῇ, τίποτα δὲ φυτρώνει, ὅπου δὲ θρέχει ποτέ κι' ὅπου βασιλεύει ἀφόρητη ζέστη.

Ὅλ' αὐτὰ δὲν εἶναι ἐντελῶς σωστά. Πρῶτα — πρῶτα, ἡ ἔρημος δὲν εἶναι «φλογερή», — ἡ τούλάχιστον δὲν εἶναι πάντα. Θυμᾶμαι, πῶς εἶχα χαμογελάσει σὺν ἀ-

κουσα στο Κάιρο ανθρώπους να μου λέν, ότι τις νύχτες του καλοκαιριού μπαίνουν με τ' αὐτοκίνητά τους μερικά χιλιόμετρα μέσα στην Ἐρημο, γιὰ νὰ θρούν δροσιά. Στὴ διαδρομὴ μας, ὅμως, διαπίστωσα, πὼς ἡ Ἐρημος μπορεῖ νὰ ἔναι ὄχι μόνο δροσερή, ἀλλὰ καὶ κρύα. Ὁ ἀνεμος πού μας φυσοῦσε στὸ πρόσωπο ἦταν τσουχτερός σὰ χειμωνιάτικος βοριάς, κι ἡ θερμοκρασία δὲ θὰ ἦταν καὶ πολλοὺς βαθμούς πάνω ἀπὸ τὸ μηδέν.

Ἡ δεύτερη διαπίστωση πού ἔκανα, ἦταν, ὅτι καὶ στὴν Ἐρημο θρέχει. Ἄν ἡ διαδρομὴ μας στάθηκε σχετικὰ εὐκόλη, ἦταν γιὰτί οἱ ἄμμοι τῆς εἶχαν σφίξει ἀπὸ προηγούμενη δυνατὴ θροχὴ, κι ὅταν φτάναμε στὸ τέρμα τῆς ἐκδρομῆς μας, ἀρχισε καὶ πάλι μιὰ μπόρα πού κράτησε ὅλη τὴν ὑπόλοιπη μέρα. Φθάσαμε στὸ μέρος πού ἦταν ὁ σκοπὸς τῆς ἐκδρομῆς μας — μουσκεμένοι καὶ παγωμένοι. Νιώσαμε μεγάλη εὐχαρίστηση, ὅταν ἕνας ὑπηρετῆς μας ἔφερε ἕνα μαγκαλάκι μ' ἀναμμένα κάρθουνα γιὰ νὰ ζεσταθοῦμε, καὶ περάσαμε τὴ νύχτα στὸ μικρὸ σπιτί τοῦ ἐπιστάτη ἀκούοντας νὰ πέφτουν κομμάτια ὀλόκληρα τοίχων ἀπὸ τὴ θροχὴ κι' ἀλλάζοντας κάθε τόσο τὴ θέση τοῦ κρεβατιοῦ μας γιὰ ν' ἀποφεύγουμε τὶς χοντρές στάλες πού ἔσταζαν ἀπὸ τὸ ταβάνι.

Παράλληλα μὲ τὴν ἀνάγνωσι ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων πού μας μιλοῦν γιὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, πρέπει νὰ διαθάζουμε στοὺς μαθητὰς καὶ ποιήματα σχετικὰ μὲ τὰ μέρη πού κάνει λόγο ἡ περιγραφή.

Οἱ πόλεις Ἀθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, τὰ νησιά Ρόδος, Κρήτη, Κέρκυρα, Ζάκυνθος, Χίος Κύπρος κ.ἄ. εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ μέρη πού ἔχουν ὑμνήσει οἱ ποιηταί μας.

Βιβλία μὲ ποιήματα γιὰ τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος γραμμένα εἰδικὰ γιὰ παιδιά, δὲν ἔχομε στὴν παιδικὴ φιλολογία μας.

ἔχομε ὅμως ποιήματα πολλῶν νεοελλήνων ποιητῶν πού μὲ μιὰ ἐπιμελημένη ἐπεξεργασία, μπορούμε νὰ προσφέρουμε στοὺς μαθητὰς.

Τὸ κεφάλαιο «Πατρίδες» τοῦ Κ. Παλαμά ἀπὸ τὸ ἔργο του «Ἀσάλευτη Ζωή» περιέχει ἐκλεκτὰ ποιήματα πού ἀναφέρονται σὲ διάφορα μέρη τῆς Πατρίδος μας καὶ ἔχουν μυθολογική, ἱστορικὴ καὶ φυσιολατρικὴ ἀξία.

Ἄλλοι ποιηταί μας ἐπίσης ὅπως οἱ Δ. Σολωμός, Α. Κάλβος, Γ. Στρατήγηρ, Γ. Δροσίνης, Ζ. Παπαντωνίου, Μ. Μαλακάσης, Σ. Σκίπης, Ι. Πολέμης, ἡ Δημοτικὴ μας ποίηση καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἔγραψαν ποιήματα πού ἐξυμνοῦν πόλεις, θουνά, τοπία, ἱστορικὰ μέρη κ.ἄ. Ἐτοὶ τὰ ποιήματα αὐτὰ μ' ἕνα τρόπο καθαρὰ δικό τους, μὲ περιεκτικότητα στὰ νοήματα καὶ μὲ λι-

τότητα στὰ ἐκφραστικὰ μέσα συμπληρῶνουν τὴν ταξιδιωτικὴ περιγραφή.

ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Ὅπως εἶναι γνωστὸ, στὸ τέλος κάθε διδακτικοῦ ἔτους γίνεται ἡ καθιερωμένη ἑκθεσι χειροτεχνίας πού σ' αὐτὴ ἐκτίθενται ἔργα μαθητῶν ἀπὸ τὸ μάθημα τῆς ἱχνογραφίας, χαρτοκολλητικῆς, πηλοπλαστικῆς, ξυλοκοπτικῆς, συρματοτεχνίας, ὑαλοκοπτικῆς, ἀνθοτεχνίας, κεντήματος καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα εἴδη τῶν τεχνικῶν μαθημάτων.

Θὰ ἦτο πολὺ ὠφέλιμο γιὰ τοὺς μαθητὰς, ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ θέματα αὐτῆς τῆς ἐκθέσεως νὰ εἶναι παρμένα ἀπὸ τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας. Ἐτοὶ, ἀτομικὲς εἴτε ὁμαδικὲς ἐργασίες τῶν μαθητῶν, ἔχουν τὴ θέσι τους στὴν ἑκθεσι αὐτὴ. Οἱ γεωγραφικοὶ χάρται ὅλων τῶν ξένων χωρῶν, οἱ συλλογὲς ἀπὸ ἐπιστολικά δελτάρια πού ἀπεικονίζουν ἐθνικὲς ἐνδυμασίες καὶ ἄλλα ἀξιοθέατα, οἱ ἀρχιτεκτονικοὶ ρυθμοὶ σπιτιῶν τῶν διαμερισμάτων τῆς πατρίδος μας σὲ ξυλοκοπτικὴ, διάφορα κεντήματα καὶ ἄλλα πολλὰ, μᾶς παρουσιάζουν μὲ τὸν πιὸ ἀνάγλυφο καὶ παραστατικὸ τρόπο τὸ ἰδιαίτερο χρῶμα τῆς κάθε περιοχῆς τοῦ τόπου μας. Ἐτοὶ οἱ ἐκθέσεις αὐτές, καὶ τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας ἐμπεδώνουν, ἀλλὰ καὶ τὶς καλλιτεχνικὲς δεξιότητες τῶν μαθητῶν προάγουν. Ἀκόμη μὲ τὰ ἐκθέματα αὐτὰ τῶν μαθητῶν, μᾶς δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ γνωρίσουμε καλύτερα τὴ φυλὴ μας καὶ τὸν ἐαυτὸ μας καὶ νὰ μορφώσουμε σύμφωνα μὲ τὴ συνείδησίν μας μιὰ νέα ἀληθινὰ ἐλληνικὴ καὶ ἐθνικὴ αἰσθητικὴ τέχνη, πού θὰ βοηθήσῃ νὰ δημιουργηθῇ ὁ πολιτισμὸς μας θγαλμένος ἀπὸ τὶς πραγματικὲς δυνάμεις τοῦ ἔθνους. Ἡ λαϊκὴ τέχνη σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς ἐργασίες τῶν μαθητῶν πού θὰ παρουσιάζουμε στὸ τμήμα τῶν χειροτεχνικῶν ἐκθεμάτων ἀπὸ τὴ Γεωγραφία, εἶναι ἕνας σπουδαῖος παράγοντας, πού ἔχει ἕνα μεγάλον ἐκπολιτιστικὸν ὀρίζοντα ἀπὸ κοινωνιολογική, αἰσθητικὴ καὶ παιδαγωγικὴ ἀποψι.

Ἡ συμβολὴ μάλιστα τῆς σπουδῆς τῆς λαϊκῆς τέχνης ὅπως παρατηρεῖ σχετικὰ ἡ Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη «στὴν ἀνάπτυξη τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας εἶναι σημαντικὴ καὶ σπουδαία. Ἡ μελέτη τῆς λαϊκῆς αὐτῆς τέχνης μαζὶ μὲ τὴν ἐρευνα ὅλων τῶν ἄλλων ἐκδηλώσεων τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ μας θὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ θροῦμε τὸ δρόμο μας, γιὰτί θὰ μᾶς γνωρίσῃ τὶς πολυποίκιλες ἐκδηλώσεις τῆς λαϊκῆς δημιουργίας, πού μᾶς φανερώνει τὴ βαθύτατη φύσιν του. Ἐτοὶ θὰ κατορθώσουμε σπληνγμένοι στὶς πραγματικὲς δυνάμεις

του Έθνους, να καλλιεργήσωμε συνειδητά και ολοκληρωτικά τόσο την ατομική όσο και τη συλλογική ψυχή του λαού μας και να δημιουργήσωμε τη μορφή του δικού μας νεώτερου πολιτισμού, θεμελιωμένου επάνω στην ψυχική ένότητα που μας χαρίζει η ιστορική έμβλαυστος και η γνωριμία με τον έαυτό μας».

Στην Έκθεσι αυτή των μαθητικών εργασιών από το μάθημα της Γεωγραφίας, μπορούμε να εντάξωμε και τα λευκώματα διαφόρων τύπων που οι μαθηταί έχουν καταρτίσει κατά τη διάρκεια του διδακτικού Έτους. Μέσα σ' αυτά θα πρέπει να υπάρχουν κατάλληλα τοποθετημένες εικόνες από τις αρχαιότητες της περιοχής, σκηνές από τη γεωργική, ποιμενική, βιομηχανική, ναυτική και βιοτεχνική ζωή του τόπου αυτού και από τα πιο αξιόλογα και αντιπροσωπευτικά δημιουργήματα του λαϊκού πολιτισμού. Τα λευκώματα έπειτα αυτά, μετά τη λήξι της εκθέσεως, μπορούν οι μαθηταί του ενός σχολείου να τα ανταλλάσσουν με τους μαθητάς άλλου σχολείου και μάλιστα διαφορετικών γεωγραφικών διαμερισμάτων και να γνωρίζουν έτσι πολλά και ενδιαφέροντα πράγματα από τις διάφορες περιοχές της ωραίας Πατρίδος μας.

ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΜΕ ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Τά θέματα των εκθέσεων, όπως είναι γνωστό, ή Διδακτική τά χωρίζει σε τακτά και σε έπ' ευκαιρία. Έτσι σάν έπ' ευκαιρία θέμα μπορούμε να χαρακτηρίσωμε κι' εκείνο που δίνωμε στους μαθητάς να γράψουν για διάφορα μέρη που έχουν διδαχθή προηγουμένως στο μάθημα της Γεωγραφίας.

Οι απαιτήσεις μας δε από μια τέτοια μαθητική Έκθεσι, θα πρέπει να είναι περίπου οι εξής:

Μια μαθητική Έκθεσι με θέμα από τη Γεωγραφία, δεν έχει σκοπό ν' μας φανερώση εάν οι μαθηταί γνωρίζουν τά δσα έδιδάχθησαν στη μεθοδική ένότητα από την όποια πήραμε τό θέμα, αλλά να μάς παρουσιάσουν μ' ένα τρόπο καθαρά δικό τους δσα τους έπροξένησαν ιδιαίτερη έντύπωση και δσα συνεκίνησαν την ευαίσθητη παιδική τους ψυχή. Η Έκθεσι αυτού του είδους δεν αποτελεί γραπτή δοκιμασία για να διαπιστώση ό δάσκαλος αν οι μαθηταί γνωρίζουν καλά τόν πληθυσμό, τις ασχολίες τών κατοίκων, τά προϊόντα, την ιστορία και τους αρχαιολογικούς τόπους της περιοχής. Ο σκοπός έδω είναι διαφορετικός. Καί όλα θέτουμε τά παραπάνω έχουν τη θέση τους σε μια Έκθεσι με θέμα παρμένο από τη Γεωγραφία, αλλά εκεί που πρέπει ν' αποδώσω-

με ιδιαίτερη σημασία, είναι στόν τρόπο που οι μαθηταί θα παρουσιάσουν τό θέμα ώστε ή Έκθεσί των να μή τελή τουριστικών οδηγόν, ούτε τέστ Γεωγραφίας, αλλά λογοτεχνικό είδος, όπως είναι ή ταξιδιωτική περιγραφή.

Βέβαια πρωταρχικό στοιχείο σ' αυτού του είδους τις εκθέσεις είναι ή παράστασις. Οι παραστάσεις όμως λείπουν από τους μαθητάς, όταν απαιτούμε απ' αυτούς να μάς γράψουν για μέρη που δεν έχουν έπισκεφθή. αλλά είναι υποχρεωμένοι να χρησιμοποιήσουν τά δσα έμαθαν για τό μέρος αυτό από διηγήσεις άλλων, από την ανάγνωσι βιβλίων, είτε από την προβολή σχετικών κινηματογραφικών ταινιών.

Οι μαθηταί από δσα έχουν αποκομίσει από τη διδασκαλία της κάθε διδακτικής ένότητος, από δσα έχουν διαβάσει και ίδωσέ περιοδικά και έπιστολικά δελτάρια, σχηματίζουν με τη φαντασία των μια εικόνα γι' αυτό τό μέρος. Έτσι με την Έκθεσι καλούνται να μάς περιγράψουν ό,τι σχετικό γνωρίζουν με τό θέμα που έχει άνατεθή σ' αυτούς.

Πρίν όμως από κάθε Έκθεσι αυτού του είδους, ό δάσκαλος πρέπει να δίνη κατατοπιστικές οδηγίες στόν μαθητή. Βέβαια οι οδηγίες αυτές δεν πρέπει να δεσμεύουν τόν μαθητή στην αφήγησί του, άλλ' άπεναντίας να τόν αφήνουν ελεύθερο να περιγράψη εκείνο που του έπροξένησε έντύπωση και όχι εκείνο που έμεις πιθανώς θα θέλαμε να περιγράψη.

Όμως ένα σχεδιάγραμμα με όρισμένα σημεία στηρίξεως κρίνεται και άπαραίτητο και έπισηθητικό να δίδεται στους μαθητάς.

Στά σημεία δε που ό μαθητής μπορεί να στηριχθή κατά την περιγραφή τών έντυπώσεων του μπορεί να είναι περίπου τά εξής:

1. Τόπος προορισμού.
2. Σκοπός της έκδρομής.
- 3 Τόπος ξεκινήματος.
4. Συγκοινωνιακά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν.
5. Τι είδα, τί άκουσα και τί μου έκαμε έντύπωση από τά μέρη που έπισκέφθηκα.
6. Έπιστροφή στόν τόπο του ξεκινήματος.

Μέσα λοιπόν σ' ένα τέτοιο γενικό πλαίσιο μπορεί άνετα να κινηθή ό μαθητής και να μάς δώση μια περιγραφή που να μάς άποκαλύπτη τις ιδιαίτερες συγκινήσεις και έντυπώσεις του και γενικά τόν θαυμασμό του για τό μέρος που έστω και νοερά έχει έπισκεφθή.

(Συνέχεια στο έπόμενο)

Τό φαινόμενον τῆς ἀγωγῆς ἔχει ἀπασχολήσει κατὰ καιροὺς πολλοὺς θεωρητικούς τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, ὥστε μέχρι σήμερα νὰ διατηρῆται ἡ ἀπορία περὶ τοῦ τί εἶναι ἡ ἀγωγή. Τό βιβλίον τοῦ κ. Κοτανίδου δίνει μὲ σαφήνεια ἀπάντησι στίς παρούσας παιδαγωγικὰς ἀνάγκας καὶ ικανοποιεῖ τὴν ἀπὸ πολλῶν καιρῶ προβαλλομένη ἀπορία. Πρόκειται γιὰ ἓνα βιβλίον ἀριστὸ σὲ ἐμφάνισι καὶ πλούσιον σὲ περιεχόμενον. Διδάσκαλος μὲ πλούσια πείρα καὶ ἐπιβεωρητὴς ὁ συγγραφεὺς τοῦ παροουσιάζει στὸ βιβλίον τοῦ μία θαυμάσια συμπύκνωσι νοημάτων καὶ ιδεῶν γύρω ἀπὸ τὴν μεγάλην ἀεὶα ποὺ ἔχουν οἱ κύριοι καὶ οἱ δευτερεύοντες παράγοντες ἀγωγῆς, γιὰ τὴν ὅλην διαμόρφωσι τῆς προσωπικότητος τοῦ παιδιοῦ.

«Ἡ ἀγωγή, διαβάζομε στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου, ὀφείλει ν' ἀντιμετωπῇ μὲ σοβαρότητα καὶ διαύγειαν τὴν ἀθεβαιότητα τῆς σήμερον, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τοὺς ὑψηλοὺς τῆς στόχους.

Εἰδικῶς διὰ τὴν πατρίδα μας, ἡ ἀγωγή, μὲ βάσιν τὰ Ἑλληνοχριστιανικὰ ιδεώδη νὰ δημιουργήσῃ τοὺς νέους ἀνθρώπους μὲ ἠθικὰς ἀρχὰς, θρησκευτικὸν φρόνημα καὶ ἰσχυρὰν βούλησιν».

Γιὰ τὴν ἐπίτευξι μίς τέτοιας ἀγωγῆς ὁ συγγραφεὺς διέθεσε ὅλο τὸ παιδευτικὸν τοῦ ἔργου σὴν μέχρι τώρα ἐνάσκησι τοῦ λειτουργήματός τοῦ στὸν τομέα τῆς παιδείας.

Καρπός, λοιπόν, μίς ἐπιτυχούς σχολικῆς πράξεως καὶ μίς πολυμόρφου θεωρητικῆς μελέτης — ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν πλούσια βιβλιογραφία τοῦ βιβλίου — εἶναι οἱ «παράγοντες ἀγωγῆς».

Τὸ βιβλίον χωρίζεται εἰς πέντε τμήματα.

Στὸ πρῶτο τμήμα ὁ συγγραφεὺς σκιαγραφεῖ τὸ σκοπὸ, τὰ μέσα καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀγωγῆς. Στὸ δεύτερον δίνει τοὺς παράγοντες ἀγωγῆς. Στὸ τρίτον παρουσιάζει τοὺς κυρίους φορεῖς τῆς ἀγωγῆς — οἰκογένεια, σχολεῖον, ἐκκλησία, κοινωνία. Στὸ τέταρτον τοὺς δευτερεύοντες παράγοντες ἀγωγῆς — ἐντυπα, Κινηματογράφος, παιγνίδι κ.θ. Καὶ στὸ τελευταῖον μέρος τοῦ βιβλίου ἐκθέτει ἐν συντομῇ τὶς εἰδικὰς ἐπιδιδάξεις τῆς ἀγωγῆς.

Διερχόμενος ὁ ἀναγνώστης τίς σελίδες τοῦ βιβλίου βλέπει τὴν ζωντανὴν παρουσίαν τοῦ συγγραφέως νὰ γράφῃ ὡσαύτῃ, νὰ νοθεύῃ ὀξιοπρόσεκτα, νὰ παρουσιάζῃ εὐσυνείδητα καὶ νὰ ἐλέγχῃ εὐστοχα τοὺς κινδύνους ἀπὸ μίαν ἀγωγή χωρὶς εὐγενεῖς ἐπιδιδάξεις καὶ ὀρθοὺς προσανατολισμούς.

Ἔτσι, οἱ θέσεις τοῦ βιβλίου εἶναι πλήρως ἐναρμονισμέναι μὲ τὶς ἐπιδιδάξεις τῆς ἀγωγῆς τῶν Ἑλληνοπαίδων σὴν σύγχρονῃ ἐκπαίδευσι.

Στὴ σελίδα 38 τοῦ βιβλίου διαβάζομε: «Ἡ οἰκογένεια ἔχει ἱερὸν καθῆκον νὰ βοηθήσῃ

τὸ παιδί νὰ γνωρίσῃ τὸν Θεόν. Εἰς τὰ θεῖα διδάγματα τοῦ Θεοανθρώπου θὰ εὕρῃ τὸ παιδί τὴν ὡραιότητα καὶ τὴν ἀγάπην καὶ θὰ βλέπῃ μὲ χαρὰν τὴν ζωὴν.

Στὴ σελίδα 44 τονίζονται καὶ τὰ ἐξῆς ὀξιοπρόσεκτα:

«Υπὸ πάντων ἀναγνωρίζεται ὅτι ἡ ἀκμὴ ἢ παρακμὴ ἐνός λαοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ σχολεῖον καὶ εἰς τοῦτο στηρίζουν τὰς ἐλπίδας τῶν δι' ἓνα καλύτερον μέλλον».

Ἰδιαίτερη σημασία προσδίδει στὸ διδασκαλὸν καὶ τὸ ἔργον τοῦ ὁ συγγραφεὺς. Στὴ σελίδα 50 τονίζεται πῶς τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου εἶναι ἀποστολικόν καὶ φέρει ἀνάγλυφα ὁλως ἰδιάζοντα χαρακτηριστικά: τὸ ἀνθρωποπλαστικόν, τὸ ὡραῖον, τὸ ὀξιοπρεπές, τὸ ὑπεύθυνον.

Τονίζων τὴν μεγίστην ἐπίδρασιν τῆς ἐκκλησίας ὡς μορφωτικοῦ παράγοντος ὁ συγγραφεὺς στὴ σελίδα 9 ἀναφέρει: «πῶς ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ, ὅταν δὲν ἐμπνέεται ἀπὸ τὰ ἰδεώδη τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας εἶναι κενὴ περιεχομένου ὡς στερουμένη πνευματικότητος».

Ἀπὸ τοὺς δευτερογενεῖς παράγοντες ἀγωγῆς διακρίνομεν τὸ ἐντυπον καὶ τὸν κινηματογράφον, ποὺ μὲ πολλὴ προσοχή, αὐστηρὴ κριτικὴ καὶ ἓνα πλῆθος παραδειγμάτων ὁ συγγραφεὺς ὀρθότατα παρατηρεῖ: «Εἶναι μεγίστη ἡ ἐπίδρασις τοῦ κακοῦ ἐντύπου ἐπὶ τὴν ἀναπτυσσομένην νεότητα (σελ. 75). Κι' ἄλλοι: «Πλὴν τῆς ψυχικῆς φθορᾶς τὴν ὁποῖαν ὁ κινηματογράφος προξενεῖ εἰς τὰ ὅτομα τῆς νεαρᾶς ἡλικίας σοβαρὰ εἶναι αἱ σωματικαὶ βλάβαι, αἱ ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς σχολικῆς προόδου κλπ. (σελ. 70)».

Υπάρχουν κι' ἄλλες πολλὰς ὀξιοπρόσεκτες γνώμες ποὺ παρατίθενται στὸ βιβλίον, ἀλλ' ἡ στενότης τοῦ χώρου δὲν ἐπιτρέπει ὅλες νὰ παρουσιασθοῦν.

Συγχαίρομε, λοιπόν, τὸν συγγραφέα, ποὺ κατῴρθωσεν μὲ τρόπον ἐπιστημονικόν, μὲ γλῶσσα ρέουσα καὶ μὲ πλούσια παραδείγματα νὰ δώσῃ μίαν ὀξιοπρόσεκτὴ μελέτη θγαλμένη μέσα ἀπ' τίς συμπληγῶδες μίς πλουσιωτάτης βιβλιογραφίας κι' εὐχόμεθα νὰ μὲς παρουσιάσῃ σύντομα κι' ἄλλα ἰσάεῖα ἔργα τοῦ.

Τὸ βιβλίον δὲ συνιστᾶται θερμῶς νὰ διαβάσῃ ἀπ' ὅλους — γονεῖς διδασκάλους — σπουδαστὰς κυρίως — γιὰτὶ θὰ βροῦν ἐμφελεῖς τρόπους σὴν ἐνάσκησι τοῦ ἔργου τῆς ἀγωγῆς, ὥστε νὰ ἴδωσιν τοὺς νέους τῆς Ἑλλάδος ἐνεργητικούς καὶ δραστήριους, πολὺτιμους κοινωνικούς καὶ ἐθνικούς παράγοντες ἱκανοὺς γιὰ κάθε ἐπιτυχίαν σὴν ζωὴ.

Γ. ΑΡΑΒΑΝΗΣ

Καθηγητὴς Παιδαγωγικῶν